

Telman Orucov

Məhəbbət dinin hədəfində

Qadınlar həyatın bəzəyidir

Din və məhəbbət – faciələrə aparan ziddiyyət

Patriarxal qaydalar, nikahın iki cinsin əlaqələrində mühüm və aparıcı yer tutması bir qayda olaraq sevgi əhvalatlarına ədalətli, humanist münasibət bəslənməsini kənara atdı. Ailənin möhkəmliyi, həm də namus, qeyrətin elan olunduğu şəkildə ən yüksək qaydada qorunması naminə təbiətin hökmü ilə aramsız olaraq, baş verən bu əhvalatlara yasaq tədbirləri tətbiq edildi. Azad sevgi cəngavərləri isə təqib hədəfinə çevrilmişdilər. Dünya dinləri təşəkkül tapdıqda onlar fərqli qaydada olsa da, bu məsələlərdə əsasən sərt mövqe tutmuş, iki bir-birini sevən gəncin intim yaxınlığı hətta qan tökülməsinə, iki tayfa və ya nəsil arasında ziddiyyətin böyüyüb düşmənçiliyə çevrilməsinə şərait yaratmış, izahı çətin olan vendettanın bünövrəsini qoymuşdu.

Ən qədim din sayılan iudaizm lap əvvəldən əxlaq pozğunluğuna, intim yaxınlıqdakı eybəcər hallara qarşı kəskin mübarizə aparmışdır. Cəmiyyətin pozitiv əsaslarda formalaşmasında bunun xeyli rolu olsa da, həmin məqsədə yönələn tədbirlər problemi bütünlüklə həll etmək gücündə olmamışdır. Təbiətə zidd olan pozğunluq nümunələri iki şəhərin viran qalması, əhalisinin məhv olması ilə nəticələnmişdi. Allah, əhalisinin eybəcər pozğunluğuna görə Sodom və Qomorranı belə ağır cəzaya məhkum etmişdi. Allahın göndərdiyi mələklərə də təcavüz etmək istəyənlərə müqavimət göstərən Lotu xilas etmək üçün Sahib onu arvadı və qızları ilə birlikdə şəhərdən çıxamış, lakin xəbərdarlığa məhəl qoymayan arvadı bu vaxt həlak olmuşdu. Lot sığınacaq kimi təpənin altındakı bir mağarada məskulaşmışdı. Qızlar övlada malik olmaq məqsədi ilə atalarını içirmiş, sərxoşuğundan sui-istifadə edib, onunla yatmışdılar. Bu intim yaxınlıqdan onlar iki oğlan uşağı dünyaya gətirmişdilər. Əxlaq pozğunluğuna qarşı mübariz kimi qələmə verilən Lot özündən asılı olmasa da, biabırçı bir pozğunluğa – intsestə, qanqarışdırıcı əlaqəyə yol vermişdi.

Bizim dövrümüzdə isə Bibliyanı özünün müqəddəs kitabı sayan bir sıra xristian ölkələrində eyni cinsdən olanların yaxın əlaqəsi təbii hal kimi qəbul edilməklə yanaşı, hətta onların nikah ittifaqı da qanuni sayılır. Digər tərəfdən dünya dinləri homoseksualizmi qəbul etməyərək məhkum etsələr də, istər qədim dünyada, istərsə bizim dövrümüzdə belə yaxınlıq nümunələri heç də az deyildir. Qədim Yunanıstanda, xüsusən onun ordu sıralarında homoseksualizm adi davranış qaydası hesab olunurdu. SSRİ-də bu qeyri-təbii əlaqə qanun məəcəlləsinə görə cinayət sayılsa da, həbsxanalarda onun baş verməsi əsla nadir hal deyildi.

İntsestə gəldikdə, bu da qədim dünyada möbcud olmuşdu. Misir faraonları sülalənin qan təmizliyini qoruyub saxlamaq üçün dogma bacılarına evlənirdilər. İudaizm peyğəmbəri Abraham öz ögey, atadan bir, anadan ayrı bacısı

Sara ilə ailə qurmuş, onların İsaak adlı oğlu olmuşdu. Ona görə də ingilis şairi Corc Qordon Bayronun öz ögey bacısı Avqusta ilə yaxınlığına və ondan qızı olmasına və ya rus yazıçısı Aleksandr Gertsenin öz ögey bacısı Natalya ilə evlənməsinə görə onlara hansısa bir irad tutulması nə qədər məqsədə uyğundur?

Ayrı dinə mənsub olanlarla eşqə düşməyin özü də qəbahət hesab edilirdi və buna düşər olanlar hansısa bir şərtiliyə görə qəddarcasına cəzalandırılırdı. Bibliyada İakovun, onun digər adı İsrail idi, böyük oğlanları rəhmsiz təbiətlərinə uyğun olaraq öz bacıları ilə sevişən və onun bəkarətini pozmuş oğlanın məxsus olduğu tayfanı hiyləgərlik yolu ilə tələyə salmış, onun üzvlərinin hamısını qıraraq, şəhəri viranə qoymuşdular. Homerin «İliada»sında Troya printsisi Paris Spartada qonaq olarkən çar Menelayın arvadı Füsunkar Yelenaya vurulmuş, bu qadın tərəfindən onun hissi cavabsız qalmadığından, sevgilisini götürüb Asiya qitəsinin qərb qurtaracağındakı öz vətəninə qaçırılmışdı. Onsuz da varlı Troya ilə haqq-hesabı çürütmək istəyən yunan şəhər- dövlətlərinin birləşmiş ordusu bu fürsətdən istifadə edərək, dənizlə uzun məsafəni üzüb, şəhəri mühasirəyə almaqla on il davam edən müharibəyə başlamışdı. Olimp allahlarının köməyi və Odisseyin hiyləgərliyi ilə yunanlar qalib gəlib, həmin qüdrətli dövləti tarix səhnəsindən silmişdilər. İki şəxsin sevgisi kütləvi faciəyə səbəb oldu.

Qadağalar əsl məhəbbətə zərbə vurduğu halda, şəhvətin böyüməsinə, zinakarlığa heç də elə bir ciddi təsir göstərə bilmirdi. Qədim Roma yazıçısı Apuleyin məşhur «Metamorfozalar XI kitabda» - («Qızıl eşşək») əsərində qadınlara heç də laqeyd olmayan Lutsi cadugərliklə eşşəyə çevrildikdə, insanlar arasında əxlaqsızlığın tüğyan etməsindən, eybəcər şəkillər almasından heyretə gəlir. Şekspirin qələmə aldığı italyan şəhəri Veronada Romeo və Cülyettanın sevgisi iki nəsil arasındakı ədavətin qurbanına çevrildiyindən, onların çox gənc vaxtı həyatla vidalaşmalarına səbəb oldu.

Təəssüf ki, dinlər də ali insani hiss olan məhəbbətə çox hallarda bu səhv prizmadan baxaraq, onu cəmiyyətin əxlaqını pozan bir cəhət kimi qiymətləndirib, ayrı dinlərə məxsus olanların qarşılıqlı sevgi əsasında nikaha girmələrinə, ailə qurmalarına sərt qadağa qoymuşdu. İudaizm dini yəhudilərə başqa dinlərə sitayiş edənlərlə yaxınlıq etməyə, onlarla ailə qurmağa icazə vermirdi. Bu dinin öz peyğəmbərləri isə məlum qaydaya məhəl qoymurdular. Abrahamın misirli qul qız olan Həcərdən (Aqardan) İsmayıl adlı oğlu olmuşdu. Moiseyin özü Kuşit və ya sudanlı qadına evlənmişdi. Qardaşı Aaron buna narazılığını bildirsə də, Allah öz səədaqətli nökrəri saydığı Moiseyi müdafiə etmişdi. Yəhudilərin fəxr etdikləri Ester Persiya çarı Kserksin kənizi və arvadı olmaqla, öz xalqını məhv olmaq təhlükəsindən xilas etdiyinə görə Bibliya qəhrəmanına çevrilmişdi. Görünür, dini qadağalar, qanunlar əsasən kiçik adamlar, kütlə üçündür, yuxarılar bu qaydaları özlərinə lazım olduqda asanlıqla pozur və təbiətin hökmünə uyğun olaraq qərar verməkdən çəkinmirlər. Axı adətən xırda baliqlar torda ilişib qaldıqları halda, böyük baliqlar onu yırtıb, öz təbii məkanlarına çıxı bilirlər.

Xristianlıq daha geniş və dünyaya yayılan bir din olmaqla, nikah və ailə barədə belə sərt qaydalardan qaçmağı bacarmışdı, lakin başqa bir istiqamətdə daha

uzağa gedərək, kilsə xadimlərinə və rahiblərə tselibat – nikahsızlıq kimi qəddar bir qaydanı tətbiq etmişdi. Sonralar İspaniyada inkvizisiya hər cür haqsızlıqlar, əsassız cəzalar və əslində qəddarlıq nümunəsi olan qətlər təşkil edəndə, öz dininə mənsub olanların yəhudi qızları ilə yaxınlıq etməsi ittihamına görə hətta böyük istedad sahiblərini təqib etməkdən qalmırdı. XX əsrdə natsist Almaniyasında yəhudilərlə intim yaxınlıq barədə daha iyrənc qanunlar meydana gəldi, hətta bir uzaq valideyninin yəhudi olmasına görə, belə adamlarla əlaqəyə, nikaha yasaq qoyuldu. Bu yolla guya ari irqinə mənsub olanların guya təmiz qanı qorunub saxlanacaqdı. Bu faraonların təmiz qanı mühafizə etmək naminə öz bacıları ilə evlənmələrini yada salmaqla, istehza doğurur.

İslam dini də özündən əvvəl meydana gəlmiş dünya dinlərinin məhəbbət barədəki qeyri-humanist addımlarını təkrar etmək yolunu tutdu. Zinakarlıqla mübarizə adı altında ən rəhmsiz cəza növlərinə əl atıldı. İslamın müqəddəs kitabı olan Quranda belə cəzaların tətbiqi təsbit edilmişdir. Quranın «Ən-Nisa» surəsində zinakarlığa görə ağır cəzalar nəzərdə tutulur. Subaylar belə əxlaqsızlıqla məşğul olduqda, onların hər ikisinə 100 qamçı vurulması, evli kişi və qadın zinakarlıq etdikdə isə onların daş-qalaq edilib öldürülməsi qaydası qoyulmuşdur. Təqsirin sübutu üçün dörd şahidin olması tələb olunurdu. Əgər bu şahidlər öz iyrənc məqsədləri ilə günahsız adamları cəzalandırmaq, hətta məhv etmək niyyətini güdürərsə, onda necə olsun? Ciddi mühakimə, həqiqi məhkəmə prosesi olmadan adamları necə cinayətkar hesab etmək olar, çünki şəriətə görə, zinakarlıq ağır cinayət hesab olunur. Bəs sonralar hüquqda meydana gələn təqsirsizlik prezumpsiyası necə olsun? Belə sərt cəzalar yenə də hərdən bir özünü büruzə versə də, zinakarlıq heç də öz mövqelərini vermək istəmir. Ona yol verən adamlara həm də cəmiyyətdə tutduqları mövqeləri və maddi imkanları qalxan xidməti göstərir və onlar nəinki cəzadan, hətta ictimai qınaqdan da yayına bilirlər. İslamda genderlər arasındakı nikah məsələsində də bəzi fərqlər mövcuddur. Kişilər başqa dindən olanlarla maneəsiz qaydada nikah kəsdirib, ailə qurduqları halda, müsəlman qızların və qadınların xristiana və iudeylərə ərə getməsi nadir hallarda baş verir və cəmiyyətdə buna heç də loyol münasibət göstərilir.

İslam dini patriarxal qaydaların möhkəmləndirilməsi, onların zəifləməsinə yol verməmək üçün qadınlara, xüsusən gənc qızlara qarşı cəza tədbirlərində həddi aşır, onların öz ən adi hüquqlarını həyata keçirmələrinə ağılasıgmaz qadağalar qoymaqla, orta əsr barbarlığını müasir yaşam tərzinə qaytarmaq yolunu tutur. Qatı dini hərəkət olan Talibanlar Əfqanıstanda yenidən hakimiyyətə gəldikdən sonra ölkədə qızların təhsil almaq hüququnu demək olar ki, ləğv etmiş, qadınların ictimai əməklə məşğul olmalarına qadağa qoymuşdur. Beləliklə, uşaqlarını heç bir kömək olmadan böyüdən anaların ailə üzvlərini aclıqdan ölməyə məhkum etmişlər. Universitetdə digər yoldaşarı kimi təhsilini davam etdirməyə buraxılmayan bir tələbə qızın dediyi kimi Taliban hakimiyyəti qızlara heyvana və toyuqa olan kimi münasibət bəsləyir. İranda isə mollakratiya rejimi qadınların hicab daşımalarının adi bir şəkildə pozulmasına qarşı ən sərt tədbirlərə əl atır, gənc qızların azacıq sərbəstliyinə qəddarlıqla yanaşmadan da çəkinmir. Kürd qızı Maxsa Amini hicabı yaxşı örtmədiyinə görə Əxlaq polisi

tərəfindən vəhşicəsinə döyülməklə, bu səbəbdən öldükdən sonra ölkəni etiraz dalğası бүürdü. Nararazılıqlar nümayişdə 400 nəfər həlak oldu, hökumət geri çəkilmək istəmədiyindən 28 nəfəri edam etdi. Əhalinin rejimə qarşı sərt münasibətində bilavasitə öz günahını etiraf etmək, əcayib qaydalarına son qoymaq əvəzinə, hakimiyyət narazılıqların böyük miqyas almasında elə bir ciddi əsas olmadan xarici qüvvələri, xüsusən ABŞ-ı və İsraili ittiham edir. İran rejimi qonşu dövlətlərlə də sağlam, normal münasibətlər yaratmaq əvəzinə, müstəqil dövlətə kiminlə dost və ta düşmən olmaq barədə öz iradəsini diqtə etmək istəyir, bununla da tam əl effektivə sahib olur.

Məhəbbət müqəddəs duyğu olduğu kimi, həm də olduqca kövrək bir qarşılıqlı münasibətin təzahürüdür. Onun primitivləşdirilərək şəhvətlə, pozğunluqla əvəz edilməsi pis nəticələr verir. Ona görə də bəzən kütləvi xarakter alan əxlaqsızlıq hallarını məhəbbət haləsinə бүürmək cəhdinin özü ağılsızlıqdır. Yalançı, saxtılığı ilə seçilən “məhəbbət”ə əsir olmaq, ona qeyri-ciddi, əslində yüngül münasibət bəsləmək çox vaxt fiziki yaxınlığa ağılsız, ehtirasa hədd qoymayan meylin nəticəsi kimi də üzə çıxır. Şəhvətə boyun əymək kor-koranə, ömrün sonrakı mərhələlərinə məhəl qoymadan baş verdikdə arzuolunmaz gələcəyin mövcudluğuna gətirib çıxarır. Qadın əxlaqsızlıq yoluna düşdükdə, elə ilk addımında bunun bədbəxtliyə səbəb olacağı variantının da qapını döyəcəyini nəzərdən qaçırmamalıdır. Özünü normal yedizdirə bilməyən qadın üçün yeni dünyaya gələcək uşağın qida ilə təmin edilməsi hökmən onu daha ağır problemlərlə üzləşdirəcəkdir. Ona görə də ərsiz qadınların hamilə olması onları əvvəlkindən ağır olan dərddə düşür edirdi. Hətta XIX əsrin sonunda, Viktorian epoxasında, dünyanın ərazisinin dördüdə birinə ağılıq edən Böyük Britaniya imperiyasının paytaxtı olan Londonda yoxsul ailələrdən olan belə qadınlar öz yaxınlarını da biabır etməmək üçün ya aborta əl atır, ya da doğduqları körpəni atmağa məcbur olurdular. Bəziləri isə özləri üçün daha qəddar yolu seçirdilər, intihar etməklə həyatla vidalaşırdılar. Qanunsuz doğulmuş körpələr atıldıqları yerdə - körpü altında və ya qəbristanlıqda tapılırdı, onları bəzən xeyirxah adamların hesabına uğurlu tale də gözləyirdi. Tapılmayanlar isə soyuqdan öldürdülər. Beləliklə, əxlaqsızlıq peşəni seçmiş qadınlar təkcə özləri üçün deyil, həyata gətirdikəri körpələr üçün də ixtiyarsız olaraq faciə mənbəyinə çevrilirdilər. Cəmiyyət gələcəkdə cinayət yolunu tutacaq valideynsiz uşaqlar problemi ilə də üzləşməli olurdu.

Dinin məhəbbət əlaqələrinə, sevgililərin taleyinə əsassız qaydada müdaxilə etməsi, çox hallarda isə qənim kəsilməsi salnaməsi olduqca geniş və həcmcə böyükdür. Din nədənsə bu məsələdə təbiətin qanunlarına məhəl qoymur, öz sərt qaydaları ilə əslində əxlaqın pozulması üçün də müəyyən şərait yaratmış olur. Xristian dinindəki nikahsızlıq təbiətin bütün canlılara, o cümlədən məməlilərə, onun ali növü olan insana bəxş etdiyi nəslə artırmaq instinktinə qarşı çıxmaqla, bu təbii prosesə mane olur, onun həyata keçirilməsinin qarşısını almağa xidmət edir. Axı din xadimlərinin, rahiblərin hamısı dinin bu barədəki qaydasını icra etmək üçün heç də dəmir iradəyə malik deyillər. Ona görə də bu qadağanın pozulması daha eybəcər şəkillər alır. Roma papalarının qadınlarla yaxınlıq etməsi

faktları vardır. XV əsrin sonunda Roma papası olmuş VI Aleksandrın (dünyəvi soyadı Borgia idi) üç uşağı var idi, oğlu Cezare qətlər törətmək ustası idi. Qızı Lukretsiya ilə atası olan papanın onunla intim əlaqədə olması barədə versiya da mövcuddur.

Əvvəllər də mövcud olan pedofiliyanın XX əsrin sonunda və bizim dövrümüzdə keşislər, hətta yepiskoplar arasında yayılmasına dair çoxlu faktlar aşkara çıxmışdır. Vaxtilə bu iyrənc əlaqəyə cəlb olunmuş oğlan uşaqları yaşa dolduqdan sonra özlərinin təhqir olunması əhvalatlarını açaraq, kilsə xadimlərini ifşa etməkdən çəkinmədiklərindən, bu iyrənc hadisələr ictimaiyyətə geniş məlum olmuşdur.

İslam ölkələrində isə xəlifələrin, şahların, sultanların hərəmxana saxlaması heç də sirr deyildir. «Min bir gecə» nağılları İran şahının qadınlara qarşı qəddarlığını açıb göstərir. İtalyan yazıçısı Bokkaçço isə özünün «Dekameron» əsərində xristian din xadimlərinin şəhvət düşkünü olduqlarını ifşa edir.

Xristian dinində İslama xas olan məhdudiyyətlər mövcud olmadığından, bu dinə mənsub olanlar məhəbbət məsələlərində daha azad və sərbəstdirlər, ona görə də öz ülvəi hisslərinə dinin müdaxilə etməsi ilə çox hallarda barışmır, bəzən hətta üsyana qalxırlar. Din xadimlərinin eşqə, onun bəhrəsi olanlara qarşı etibarsızlığına biganə qala bilməyən qadınlar dinin postulatlarına, hətta Allahın özünə qarşı açıq şikayətlənməkdən, öz bədbəxtlikləri üçün ona ittiham irəli sürməkdən də çəkinmirlər. Axı məhəbbət bir ali hiss kimi bütün canlılar arasında yalnız insana xasdır, ona sədd çəkmək istəyənlər məhəbbətin daşıyıcılarının kəskin etirazı, hətta nifrəti ilə üzləşməli olurlar. Bəzi canlılar arasında, çox sayda quşlar arasında, hətta canavarlarda nikah sdaqəti mövcud olduğu halda, onlarda məhəbbət hissləri yoxdur. Qədim Roma şairi Ovidinin «Məhəbbət elmi» («Ars amandi») əsərində yazdığı kimi, başlanğıcda ibtidai insan öz həyat tərzini qidalanması ilə heyvanlardan fərqlənmirdi. İnsanlar ot üstündə yatır, özlərini soyuqdan qorumaq üçün yarpaq yorgandan istifadə edirdilər. Yalnız qadınla kişi arasında məhəbbət hisslərinin rüşeymi oyandıqda, bu metamorfoza onları insan olmağa, başqa canlılardan əsaslı qaydada fərqlənməyə gətirib çıxardı. Bu hisslər onların könlündə yuva salmaqla, özlərini də bir insan kimi tanımalarına şərait yaratdı. Böyük alman filosofu Hegelin yazdığı kimi «Həqiqi sevmək – bu, özündən imtina etməklə özünü tapmaq və başqasında özünün qeyb olmasıdır». Sevən şəxs məhəbbət sobasında əridikdə özündən imtinaya sevinərək, bu hissi yaşamaqla xoşbəxtliyə qovuşduğu qənaətinə gəlir.

Ona görə də məhəbbətə arzu olunmayan müdaxilə, guya bu məsələdə insanların səhvini düzəltmək məqsədi özünün tam yararsızlığını göstərir. Çünki məhəbbət bir hiss kimi insanın malik olduğu heç bir hisslə müqayisə oluna bilməz, axı məhəbbət süni olmayıb, həqiqidir, onun surroqatı, əvəzedicisi də yoxdur. Onun hökmünə tabe olmayan ürək, könül də yoxdur və hətta ağıl da onun hücumu qarşısında öz gücsüzlüyünü göstərir. Məhəbbət insanlar arasındakı münasibətdə aysberqi də əridə bilir, onun yanan odunda ən möhkəm filiz də əriyib, öz xüsusiyyətini əsaslı surətdə dəyişdirir. Rus yazıçısı F.M.Dostoyevskinin «nifrət-

məhəbbət» prinsipi yada salınsa, hətta bir az əvvəl nifrət etdiyin adamı da seve bilərsən. Bunun qəribə də olsa, müasir nümunələrindən biri olan «Stokholm sindromu» da meydana gəlmişdir. Bu sindromda qız onu zorlayan, bəkarətini pozan adama bu hadisə baş verdikdən bilavasitə sonra nifrət etməyə başlayır və güman edir ki, bu nifrət uzun müddət onu tərk etməyəcəkdir. Lakin bir müddətdən sonra qız həmin zorlayan şəxsə vurulur və bu hiss əvvəlki nifrəti də yoxa çıxarır.

Məhəbbət elə bir dünyadır ki, onun başlanğıcı olsa da, sonrakı, artıq yaddaşa hopan ömrü nəhayətsizdir. İnsan məhəbbət aləminə qədəm qoyduqda özünü dünyanın seçilmiş adamı hesab edir, çünki onun hissi cavabsız qalmamış, özü də seilmək sevincini, bir müddətə də olsa yaşamaqdan qeyri-adi həzz almışdır. Həyatın bütün çətinlikləri bu vaxt onun gözündə kiçilir, çünki o, digərlərinin sevincsiz yaşadığı bir səhrada özünə məxsus olan vahə – oazis tapmışdır və bu, əslində onun üçünyerüstü cənnəti, Edemə bərabəridir.

Məhəbbətin şirinliyini dadmış insanları, hansısa uydurulmuş məqsədi əsas götürərək, bir-birindən ayırmaq, təqsiri olmayan adamları ədalətsiz olaraq ömürlük həbsə məhkum etməyə bənzəyir. Elə təsəvvür yaranır ki, yeni bir dünyanı kəşf etmiş bu iki adam böcək kimi hörümçək toruna salınmışdır və onların bu tordan xilasını mümkün deyildir. Görən, bu torları hörənlər özləri insan təbiətinə malik deyillərmidi, axı heç bir din insan təbiətini bütünlüklə dəyişə bilməz. Adamların ağlını, şüurunu deformasiyaya uğratmaq olar, ancaq onun vurğun könlünü zəbt etmək, orada işğal qaydalarını tətbiq etmək qeyri-mümkündür.

Məhəbbət könüldə yaranıb, könülü də hədəf götürdüyünə görə onu qadağan etmək, onun ehtiras elektrikini hansısa bir rele vasitəsilə kəsmək, onun boynunu vurmaq, məhv etmək müşkül məsələdir, əslində mümkün deyildir. Məhəbbət təbiətdə vahid olmaqla nə dərinliyi tapa bilir, nə də həddi görür. Leyli və Məcnun, Abelyar və Eloiza, Françeska da Rımini və Paolo, Romeo və Cülyetta çox əsrlər bundan əvvəl mövcud olmuş nakam məhəbbətin qurbanlarına çevrilmiş və ağır dərd içərisində həyatdan getmişlər, lakin onların obrazı bu gün də yaşayır, heç şübhəsiz, gələcəkdə də ruhən canlılığını davam etdirməklə bütöv nəsillərin, xüsusən gənclərin qəlbinə sönməz məhəbbət vulkanından gur işıq salacaqdır. Bu vulkandan çıxan lava bəlkə də külə çevrilir, lakin Vezuvinin ətəklərində həmin kül torpaqlara əlavə münbitlik verən kimi, eşq həvəsində olan könüllərin yaxşı bir nümunə əsasında oyanmalarına, alovlanmalarına şərait yaradır. Məhəbbətə boylanmış insanların könüllərini də belə münbit torpaq hesab etmək olar və oradan yeni pöhrələr boy atıb qalxacaqdır.

Məhəbbət döyüşü ona kənardan müdaxilə edənlərin cəhdləri nəticəsində bu cəngavərlərin həlak olması ilə nəticələnir. Onlar qeyri-adi bir qəhrəmanlıq göstərməmişlər. Lakin məhəbbət naminə fədakarlıqları ilə özlərinə əslində təsir gücü azalmayan abidələr yaratmışlar. Bu abidələr sonrakı nəsilləri, həlak olanların timsalında qorxmamağa, sevgiyə sədaqət göstərməyə və onun yolunda hər cür əzaba dözməyə çağırır. Ən müqəddəs hiss üçün qurban gedənlər heç də ağır mövzusu deyildir, onların barəsindəki xatirə məhəbbətin zəfərinə həsr olunan himn kimi səslənir.

İnsan yaşa dolduqca onun həyat qüvvələri, orqanizminin resursları zəifləməyə, tükənməyə başlayır, çox şey onun yaddaşından silinir, yaxud da xırda fraqmentlər, qəlpələr kimi qalır. Təkcə məhəbbətə həsr olunmuş həyat səhifələri, hətta çox qısa olmağından asılı olmayaraq, könülü, qəlbi görünməmiş şəkildə coşqunlaşdıran sevgi bütün detalları ilə xatırlanır və bu xatirə itirilmiş sevginin adamın özü ilə axıra qədər yaşayan və silinməyən bir nişanəsinə çevrilir. Sevmiş və sevilmiş adam bu xatirədən təskinlik tapır, onun vərəqlənməsi könüldən qaranlıq hissləri qovur, alatoranlıqın – ingilislər bunu başqa ifadələrlə yanaşı həm də owl-light - “bayquş işığı” adlandırırlar, – hakim kəsildiyi məkanı özünün gur işığı ilə işıqlandırır. Bu sevginin ömrü, bəlkə də bir günlük kəpənəklərinki kimi qısa olur, lakin onlar qəlbə, könülə pozulması mümkün olmayan parlaq rənglərlə naxış vurmuşlar, çünki ürək daim onun diktəsi ilə döyünür. Sevgi onu yaşayanlardan fərqli olaraq, özünün ömrünün sonunda belə, heç də torpağa gömülməyəcəinə bir əminlik yaradır. Sevgililər haqqındakı xatirələr, rəvayətlər, əfsanələr, hətta uydurmalarla zənginləşsə də, hər kəs onları həqiqət işığı kimi qəbul edir, çünki onlar ətrafa işıq və hərarət dalğası yaymaqla adamları sevincli günlərə səsləyir, hətta uğursuzluq anlarında da onlara müəyyən təskinlik verir.

Məhəbbətin mahiyyəti vahid olmaqla, cütlüyün bir-birinə vurğunluğu üzərində qurulsada, onun minlərlə variasiyaları, şəkildəyişmələri vardır. Əlbəttə, məhəbbət vurğunluqdan fərqlənə bilər. Hər kəs onu özünə məxsus qaydada yaşayır, əslində ona əsir düşür, talelərdə o tam fərqli qaydada iz buraxır, bu “uçan holland”a bənzəyən gəmi («uçan holland» dəniz quldurları tərəfindən komandası məhv etdiyindən, dalğaların sərəncamına buraxılan və başqa gəmlər üçün təhlükə mənbəyinə çevrilən gəmilərə deyilir) əksər hallarda xoşbəxtlik limanına yanaşa bilmədiyi halda, başqalarına heç bir ziyan vurmadan, əsasən məhz cütlüyü hədəf seçən bədbəxtliklərlə, faciələrlə üzləşir. Ona görə də məhəbbətə həsr olunan musiqi daim rekviyemi xatırladır, onda major notlar tapmaq çətin olur. Aşağıda nəql edilən, baş verməsi və xüsusən nəticəsi daha çox faciə janrını andıran bu sevgi əhvalatları gerçəkliyin və bədii təxəyyülün məhsulu olmasından asılı olmayaraq, eşq gəmisinin sualtı mərcan rifləri timsalında olan sərt dini sədlərə toxunmaqla qəzaya uğramasını əks etdirir. Mərcan rif gəminin korpusunu deşib onu batırır. Belə gəminin sərnişinləri ya məhv olur, yaxud da daim əzaba məhkum edən zərbələr, travmalar alırlar.

Onlardan biri XII əsrin əvvəllərində Fransada, onun paytaxtı Parisdə din xadimi Abelyarla Eloiza arasında qısa müddət davam edən, həm də onları qəbirə qədər müşayiət edən əzablara səbəb olan eşq macərasıdır, ikincisi, ingilis qadını yazıçısı Etel Lilian Voyniçin məşhur «Ovod» romanında italyan keşiş Montanellinin ingilis ərli qadına yaxınlığının bəhrəsi olan Arturun bioloji atasının məsləhəti ilə digər keşişin xəyanətinə tuş gəlməsi və axırda da atasının xəyanəti hesabına edam yolu ilə həyatla vidalaşması əhvalatıdır. Üçüncüsü isə Avstraliya qadın yazıçısı Kollin Makkalounun geniş yayılmış «Qaratikan quşu» romanında keşiş Ralf ata ilə gənc qız Megginin uzun müddət davam edən vurğunluqlarının, alovlu sevgilərinin, nəhayət bunun öz zirvəsinə çatmasından meydana gələn oğullarının sonralar kardinalın nümunəsində keşiş olmağa can atmasının və həlak

olmasının hekayətidir. Sevgisinin fəlakətli gedişinə və sevdiyi adamdan oğurladığı oğlu itirməsinə görə Meggi buna səbəb hesab etdiyi Allaha qarşı üsyan etməyə hazırdır. Eloiza da nakam sevgisinə görə Allaha qarşı ittiham irəli sürməkdən çəkinmir. Artur isə İisusu büt hesab etməklə, keşiş olan doğma atasından dindən üz döndərməyi tələb edir. Hər üç misalda dinin əsassız olaraq müdaxilə etməsi, təcavüzə yol verməsi ilə, müxtəlif şəkildə olsa da, eyni rəhmsiz qaydada bu sferaya daxil olanları dözülməz bədbəxtliyə düşər etməsi nümayiş etdirilir. Abelyarın, Lorentso Montanellinin və Ralf de Brikassarın da din tərəfindən məhkum edilən cinayəti yalnız ondan ibarət idi ki, onlar Amurun diktəsinə boyun əyməklə, cavan qızlara və ya ərli qadına vurulmuş, bu eşq macəraları təbii olaraq bəhrəsiz qalmamış, Eloiza öz sevgilisindən, ərli qadınlar olan Qledis və Meggi isə məşuqlarından övlad dünyaya gətirmişdilər. Lakin onların sevgi əhvalatları uzun çəkməmiş, Abelyar vəhşicəsinə zədə almış və təhqir olunmuş, Eloizadan ayrılmış, Montanelli Uzaq Şərqə yollanmağa məcbur edilmiş, məşuqəsi isə az sonra ölmüş, Ralf ata isə sevgisini gizlətmək yolu ilə və qəflətən çox varlandığına görə kardinal rütbəsinə yüksəlmiş, lakin sevdiyi Meggini ağır əzablara məhkum etmişdi. Bu üç cütlüyün hər biri ömürlərini viran qoyan fəlakətlə üzləşmiş, nəinki sevdiklərini, sevgilərini, həm də özlərini də itirdikləri, əslində qəddarcasına məhv etdikləri qənaətinə gəlmişdilər.

Digər iki əhvalatdan fərqli olaraq, Abelyarla Eloizanın sevgisi real həyatda mövcud olmaqla, Ovidinin dənizlə sürgünə göndərildiyi vaxt təsvir etdiyi dalğalar barədəki təbirindən istifadə etsək, bu sevginin asimana yüksələn şiddətini əks etdirən məktubları qalmışdır. Məktublar çox səmimi olmaqla yanaşı, dərd yükü ilə, onun yaratdığı əzabların ağrısı ilə, sevgililərin xatirələrindən boylanın coşqun, solmayan, zəifləməyən qızgın hisslərinə ağrı deməkləri ilə doludur. Bu məktublar o dövrəki yeganə ədəbi dil olan latın dilində yazılmışdır, sonralar fransız və ingilis dillərinə tərcümə edilmişdir. Onları orijinal mətndən çıxarıb, öz sözləri, ifadələri, hisslərinin bilavasitə təsviri olmadan əks etdirmək, nəql etmək çox çətin, bəlkə də, öhdəsindən gəlinməsi mümkün olmayan bir vəzifə olduğundan, bu məktublar məqalə müəllifi tərəfindən ingiliscədən tərcümə olunmaqla (ruscaya tərcümə isə olduqca keyfiyyətsizdir), xüsusən dini məsələlər üzrə müəyyən ixtisarla verilir. Bu sevgi macərəsinin baş verməsi barədə isə xırda həcmli qeyd əlavə olunur.

Abelyar və Eloizanın sevgi əhvalatı

Az qala min il bundan əvvəl baş vermiş bu sevgi, onun şirinini, həmçinin həyatın dözülməz acısını dadmış iki şəxs – Abelyar və Eloiza öz hisslərinin simfoniyası sayılacaq məktubları ilə onlara nəcib ruhlar aləmində abidə qoymuşlar. Axı adamlar bir çox hallarda cari həyatda məhəbbətin roluna az əhəmiyyət verməklə, başqa işlər barədə düşünməyə üstünlük verirlər. Çünki məhəbbət öz gücünü düşünlənməmiş bir qaydada, həm də möhkəm şəkildə bəyan edir. Onun

qəflətən baş verməsi isə bu hissin başqaları tərəfindən başa düşülməməsinə, hətta təhrif edilməsinə səbəb olur. Lakin ali hisslərin canlı təzahürü kimi Abelyar və Eloiza barədə düşünməyə, onların odysseyasına, ilk dəfə məlum olan vaxtdan etibarən daim ehtiyac duyulur. Bu ilahiyyatçı alim Eloizaya məhəbbətini avtobioqrafik “Mənim bədbəxtliklərimin tarixi”ndə təsvir etmişdi. Abelyarın tezislərindən və elmi işlərindən əsasən yalnız xatirələr qalır. Onun Eloiza ilə məhəbbəti isə əsrlərin arxasından indiyədək gur işıq salmaqda davam edir. Eloizanın yüksək fədakarlıqdan xəbər verən məhəbbəti qədim yunan şairəsi Sapfonun çəhrayı çələngi ilə, həm də bütün sevgililərin ehtiramı ilə taclanmışdır. Lesbos adasından olan Sapfo – bizim eradan əvvəl VII-VI əsrlərdə yazıb yaratmış, qızlara təlqin etdiyi ülvəi hisslərə görə məşhurlaşmışdı. Kübar qızların dərnəyinə başçılıq etməklə o, onları musiqiyə, mahnı və rəqs yaradıcılığına öyrədirdi. Onun lirikasının mərkəzində məhəbbət, rəfiqələrə necə yanaşmaq və qız gözəlliyi mövzuları dururdu. Heç də təsadüfi deyildir ki, məhəbbətin gur alovlandırıdığı sətirlərinə görə Eloiza ikinci Sapfo hesab olunur. Şairə təsirli sevgi şeirlərinin, nikah poeziyası olan epitalamiyaların müəllifi kimi şöhrət tapmışdı. Ona görə də Platon onu muza – eşq ilahəsi hesab edərək, elm və sənət hamiləri olan muzaların məlum sayını doqquzdan ona qaldırmışdı.

Bəs Abelyar kimdir? Pyer (ingiliscə Piter) Abelyar öz dövrünün ən məşhur və ziddiyyətli müəllimi olmaqla, məntiq və mənəviyyat filosofu və ilahiyyatçı idi. O, həmçinin istedadlı orijinal şair, qadınlar üçün yaradılan məşhur monastırın banisi idi. Fransa kilsə şurasının qərarı ilə o, yeretikliyinə (dinsizliyinə) görə iki dəfə məhkum edilmişdi. Onun karyerasının konturları özünün məşhur “Historia calamitation” – “Mənim bədbəxtliklərimin tarixi” adlı məşhur əsərindən yaxşı məlumdur. O, 1079-cu ildə Luara çayının cənubundakı Le Palledə anadan olmuşdu. O. Fransada fəlsəfəni, xüsusən məntiqi öyrənmək naminə özünün varislik hüquqlarını və perspektivini qurban vermişdi, Parisdə yaxşı təhsil almış, sonra onun müəllimlik və alimlik fəaliyyəti başlanmışdı. Abelyar məntiqə dair öz yazılarında dininmüstəqil fəlsəfəsini ustalıqla təsvir etmişdi.

Parisdə o, öz təlimini açıq şəkildə öyrədirdi, həm də özəl tələbəsi, Paris kafedral kilsəsinin keşişi Fulberin qız qohumu olan Eloizaya vuruldu. Abelyarla Eloizanın sevgisindən onların oğlu oldu. Əmisi Fulberin qəzəbindən yayınmaq üçün Eloiza Parisdən kənardakı qadın monastırına girdi. Abelyar isə Fulberin təhriki ilə xədim edilməyindən əzab çəkirdi. Başına gələn biabırçılığa görə o, Paris yaxınlığındakı Sen-Deni kral abbatlığındakı monastır həyatına daxil oldu və Eloizanı da bu məsələdəki könülsüzlüyünə baxmayaraq, rəhbər etdi.

O, “Thelogia”-“İlahiyyat” kitabının birinci versiyasını yazdı, bu kitab rəsmi qaydada 1121-ci ildə Suasson şurası tərəfindən yeretik kimi məhkum edildi. Abelyarın Allahın sirrliyi və Üçlük (Trinity)- (Allah-ata, Allah-oğul və Müqəddəs Ruh kimi üç varlığın timsalında mövcud olmaqla, Allahın öz mahiyyəti etibarilə vahid olması barədə xristianlığın mühüm doqmatlarından biri – məqalə müəllifi) barədə dialektik analizi səhv kimi qiymətləndirildi və o, ev dustağı oldu. Abelyar Fransa kralı qarşısındakı məhkəməyə götürülməkdən yayınmaq üçün abbatlıqdan qaçdı. O, asket həyatı keçirmək istəyirdi. Tələbələri isə onu tapıb, onlara fəlsəfəni

öyrətməyi davam etdirmək məqsədilə ona təzyiq göstərdilər. Ona yer üzündə mühazirə oxumaq qadağan ediləndə, o, çayda qayıqda üzməklə sahilə dayanan tələbələrinə dərs keçirdi. Ona su üzərindən də mühazirə etmək qadağan edildikdə, o, ağaca dörməşib, oradan biliklərini izhar edirdi. Lakin ona tələbələrinə havadan müraciət etməyi də qadağan etdilər.

Bir qədər sonra Eloiza Paraklet adlanan yeni təşkil edilmiş qadın monastırının başçısına çevrildi. Abeljar isə himnlər kitablarını və 1130-cu illərdə Eloiza ilə birlikdə öz məhəbbət məktublarının kolleksiyasını tərtib etdi.

Abelyar Parisin kənarındakı Mon-Sen-Jenevyevada dərs dediyi tələbələrdən bir çoxu sonralar böyük şərəfə nail oldu. 1140-cı ildə Sendəki şura onu məhkum etdi və bu qərar Roma papası tərəfindən təsdiq edildi. Ona görə də Burqundiyaadakı Kluni böyük monastırına çəkildi və dərs verməkdən uzaqlaşdı. Bu vaxt o, xəstə və qoca idi, adi rahib həyatı yaşayırdı. Onun 1144-cü ildə öldüyü güman edilir, cəsədi Parakletə göndərildi, indi isə o, Parisdəki Per-Laşəz qəbristanlığında Eloizanın yanında uyuyur. Abelyarın ölümündən sonra tərtib edilən epitafiyada müasirlərindən bir çoxu onu bütün dövrlərin ən böyük mütəkkirlərindən və müəllimlərindən biri kimi təlqin edir.

Britanika (Britannica) ensiklopediyasında onun haqqında bu qaydada, həm də bundan bir qədər geniş məlumat verilir. Kembric ensiklopediyasında və Merriam Uebster avtobioqrafik lüğətində isə ona həsr olunmuş məqalələrdəki materiallar məhdud olmaqla, onların dəqiqliyinə zəmanət vermək də bir qədər çətinidir.

Abelyarla Eloizanın sevgisinə gəldikdə, onlar görüşən vaxtlarda dünya hələ yeni sayılan məhəbbəti öyrənirdi. Bu isə sonralar Renessans ruhu adlanan bir cərəyana diqqət verilməsinin başlanğıcı sayıla bilər. Onların sevgisi daş divarlar arasındakı qızıl güllərlə bəzənmiş bağda, kilsə evlərində baş qaldırdı. Abelyar gələcək Notr-Damın yerindəki qədim kilsədə xidmət edərkən, Eloizanı özünün bir tale hədiyyəsi, qismətinin şirin payı kimi tapdı. O, əsl istedad sahibi və ambitsiyalı bir adam olmaqla, əyalətdəki kübar ata evindən Parisə gəlmişdi. Burada təhsil aldıqdan sonra bir alim kimi o, sürətlə irəli getmiş və şəhərin fəlsəfə məktəbinin tanınmış liderinə çevrilmişdi. İlahiyyat təlimi ilə məşğul olmaqla yanaşı, apardığı mübahisələrdə onun nüfuzu həm də əlavə parlaqlığa nail oldu.

Belə bir şəraitdə o, gözəl karyeraya malik idi. Onun həqiqi və böyük hesab edilən bacarığına təriflər deyilirdi, həyatı da ehtiramla əhatə olunmuşdu. Eloiza adlı gözəl bir qız da fəlsəfəni öyrənmək məqsədilə onun ətrafına yığışan tələbələrin sırasına daxil oldu. Qızın əmisi keşiş Fulber, Notr-Damın yaxınlığında yaşadığından, belə tanınmış ilahiyyat aliminə yaşamaq üçün öz evində yer verdi. Abelyar buna qədər qızı görmüşdü və onu fəth etmək naminə bağlanan müqaviləyə razılıq verdi. Axı qız da əmisinin himayəsində yaşayırdı.

Müəllimlə tələbəsi çox saydakı sakit saatlarını bağda, Sena çayı sularının adanın ayaqlarını yuduğu Sitedə keçirir, qədim fəlsəfəni və onların oyanmaqda olan hisslərinə lay-lay deyən bu çay kimi sürətlə axan zamanı öyrənməyə həsr

edirdilər. Onların arasındakı zahiri sakitlik o vaxta qədər davam etdi ki, bir neçə ay sonra onlar dərin məhəbbətin əsl dərin elmindən yaxşı hali olanlara çevrildilər. Bu vaxt Abelyarın 37, Eloizanın isə 19 yaşı var idi. Eloiza ona tanış olmayan bu yeni münasibətə bütünlüklə cavab verdi, Abelyar isə öz alim ambitsiyasını tamamilə unudub, ona evlənmək fikrinə düşdü. Bu isə onun kilsədə irəliləməsi imkanlarına xəter toxundurmalı idi. Eloiza onun bu rəsmi qərarını rəsmi şəkildə də rədd etdi.

Onların sevgisi bir müddətdən sonra Fulberə məlum oldu, bu vaxt onun kədəri və hiddəti nəzarətdən bütünlüklə çıxmışdı. Bu adam evində saxladığı qızı ələ keçirmək istədiyindən, Abelyarla Eloizanın sevgisi özünün eybəcər eqoistik məqsədinə ağır zərbə vurmuşdu. Onların kənd yerinə qaçmaq təhlükəsi yaranmışdı, Eloiza bu sevginin bəhrəsi kimi uşaq doğdu. Abelyar ona evlənməyi hələ də təkid edirdi və axırda qız bunun vacib xarakter daşdığını anlayıb, məşuqunun təklifi ilə razılaşması oldu. Lakin həm də bir şərt irəli sürdü ki, bu hadisə gizli qalmalıdır. Onlar belə rəsmi ittifaqa ona görə girişmişdilər ki, qızın əmisini sakitləşdirdinsilər. Çünki o, bu məsələyə bir mükafat cavabı kimi onlarla barışacağını vəd etmişdi. Bu hadisə nəhayət baş verdikdə, Abelyar rəsmi qaydada evləndiklərini açıq şəkildə elan etdi. Nikahın bilinməsini istəməyən məşuqəsinin könlünü bu hərəkəti ilə zədələdiyindən, Eloiza sərt qaydada bu həqiqəti dandı.

Onların hər ikisi Fulberin vəd etdiyi mükafatı həyata keçirəcəyinə inanmışdı. Lakin Eloizanın əmisi bu vaxt dərin narahatlıq keçirməklə, Abelyardan qisas almaq istəyirdi. Ona görə də onu cəzalandırmağı, həm də alçaltmağı qət etdi. Fulberin adamları gecə Abelyar yatan vaxt onun otağına soxulub, onu xədim etdilər. Bu, iyrənc bir qisas olmaqla, onların taleyinə bu vaxtadək laqeydlilik göstərən sivilizasiyanı da dəhşətə gətirdi. Biabır olmuş və alçaldılmış bu eşq qurbanı çıxış yolu kimi gizlənmək qərarına gəldi ki, bəlkə, rahat yaşaya bilsin. Belə səfil həyat naminə də o, kilsəni tərk etdi. Bir müddətdən sonra monastır andını içib, rahib oldu. Onun məhəbbətinə vəfasız çıxmaq istəməyən Eloiza da məşuqunun təklifi əsasında rahibəyə çevrildi. O, itaət altında yaşamağa razılaşdı və Parakletdəki qadın monastırına daxil oldu. Bu vaxt bədbəxt qızın 22 yaşı var idi.

Abelyarın ağılı hələ də güclü idi, onun təəccübünə rəğmən, cəmiyyət hələ də onu axtarırdı, ustalıq nümunəsi sayılan məntiqinə qulaq asmaq istəyirdi. Lakin yenidən təsir gücünə yiyələnməsi onun daha qəzəbli qaydada təqib edilməsinə səbəb oldu və həyatının sonrakı illəri mühakimələrlə və çoxtərəfli ağrının nəticəsi kimi kədərlərlə dolu idi. Sevgililərin bir-birindən ayrılımalarından 16 il keçdikdən sonra Eloizanın əlinə Abelyarın dostuna yazdığı və qızın bir təskinlik əlaməti kimi qəbul etdiyi məktub düşdü. O, bundan təsirlənib məşuquna ehtiras və şikayət saplarından hörülmüş bir cavab yazdı. Bu məktuba bərabər olan digər bir nümunəni hətta dünya ədəbiyyatında da tapmaq çətindir. Məşuqunun soyuq və formal cavabına qız suallarla dolu və utandırıcı xarakter daşıyan, lakin həm də təmkinli, itaət etməyi bildirən üçüncü məktubunu yazdı. Bu üç məktub məhəbbətdən əlavə, ümitsizlik içərisində ruhi təslimçiliyi axtaran bir könlüdən xəbər verirdi. Məktubların təqribən 1128-ci ildə yazıldıqları güman edilir, ilk dəfə isə onlar az qala altı əsr sonra, 1696-cı ildə Parisdə nəşr olunmuşdu.

Abelyar öz məhəbbəti naminə hələ də düşmənləri ilə inadkarlıqla mübahisə aparırdı. Son mərhələdə Romaya səfər etdi, orada öz təlimlərinə yeretməlik (dinsizlik) damğası vuran hökmdən şikayət etdi. Onun “Üçlük” (“Trinity”) barədəki təlimi kilsə tərəfindən məhkum edilmişdi. Lakin şikayəti də heç bir fayda vermədi, artıq o, yorulmuşdu. Xəstə Abelyar Burqundiyadakı monastırda öldü.

Eloiza onun meyitini özünün başçı olduğu Parakletdəki qadın monastırında dəfn edilməsini xahiş etdi. Axı Abelyar Parakletin əsasını qoyan idi və onun cəsədi də öz son sığınacağını orada tapdı. 20 il sonra elə sevgilisinin öldüyü bir yaşda Eloiza da həyatdan getdi və məşuqunun yanında da dəfn edildi.

Belə deyirlər ki, nə vaxtsa o cür şirin anlara daldığı məşuqəsi olan bu qızı, Abelyar uyuduğu dar sərdabədə öz yanında dəfn olunmağa gələndə salamlamaq üçün öz tabe olan əllərini yenidən yuxarı qaldırmışdı. Əlbəttə, məhəbbət heç də əlləri öz zəfərini qoruyub saxlamaq üçün vacib vasitə hesab etmir, çünki bu hissə xidmət edənlər onun qaydalarına və prinsiplərinə heç də tabe olmurlar. Bəhrəsiz, qeyri-münbit torpaqdakı şirin su kimi o, insanların həyatının içərisinə yayılır, hətta onun müəyyən olunmamış formulu adamları daha dolğun azadlıq üçün ilhama gətirir.

XIX əsrin birinci onilliyində Napoleonun imperatriçəsi Jozefina Abelyarla Eloizanın məktublarını oxuduqda rıqqətə gəldi, onların tənhalıqda uyuması ilə razılaşmayıb, cəsədlərinin gətirilib Parisin məşhur Per-Laşez qəbiristanlığında dəfn edilməsini istədi. Lakin bu arzu onun özünün ölümündən iki il sonra, 1817-ci ildə həyata keçdi. Həmin qəbiristanlığa gələnlər bu məhəbbət divanələrinə hörmət əlaməti olaraq, onların sərdabəsini ziyarət edir, bu ölməz rəmzə təzim qılırlar. Per-Laşez bu xoşbəxtlikləri miqyasında bədbəxt olanlara uyumaq üçün yer verməklə yanaşı, həm də onların qövsü-qüzehi andıran şöhrətlərinə də şərik oldu. Qəbri ziyarət edən bir dostum adamların bu nakam sevgililərin hüznünə görə göz yaşları axıtdıqlarının şahidi olmuşdu.

Onların məhəbbətinin simvolları kimi yazdıqları məktublar isə, Qütb ulduzunun məhəbbət adlanan Göy qübbəsini işıqlandırmasına bənzəyir, ölməzliyi ilə dünyanı dolaşmaqdan da yorulmur. Bu alov effekti verən sevgi ifadələrinin sevinci və hüznü ilə tanış olanlar, onların qəbirlərini ziyarət edənlərdən heç də geri qalmırlar, bəlkə də, bu hisslər sərgisinə heyranlıqla tamaşa etdikdən sonra məhəbbət dünyasına daha yaxından tanış olmaqla, onun tədqiqatçılarına çevrilirlər. Çünki bu tanışlıq, bu sehrli dünya ilə ünsiyyət məhəbbət qurbanlarının taleyinə biganə qalmaq istəməyən adamlara çox şey verə bilir, onları real həyatdan ayırır, feyaların ömür sürdüyü bir aləmə aparır..

Bu məktublarda ifadə olunan odlu sözlər, döyünən ürəklərin məhəbbətə həsr olunmuş nəbzində öz öyrəndiklərini unudub, məşuq rolunda daha böyük şöhrət tapan Pyer Abelyarın bu cəsarətli cəhdinə görə böyük haqq ödədiyi məlum olur. Sakit bir həyatı yaşadığı halda, böyük elm adamı sayılan bir adamın dərslərindən yalnız öyrənməyi arzulayan Eloiza da onu yandırır feniksə döndərən qızgın bir məhəbbətlə qarşılaşır. Lakin bu sevgi Abelyara olduğu kimi, ona da

bədbəxtlik tsikutası (zəhəri) qədəhini içdirdi və uzun illər ərzində onu qəm dünyasında yaşamağa məcbur etdi.

Eloizanın Abelyara birinci nəktubu

Bu məktubu Eloiza öz Ağasına, atasına, ərinə, qardaşına onun nökrəi, arvadı, bacısı kimi bütünlüklə özünün ehtiram bəslədiyi və sevdiyi Abelyara öz itaətini ifadə etmək üçün yazır.

Sənin dostuna təskinlik üçün yazdığın məktub ondan bir neçə gün sonra mənim əlimə düşdü. Yazılanı bilmək üçün və əlimdəki həmin məktub bir məhəbbət nişanəsi olduğundan məndə də ona maraq oyandı. Çatdığım azadlığa haqq qazandırmaq naminə, səndən gələn hər şey üzərində mütləq imtiyaza malik olmağıma görə qürur hissi duydum. Yaxşı tərbiyə qaydalarını pozmaq yolu ilə heç də hərəkət etmək üçün deyil, Abelyardan gələn xəbərləri sadəcə eşitmək istədim. Lakin mənim marağım necə də baha başa gəldi! Mən məktubun bizim bədbəxtliyimizlə əlaqədar olan təfsilatlarla və melanxoliya (depressiya, tibbdə kədərli, məyus əhval-ruhiyyə - tərcüməçi) ilə dolu olduğunu gördükdə təəccübləndim! Mən məktubda öz adıma yüz dəfələrlə rast gəldim. Mən onları heç vaxt qorxu hiss etmədən görmədim, axı bu adı daim bir sıra ağır bədbəxtliklər müşayiət etmişdir. Mən həmçinin səni də bərabər qaydada bədbəxt gördüm. Bu kədərli, lakin əziz olan xatirələr mənim ürəyimi elə güclü döyünməyə məcbur etdi ki, mən düşündüm ki, onlar sənin öz dostuna, az da olsa ruhi rahatlıq vermək üçündür, lakin belə qeyri-adilik həm də bizim əzablarımızın və inqilabımızın timsalı mənasını verir.

Mən bütün olanları təzədən qiymətləndirməyə başladım və özümün səfil olmağıma qədəm qoymağımı, bir kədər yükünün təzyiqi ilə başa düşdüm. Zaman məsafəsinin uzunluğu mənim yaralarımı sağaltmağa borclu olduğu halda, ancaq sənin öz əlinlə yazdıqlarını təsadüfən görməyim, onların hamısının qərtməyini qoparmaqla, təzədən qanaması üçün kifayət idi. Hətta sənin yazdıqlarında ifadə olunan özünü müdafiə naminə əzab çəkməyin də mənim xatirəmə heç də ləkə sala bilməz. Qəddar əmim və təhqir olunmuş sevgilim daim ağrı çəkən nəzərim qarşısında dayanmalıdır. Mən sənin bilik verdiyin düşmənlərini və şöhrətinlə əlaqədar sənə qarşı yönəlmiş paxıllığı unutmayacağam. Mən heç vaxt sənin haqq yolu ilə qazandığın nüfuzunun xırda hissələrə parçalandığını unutmayacağam. Sənin İlahinin haqqında traktatın ("İlahiyyət" kitabı və "Üçlük" barədə Abelyarın təlimini nəzərdə tutur – tərcüməçi) yandırılmağa məhkum edilmədimi? Səni daim həbs cəzası ilə qorxutmadılarmı? Düşmənlərinin, sənin nəzərdə tutduqlarından tam fərqli olan öz rəylərini sənin üstünə yıxmalarına qarşı sən də müdafiə olunmağında əbəs yerə inadkarlıq göstərirsən. Əbəs yerə sən onların rəylərini məhkum edirsən; onların hamısı sənin haqq qazanmağın üçün heç bir effekt vermədi, onlar sənin yeretik (dinsiz) olmağın barədə qərara gəldilər. Satqın rahibələr, sən onlara şərəf göstərüb, özünü qardaş adlandırdığın halda, sənə qarşı necə bir tufan qaldırdılar. Bizim bədbəxtliklərimizin bu tarixi, həqiqətən olanlarla o qədər əlaqədardır ki, ürəyimin qan axıtmasına səbəb olur. Mən göz yaşlarımı saxlaya bilmirəm, onlar sənin məktubunun üzərinə tökülüb, yarısını pozmuşdur. Sənin bu məktubunu qısa

müddətə də olsa, özümdə saxlamaqdan məmnunluq duyacağam, lakin o, çox tezliklə məndən geri alınacaqdır.

Etiraf etməliyəm ki, sənin məktubunu oxuyandan əvvəl ağlım xeyli yüngülləşmişdi. Yəqin ki, sevgililərin bədbəxtlikləri onlara gözlər vasitəsilə çatdırılır. Sənin məktubunu oxuyanda mən hiss edirəm ki, bütün olanlar təzələnir, mən kədərlərimi uzun müddət ifadə etmədiyimə görə özümü məzəmmət edirəm. Bu vaxt isə bizim düşmənlərimizin qəzəbi belə quduzcasına od saçır. Onlar sənə ləyaqətinə daim hücum edəcəklərini, hətta sən qəbirdə sığınacaq tapana qədər səni təqib edəcəklərini bəyan edirlər və güman ki, o vaxt hətta sənə külmə də rahat uyumağa imkan verməyəcəklər. Qoy mən sənə bədbəxtliklərin barədə daim düşünsün, qoy dərc edib bütün dünyaya onları əgah edim, əgər bu mümkündürsə, sənə qiymətini bilməyən dövrün özünü də biabır edim (Eloizanın bu sözləri böyük Roma filosofu Siseronun Milonun müdafiəsinə həsr olunmuş nitqindəki məşhur «O tempera, o mores» – «Ar olsun bizim dövrümüzdə və onun qaydalarına» sözlərini yada salır – tərcüməçi).

Təəssüf ki, mənim yaddaşım ötüb-keçən bədbəxtliklərin xatirələri ilə doludur. Mənim Abelyarımı nə vaxtsa göz yaşları axıtmadan xatırlaya bilməyəcəyəmmi? Onun əziz adını nə vaxtsa ah çəkmədən söyləyə bilməyəcəyəmmi? Yalvarıram sənə, məni necə bədbəxt şəraitə gətirib çıxardığına nəzər yetir. Əgər bu, sənsizlikdirsə, deməli, kədərli, əzab verən, heç bir rahatlıq imkanı olmayan bir şəraitdir. Onda sən qəddar olma, məni inkar etmə, sənə xahiş edirəm, yalnız sən bu azacıq yüngüllüyü mənə verə bilərsən. Qoy sədaqətlik hesabına mən sənə aid olan hər şeydən hali olum. Mən hər şeyi, hətta uğurlu olmayanı belə biləcəyəm. Yəqin ki, sənə birlikdə çəkdiyim ahlar məni az əzab çəkməyə sövq edəcəkdir. Çünki deyirlər ki, bütün dərdlər yarı bölünəndə xeyli yüngülləşir.

Mənə de ki, hansı bir vasitə ilə sən mənim göz yaşlarıma aman verəcəksən. Qadının göz yaşları melanxoliya anında dayanır və aman bilməyən tövbəyə həsr olunur. Xoşbəxtlik nadir hallarda xeyirxah adamların ünvanını seçir. (Horatsi də vaxtilə yazırdı ki, “Non est luna nitet vultu”- “Xoşbəxtlik heç də həmişə adama gülümsəmir”—məqalə müəllifi) Tale o qədər kordur ki, kütlə içərisində tək-cə bir müdrik və igid adam varsa, o, heç də gözlənməməlidir ki, tale onu başqalarından ayıracaqdır. Vaxtı ötürmədən mənə yaz və heç də möcüzə gözləmə, o çox nadir hallarda baş verir və biz özümüz isə xoşbəxtliyin qayıdıb gəlməsini gözləmək xatirinə, bədbəxtliklərə daha çox adət etmişik. Mən sənə bir məktub alan kimi biləcəyəm ki, sən hələ də məni xatırlayırsan. Seneka (Qədim Roma filosofu – tərcüməçi) nəzərdə tuturdu ki, bu növ həzz üçün çox hissiyyatlı olmaq lazımdır. O, stoik olmasına baxmayaraq, bu növ həzlərə həssas idi, dostu Lutsilidən hər bir məktubu alanda o, təxəyyül edirdi ki, onunla söhbət etdikləri vaxtdakı sevinci yenə də hiss edir.

Otağında sənə şəklin vardır. Mən heç vaxt dayanıb ona baxmadan, şəklin yanından keçmirəm. Və elə bil ki, sən hələ də mənimsən, gözlərimi ona nadir hallarda dikirəm. Məgər bu dilsiz şəkil məktubların ilhamlandırma biləcəyi həzzi

verə bilərmə? Məktublar könülə malikdir, onlar danışa bilirlər, onlar ürəyin nəql etdiklərini ifadə etmək gücünə, ehtiraslarımızın bütün alovuna malikdir. Biz bir-birimizə yazı bilərik, belə günahsız həzz bizdən yan keçə bilməz. Qoy, yeganə bir xoşbəxtlik, hansısa laqeydlilik hesabına bizi tərk etməsin və bu, yeganə şeydir ki, onun vasitəsi ilə düşmənlərimizin qəzəbi heç vaxt bizə görə sevinə bilməz. Sənin mənim ərim olduğunu oxuyacaq, sənə mənim sənin arvadın olmağımın əlamətini görəcəksən. Bütün bədbəxtliklərimizin əksinə, sən öz məktubundan həzz ala bilərsən. Məktublar ilk dəfə mənim kimi bədbəxtlərin təskinliyi üçün icad edilmişdir. Səni görmək və sənə malik olmaq həzzlərini itirsəm də, müəyyən ölçülərdə bu itkinin əvəzini sənin yazılarında tapmaqla məmnun olacağam, onlarda sənin ən müqəddəs fikirlərini oxuyacağam. Mən məktubları həmişə özümdə saxlayacağam, hər an onları öpəcəyəm. Mən beynimin diktələrindən daha çox ürəyim diktələrini oxuyuram. Mənim indiyədək sevmədiyini desən, mən yaşaya bilmərəm. Dostunla melanxolik yazışmağında mənim bütün kədərlərimi oyatdın, həm də bu məktub sənin dəyişməyən sevginin bəzi nişanələrini göstərdi.

Sən hər şeyi həmin dostundan daha çox bizə borclu olduğuna görə etmişən, axı sənin dostluğun nə vaxtsa belə yaxın olmuşdumu? Biz özümüzü (həm də rahibləri nəzərdə tutur-tərcüməçi) sənin bacılarının, sənin uşaqlarının adlandırırıq və güman edirik ki, bu əziz olan bir münasibətin əlaməti olduğunu ifadə edir. Əgər biz nankor olmağı bacarsaydıq, bizə məlum olanları sənə, bu kilsəyə, bu mehralara, bu divarlara danışa bilməzdik. Sən bu binanın bünövrəsini yeganə qoyansan, bu, bütünlüklə sənin işidir (Abelyarın Paraklet monastırının əsasını qoyduğuna işarə edir - tərcüməçi). Sən burada yaşamasan da, əvvəllər quldurları, qatilləri ilə tanınan bu yerə belə şöhrət və müqəddəslik verməzdin. Bizim xidmət etdiyimiz Allah burada yerləşdirdiyi zişansız rahiblərdən başqa heç nəyi görmür. Bu cavan üzümlük ancaq sənə borcludur, sən onu becərməyə və yaxşılaşdırmağa tam qayğı göstərirən. Bu, sənin həyatının ən vacib işlərindən biri olmağa borcludur. Bizim müqəddəslikdən təcrid olunmağımıza baxmayaraq, andlarımız və həyat tərzimiz bizi bütün şirnikləmələrdən, azmalardan qoruyur. Bizdəki ləyaqət təbiətə və qadınabəxş edilmiş bir şeydir. Allahın üzümlüyünü salmaq heç də kiçik zəhmətin işi deyildir. Allahın mərhəməti, həmin kilsə üçün adamların daimi duaları hər ikisinin işini bəhrəli etməlidir.

Sən bu dünyanın yaxşı şeyləri ilə dolu olanlarla və yerin piyi ilə qidalananlarla danışanda İncildəki kəhrəbaların donuzun qabağına səpələnildiyini xatırladın ("Yeni Vəsiyyətdə"ki - "İncil"dəki pritçanı yada salır – tərcüməçi) və sən günahsız qoyunlara laqeydlilik göstərdin.

Sən mənə yazanda, məhz öz arvadına yazacaqsan, nikah belə məktublaşmanı qanuni etmişdir və sən ən kiçik hay-küyə də yol vermədən məni məmnun edəcəksən. Mən öz əməimdən qorxmuram. Burada sənin də qorxmağın üçün heç nə yoxdur. Sən məni görə bilərsən, mənim çəkdiyim ahları eşidə bilərsən və heç bir təhlükə hiss etmədən bütün dərdlərimin şahidi ola bilərsən. Beləliklə, sən yalnız göz yaşları və sözlərlə mənim ağrımı yüngülləşdirə bilərsən. Mənim bəzi bədbəxtliklərimə sən səbəb olmusansa, mənim bütün rahatlığım üçün də sən bir alət olmalısan.

Sən xatırlamaya bilməzsən ki, (çünki sevgililər yaddan çıxara bilməzlər) sənin mülahizəni dinlədiyim bütün günlərdə mən həzz fazasını yaşamışam. Sən olmayanda mən özümü hamıdan gizlətdim ki, sənə məktub yazım. Məktubun sənə əlinə düşməsi o qədər də asan məsələ deyildir.

Mən özümə nifrət edirəm ki, səni sevə bilmişdim. Mən özümü daim həbsxana şəraitində əzdim, bu, səni sakit və yüngül bir şəraitdə yaşada bilər. Qüsurlar heç vaxt heç nəyi bu qaydada ilhamlandırmır, bu, bədəni əsir etmək üçün olduqca çoxdur. Mənim qəddar əmim heç də sevdiyim bir adam deyildir. Lakin o, heç bir səbəb olmadan da təqsirkar idi. Mən səni həmişə olduğundan artıq sevirəm. Ona olan mənim qisasım da məhz belədir. Ömrümün sonuna qədər səni sevməyəm. Əgər keçmişdə sənə heyranlığım elə saf deyildisə, indiki dövrdə mənim aqlım və bədənəm səni sevir. Digər hansısa bir xoşbəxtliyə nisbətən, sənə ürəyinə sahib olmaqdan daha çox həzz duyurdum və həm də sənə bir ləyaqətli adamı qiymətləndirirdim.

Müstəsna qaydada bunu istəməsəm də, sizə ərə getməyimə razılıq verdim, baxmayaraq ki, bilirdim ki, kiminsə arvadı olmaq adı dünyada şərəfli, dində isə müqəddəs sayılır. Ancaq sənə məşuqə olmaq adı daha böyük lətafətə malikdir, çünki məşuqə daha sərbəstdir. Mən kiminsə arvadı olmaq adına nifrət edirəm, ona görə də məşuqə şəraitində daha xoşbəxt yaşa bilərəm. Mən Abelyarın onun məşuqəsi kimi yaşamağı dünyanın digər bir imperatriçasından daha yüksək səviyyə hesab edirəm. Mən Yer üzünün Kralının qanuni arvadı olmaqdan, sənə itaət göstərməyimlə daha xoşbəxt idim. Var-dövlət və dəbdəbə isə heç də məhəbbətin lətafəti deyildir.

Məhəbbət deyil, ancaq var-dövlətə sahib olmaq arzusu qadını əfəllərin ağuşuna atır. Heyranlıq deyil, yalnız ambisiya belə nikahları meydana gətirir. Mən inanıram ki, onlar həqiqətən də bu yolu seçməklə müəyyən şərəf və fayda əldə edirlər, lakin heç vaxt düşünə bilmərəm ki, bu yol vurğunluq ittifaqının həzlərinə malik olmaq yoludur, uzun müddət ayrı şəkildə mövcud olmuş ürəklərin axırda birləşməsi vaxtı onların zərif və heyranedicə sevincləri hiss etmələridir. Belə nikah şəhidləri daim böyük talelərə malik olmağı istədikləri halda, onu itirdiklərini düşünərək vərəmləyirlər, solurlar. Arvad görür ki, ər onun malik olduğundan daha varlıdır və ər isə arvadın ondan daha yaxşı paya sahib olduğu qənaətinə gəlir. Məhz maddəyə xas olan andları onların peşmançılığına səbəb olur və bu peşmançılıq da nifrət yaradır. Tezliklə onlar ayrılırlar və ya bunu arzu etməyə başlayırlar. Qızıl üçün narahat istək və işgəncə verən ehtiras məhəbbətin özündən deyil, saxta məhəbbət yolu ilə digər fayda əldə etmək məqsədini güddüyünə görə onları cəzalandırır.

Mən inandırılmışam ki, bir-birlərini sevən iki fərdin ittifaqı əsl azadlıqdır, onlar gizli meyilləri ilə birləşmişlər və biri digərinin ləyaqətlərindən məmnundur. Onların ürəkləri doludur və başqa bir ehtiras üçün burada yer yoxdur: onlar sevinc həzzinə görə daim sakit yaşayırlar.

Bir vaxt var idi ki, biz bir-birimizin ləyaqətlərinə inanan cütlük idik. Mən sənə aqlına əmin olmaya bilərdimmi? Hansı ölkə, hansı şəhər sənə onun

sakini olmağını arzulamazdı?

Sənin bizim cinsin məhəbbət düşkünlüyünü çox cəlb edən nüfuzun, sənin havan, sənin davranış qaydan, aqlının itiliyini ifadə edən gözlərindəki işıq, sənin çox asan və bəlağətli dediklərin, bütün məsələlərə razı qalması təmin edən cavabı verən danışığın, qısaca deyilsə, hər şey sənin xeyrinədir. Bu məsələdə sən digər alimlərdən fərqlənirsən, onlar bütün biliklərinə, hazır cavablılıqlarına baxmayaraq, qadını fəth edə bilən danışığa aparmaq qabiliyyətinə malik deyillər. Qadın isə daha az beyin payına malikdir (Bu sözləri Eloizanın özünə aid etmək böyük ədalətsizlik olardı – tərcüməçi).

Mənə həsr etdiyin kiçik nəğmə, hər şeyin ən kiçik eskizi min gözəlliyə malik olmaqla, dünyada sevgililər qalana qədər uzun müddət yaşamağa qadir olacaqdır (Məgər Eloizanın öz məktubunda ifadə etdiyi hisslər də uzun əsrlər boyu yaşamağa qadir deyilmi? – tərcüməçi). Bu nəğmələr mənə ünvanlansa da, digər qadınların da şərəfinə oxunacaqdır. Onların seçimi və təbii ifadələri sənin məhəbbətindən danışmaqla, digərlərinə də öz ehtiraslarını bəyan etməyə kömək edəcəkdir.

Çox sayda qadın sənin mənə bəslədiyin hisslərin özləri üçün olmasına iddia etdilər və öz gözəlliklərini qiymətləndirməkdə bu, onlara köməklik göstərdi. Mən çoxlarının sənin ehtirasın üçün ah çəkdiklərini görmüşəm. Digərləri isə ümitsizlikdən və paxıllıqdan məni qınayırlar ki, sənin aqlının bəxş etdiklərindən başqa, mənim heç bir məlahətim yoxdur və ya sənin sevgilin olmaqdan başqa onlardan da heç bir üstünlüyüm yoxdur. Mən düşünürəm ki, öz ləyaqətlərinə görə sənə borclu olmaqla yanaşı, xüsusən xoşbəxtəm ki, sənin kimi sevgilim vardır və həzz alan bir adama vurulduğuma görə bundan gizli qaydada həzz alırdım, bu vaxt o, məni öz məşuqəsi kimi ilahə səviyyəsinə qaldırırdı. Mənə ünvanladığın bütün tərifləri sevinclə oxudum və necə az şeyə layiq olduğumu ifadə etmədən, sənin yazdığın kimi bircə ona inanıram ki, sənə həzz verdiyimə daha çox əmin olmalıydım.

Həmin xoşbəxt vaxt haradadır? Mən öz sevgilimə ağı deyirəm və mənim bütün sevincim keçmişin ağırlı xatirəsindən başqa bir şey deyildir. Mən onu sevirdim; mənim məhəbbətim onun cinayəti və cəzalandırılması üçün bir səbəb oldu. Gözəlliym ilk dəfə onu heyran etdi. Bir-birimizdən həzz almaqla biz sakitliyin və xoşbəxtliyin ən parlaq günlərindən keçdik. Əgər o, cinayət idisə, həmin cinayətə mən hələ də vurulmuşam. İradəmin əleyhinə olandan savayı, mənim heç bir peşmançılığım yoxdur, ona görə də mən indi günahsız olmalıyam. Onlar öz kor qəzəbləri ilə gecə yatan vaxtı sənə zorakılıq şəklində olan bir sürpriz verdilər. Onda sənin Eloizan harada idi? Mən öz sevgilimi müdafiə etsəydim, necə şad olardım. Öz həyatımın bahasına da olsa, səni zorakılıqdan qoruyardım. Məhəbbət məni burada titrədir və hətta sözlərdən də mülayim şəkildə məhrum edir. Sən bilirsən ki, sənin biabır olmağından başqa heç nə məni həyəcanlandıra bilməz. Bədbəxt Eloiza! Bundan uzaqlaşmaq arzusu sənə xoş ola bilərdi. Sənə təklif edilən əli uzaqlaşdırma biləndə, sən buxur yandırdın, o vaxtdan sənin ürəyin boşaldı və tabe oldu. Ancaq sən özünü həsr etdiyin və qurban verdiyin vaxtdan tərک olundun və

yaddan çıxdın. Ürəyin də fatehin ehtiramını qazanmaq üçün belə tezliklə təslim olmuşdu. (Abelyara müraciətlə-tərcüməçi) Ancaq mən indiyədək sənin tərəfindən sevilmək istəyimi gizli surətdə qoruyub saxlayıram. Sən isə məktubunda bütünlüklə mənim olduğuna etiraz edirsən. Mən özümü sənə təklif etdim, sən mənim ürəyimə, mən isə səninkinə malik oldum; heç nəyi geri istəmə. Haqq qaydasında sənə məxsus olan ehtirasımı daşımağa da borclusan.

Sən həm də, nəhayət, məni sevməyini dayandırmağa borclusan. Məni niyə tərk edəndə aldatmadın? Sən ən azı ölən ehtiras barədə zəif bir işarə versəydin, mən bu aldadılmadan xoşlanardım. Səni görməyi ciddi qaydada arzulayıram, lakin bu, qeyri-mümkündür. Mənim bütün arzularım ürəyin diktə etdiyi belə məktublardır, onları da əl kifayət qədər sürətlə yaza bilməz. Mən özümü necə də aldadırdım ki, sən bütünlüklə mənimkisen və çalışırdım ki, həmişə sən qanunlarının altında yaşayım. Yalnız ölüm mənə bunları tərk etdirməyə qadirdir və onda mənim külüm burada rahatlıq tapacaq və sənə sonuncu itaətimi və həsr olunmağımı göstərmək üçün sənin külünün gəlməsini gözləyəcəyəm.

Mən indi buradayam və burada da qalacağam. Bura bədbəxt məhəbbətimin və qəddar qohumumun məni məhkum etdiyi yerdir. Allaha nişanlanmış adamların arasında (Rahibələr özlərinin İisusa nişanlandıqlarını iddia edirlər – tərcüməçi) mən isə kişiyyə nişanlandım. Mən insan arzusunun quluyam. Dini icmanın başında mən tək-cə Abelyara vuruldum. Mən necə də monstram! Ey Allah! Məni maarifləndir, mən etiraf edirəm ki, günahkaram, lakin öz günahlarıma görə ağlamaqdan uzağam, yalnız öz sevgilim üçün ağlayıram.

Xeyirxah Allah! Bütün bunlar nədir? Mən səhvlərimə görə özümü danlayıram, səni isə öz səhvlərinə və niyyətinə görə ittiham edirəm. Mən köhnə ehtirasın qəlbimə hakim kəsildiyinin gücünü daha möhkəm hiss edirəm. Mən hisslərimə məğlub oldum. Məhəbbət mənim aqlımı narahat etdi və iradəmi pozdu (Sonra Abelyara müraciət qaydasında yazır – tərcüməçi). Mən qərara gəlmişəm ki, səni daha sevməyim, məni sənə bağlayan zəncirləri qırıb dağıtmağa çalışanda mən özümü aldatdım və bütün cəhdlərim sənə daha sıx bağlanmağıma xidmət etdi. Yazığın gəlmək xatirinə bədbəxtə kömək et ki, öz arzularından imtina etsin – özündən və bu mümkünə, hətta səndən imtina etsin!

Əgər sən sevgili bir atasansa, məşuqənə kömək et, uşağa təskinlik ver. Əgər sən mənim xahişimi yerinə yetirsən, mən dindarlığımı davam etdirəcəyəm.

Mən burada məktubu yekunlaşdırmağı düşünürdüm, lakin bu vaxt sən əleyhinə şikayətlənirəm ki, ürəyimi boşaldım və sənə bütün paxıllıqları və məzəmmətləri danışım.

Mən Göylərə yalvarıram ki, sən mənim üstümdə belə hakimiyyətə malik olmayasan, hətta burada da mən səni dünyada heç vaxt sevmədiyini kimi sevirəm. Mənim 22 yaşım var idi, burada başqa kişilər də mövcud idi. Mən isə sevgilim Abelyardan məhrum oldum və indi mən özümü qadın monastırında diri-diri basdırıram. Mən ötüb keçən gözəlliyimin bu qalıqlarını, bu dul qalmış gecələri və darıxdırıcı günləri sənə görə qurban verirəm. Onlara sahib ola bilmədiyini vaxtdan

Göylərə təklif etmək üçün onları sənin üstündən götürürəm, heyif ki, belə olur! Lakin bu, mənim ürəyimin, mənim günlərimin, mənim həyatımın ikinci dərəcəli qurban verilməsidir.

Mən qətiyyətsiz olsam da, indiyədək səni sevirəm, lakin artıq heç nəyə ümid bəsləmirəm. Mən sevgilimi itirsəm də, məhəbbətimi indiyədək qoruyub saxlayıram. Mənim ürəyim həbsimdən heç də daşa dönməmişdir.

Hə, Abelyar, mən burada daşdığım zəncirlərə and içirəm, onların çəkisini azalt, onları mənim üçün dözülməli olan et.

Qoy biz şərqlərimizi və himnləri oxumağı tərk edək. Qoy biz ürəklərimizi Allaha doğru qaldıraaq, lakin onun mərhəməti üçün biz həm də heç bir vasitəyə malik deyilik.

Allah özünün yaratdığı böyük adamların ürəyi üzərində xüsusi hüquqa malikdir. Mərhəmət anı gəlib çatana qədər mənim barəmdə düşün, – məni unutma, – məhəbbətimi, sədaqətimi və daimiliyimi xatırla. Məni öz məşuqən kimi sev; öz uşağın, öz bacın, öz arvadın kimi əzizlə! Yaddan çıxarma ki, mən hələ də səni sevirəm və həm də mübarizə aparıram. Mən dəhşətli hisslər içərisində titrəyirəm və ürəyim indi dediyimə qarşı üsyan qaldırır. Mən yazdığım kağızı göz yaşları ilə ısladıram, uzun məktubumu səni arzulamaqla, əgər sən də bunu arzu edirsənsə, bitirirəm. Həmişəlik xudahafiz!

II məktub. Abelyardan Elonzaya

Mən təsəvvür edə bilsəydim ki, sənə yazılmamış məktub sənə əlinə düşəcək, onda mən daha da ehtiyatlı olardım ki, səndə bizim keçmiş bədbəxtliklərimizin xatirəsini yenidən oyatmayım. Mən özümün təhqir olunmaqlarım seriyasını dostuma yazmağı rəva gördüm ki, başıma gələn itki ona daha az təsir göstərsin. Əgər mən sənə özünə yazsaydım, axıtdığım göz yaşlarını qurutmaq niyyətini güdərdim. Mən öz dərdimi səninki ilə qarışdırmağı və ürəyimi sənə qarşısında açmağı nəzərdə tutardım. Qıssası, bütün öz narahatlıqlarımı və könlümün sirrini sənə gözlərin qarşısında açardım, axı onları dünyanın qalan hissəsindən gizlətməmişdim. İndi sən məni öz qərarlarımın əleyhinə, birbaşa onlara əks olanları açmağa məcbur edirsən.

Bizim üzərimizə düşən əzablar düşüncəsində bu həqiqətdir və bunu müşahidə etdikdə, bizim vəziyyətimizdə heç bir dəyişiklik gözlənilmir. Bizi şirnikləndirməklə çiçək açan həmin günlərimiz indi keçmişdə qalmışdır. Ancaq ağılımızdan onların xatirəsini ağırlı cəhdlərlə, bütün əlamətləri ilə pozmaqdan başqa, heç nə özünü xatırlatmır. Mən fəlsəfədə və dində mənə olan təhqirə dərman tapmağı arzulayıram. Məhəbbətdən özümü müdafiə etmək üçün sığınacaq axtardım. Mən özümə söz verdim ki, səni unudacağam və hələ də bu barədə səni sevmədən düşünə bilmirəm. Faydasız cəhdlərdən sonrakı vaxtdan özümü

inandırdım ki, bu fəvqəl təsir edən narahatlıq yalnız özümü azad etmək üçün mübarizə aparmaqdan ötəridir. Bu, kifayət qədər olan müdriklik hamıdan onu gizlətmək üçün idi, ancaq sən məni utandırdın və özümün də necə zəif olduğumu bildim.

Mən bir düşmən kimi qaçmaq niyyəti ilə xeyli məsafədə səndən uzaqlaşdım. Ancaq hələ də ağımda dayanmadan səni axtarıram. Mən sənin obrazını öz xatirəmdə səsləyirəm. Müxtəlif növ təşvişlərlə mən özümə xəyanət etdim, həm də özümə zidd çıxdım. Mən sənə nifrət edirəm! Mən səni sevirəm! Biabırçılıq hər tərəfdən mənə təzyiq edir. Bu an qorxuram ki, sənin düşündüyündən də daha laqeyd görünəcəyəm və həm də öz narahatlığımı açıb göstərməklə biabır olmuşam. Sən görürsən ki, mən necə bir qarmaqarışq vəziyyətdəyəm, özümü necə məzəmmət edir və necə əzab çəkirəm. O vaxtdan ki, mən məhəbbət barədə heç nəyə ümid etmirəm, din mənə əmr edir ki, ləyaqətin arxasınca gedim. Lakin məhəbbət mənim təxəyyülüm və özümə münasibətim üzərində keçmiş həzzləri ilə öz ağalığını saxlayır. Xatirə indi məşuqəmin yerini tutur. Hətta səhralarda da, harada ki, göydən üzərimizə şəh düşür, ancaq biz artıq sevməməyə borclu olduğumuzu sevirik. Sən məni öz ağan adlandırdın. Bu həqiqətdir ki, sən mənim qayğıma etibar etdin. Mən görürəm ki, səni elmlərə öyrətməkdə əbəs yerə ciddi idim, bu, sənə günahsızlığın, mənə isə azadlığım hesabına başa gəldi. Səni sevən əmindüşmənimə çevrildi və qisasını mənim üstümə tökdü. Mən ehtirasımı məmnun etməklə indi gücümü, həmçinin səni sevməyimi itirmişəm, ancaq, yəqin ki, bəzi təskinliyə malik olacağam. Mən necə də səfiləm! Mən səni düşünəndə, hətta göz yaşları axıdanda, özümü daha çox təqsirkar hesab edirəm. Sənə malik olanda isə mən tam azad idim. Mən fasiləsiz olaraq sənin haqqında düşünürəm. Ey Allah! Əgər mən məhrab qarşısında uzansam, səndən xahiş edəcəyəm ki, mənə yazığın gəlsin. Lakin Göylər indiyədək məndə yaşayan ehtirasa qarşı amansızdır. Odun üstünü küllər yalnız aldadıcı qaydada örtüdü və qeyri-adi mərhəmətdən savayı, heç nə onu söndürə bilməz. Biz aldadılmış adamlarıq, ancaq heç nə Allahdan gizli qalmır.

Mən ümid edirdim ki, biz ayrıldıqdan sonra sən öz hissiyyatını dəyişə biləcəksən. Aradan yoxa çıxmaq məhəbbətin sərdabəsidir. Mən öyünürəm ki, səni bir daha görməyəndə də, sən ağlını narahat etməyəndə də xatirəmdə dincələcəksən.

Mən səni sevməmişdən əvvəl hər şeyi etdim, lakin onların hamısı əbəs oldu. Sənə müxalif olan hər şey uğursuz oldu. Mən sevməyən adamların xoşbəxtliyinə qibtə edirəm. Onlar necə də sakit və ruhlarına görə necə də yüngüldürlər. Baxmayaraq ki, mən artıq məhəbbət tərəfindən aldadılmıram, ancaq sağalmamışam, bu qədər çox şəraitlərdə ehtiraslarla bacarmıram, bu yer, şəxsən özüm və biabırçılığım məni məhv etməyə yönəlmişdir. Digərləri ilə müqayisədə bizə fəlsəfə böyük fayda verə bilər.

Məhəbbət necə də bir əziyyətdir. Bizim üçün necə böyük bir xoşbəxtlik olardı ki, bizim alçaldılmamız və göz yaşlarımız tövbəmizə əminlik versin. Könüldən həzz sevgisi qeyri-adi cəhdlərdən savayı heç nə ilə silinmir. Mən

bilmirəm ki, bu necə baş verdi ki, sevən adam üçün daim ağlamaq bir həzzə çevrilir. Allahın məhəbbəti başlanğıcında öz yaratdıqları məxluqların məhəbbətini heç də bütünlüklə yoxa çıxarmır.

Faydasız şərəf, əziyyət verən var-dövlət heç vaxt məni şirnikləndirməmişdir. Lakin həmin lətifətləri, o gözəlliyi, o havanı ki, mən bu məsafədə hiss edirəm, onlar mənim məğlubiyyətimə səbəb olur. Sənin baxışların mənim təqsirimə başlanğıcı idi, sənin gözlərin, sənin mülahizələrin ürəyimi parçalayırdı. Bizi müdafiə etməyə çalışan ambitsiyanın və şərəfin əksinə, məhəbbət tezliklə ağa oldu. Allah buna görə məni cəzalandırdı, məni tərk etdi. Sən artıq dünyanınki deyilsən, sən ondan imtina etdin. Sən mənim dindarlığımı körpəlik vəziyyətində məhv edəcəksənmi? Mən öz andlarımdan imtina etməliyəmmi? Mən onları Allahın qarşısında and içmişəm. Mənim məhəbbətim məni əhatə edənlərin xoşbəxt laqeydliyi qarşısında gur yanır və ürəyim sənə və özümə məxsus kədərlər ilə tikə-tikə olana bənzəyir. Mən bu zəifliyimi sənə etiraf etməyə borclu deyiləm. Mən hiss edirəm ki, səhv etmişəm. Əgər mən öz zəifliyimi məhəbbət şərqilərində və şeirlərdə dərc etdirsəm, bu binanın qaranlıq zirzəmiləri möminliyin üzə çıxması xüsusiyyətini ən azı gizlətməyəcəkdirmi? Mən meyl və borc arasında daim gedən mübarizəni hiss edirəm.

Mən səfil günahkaram, hakimim qarşısında uzanıram. Üzümlü yerə dayamışam, göz yaşlarım torpağa qatışıb.

Gəl, əgər sən bunu yararlı sayırsansa, müqəddəs adətinlə özünü Allahımla mənim arama sox və bizi ayıran sədd ol.

Mən səni özünün bütün andlarından və öhdəliklərindən azad edirəm.

Öz ləyaqətini adamlara və mələklərə layiq olan tamaşaya döndər.

Günahkarların qədəhi şirinliyi vəsf etməklə dolub daşır və biz onun dadını bilməyə meyl edirik. Həm də bunu ilk dəfə sənə verdiyimə görə məni qorxaqlıqda qınama.

Kilsə bizim bədbəxtliyimizə qısqancdır.

Göylər Eloizanı unutmağı, onu bir daha görməməyi Abelyardan tələb edir. sən məni, hətta bir ideya kimi də unut.

Məhəbbət, əminlikdən çox etibarsızlığa malikdir.

Mən necə rahat ola bilərəm ki, sənin dinmədiyini görürəm, mənim təhqir olunmağımdan sonra artıq sən dünyada hansısa bir məmnunluq gözləməkdə davam etməyəcəksən və sən bir daha ona qayıtmayacaqsan.

Lakin mən hələ də şübhələnməkdəyəm. Mən təxəyyül edirdim ki, qadınlar andların zərurətinin məcburiyyəti olmadan öz möhkəm qərarlarını verməyə qadir deyillər. Din və möminlik sənin daş qəfəsinin və divarlarının ətrafında möhkəm mühafizə qurmuşdur. Mən hər gün titrəyirəm ki, özünü qurban verməyə səni inandırardım. Mən bunu xatırlamağa cəsarət etmədən, əvvəllər heç vaxt görmədiyim səndəki gözəlliyin parlaqlığına heyran olmuşdum, vurulmuşdum. Mən səni öz təqsirimə görə rahibə olmağını cinayətkar bir rüşvətlə yoluna qoydum,

bu da, əslində, səni dəfn etməyi satın almaqdır. Monastırı açıq etiraf etmək rüşvət verməyə bənzəyir və mənim niyyətlərim səndən, onların bütün şübhələri və iyrəncliyi ilə birlikdə gizlədildi. Mən hər yerdə sənin arxanca getməyi qərara aldım. Mənim kölgəm daim sənin addımlarını izləyəcəkdir.

Ancaq Göylərə minnətdaram ki, sən andlar içməyi qərara aldın. Mən səni mehrabın yanınadək müşayiət etdim və sən müqəddəs süfrəni tutmaq üçün əlini uzadanda, sənin həmin məhvedici sözlərini aydınca eşitdim. Sən mənim təxəyyülümdə işıq və dəyişilən bir məxluq idin.

Mən sənin gözlərini, hər hərəkətini, sənin havanı müşahidə etdim. Hər şeydən titrədim. Sən adamın öz mənafeyi naminə olan bir davranışını satqınlıq, xəyanət və qətl adlandırıla bilərsən. Məhəbbət nifrət etməyə elə oxşardır ki, ən ciddi mənfur münasibəti və qəzəbi də doğurur.

Mənim məhəbbətimə nəhayətsiz layiq olduğunu gördükdə güman etdim ki, səni artıq sevə bilmərəm. Mən sənə özümün vurğunluq əlamətlərini göstərməklə, səni tərk etməyin vaxtı çatdığını düşündüm. Mənim qısqanclığım sönən kimi görünür. Təkcə Allahın bizə rəqib olduğu bir vaxtda biz heç nədən qorxmamalıyıq. Mən, hətta ona dua ilə müraciət etməyə cəsarət etdim ki, səni mənim gözlərimdən uzaqlaşdırsın. Allah mənim xahişimi və duamı rədd etdi və məhəbbətimin yaşaması hesabına əzab çəkmək yolu ilə mənim cəzamı davam etdirdi. Beləliklə, mən sənin andlarına bənzər təqsiri daşıyıram və həyatımın bütün günlərində işgəncəyə məruz qalmalıyam.

Hər ikimiz məhəbbət təqsirinin qurbanları kimi görünürüksə, bu məhəbbət bizim əsl adətlərimizdə isə təhqir kimi görünür və bizim bir-birimizə vurğunluğumuz pozğunluqdur, bunlar məni dəhşətə gətirir və titrəməyə məcbur edir.

O vaxta qədər ki, mərhəmət tərəfindən bizə işıq salınır, biz deyə bilərik ki, məhəbbət zəhərdir və sərxoşluqdur.

Allah öz varlığı ilə adamlara onların bədbəxtliklərini yumşaltmaq üçün ənam verə bilər. Mən sənə yazdım, sən isə mənə heç bir cavab vermədin, onda sənin ürəyin bağlı imiş, lakin sənin ərinin bu bağının qapısı indi açılmışdır. O, (Allahı nəzərdə tutur – tərcüməçi) oradan çəkilmişdir ki, səni tək qoysun. Səndən uzaqlaşmaqla O, səni mühakimə etmişdir. Onu geri çağır və çalış yenidən Onu əldə edəsən. Biz Allahın köməyinə malik olmalıyıq, bununla biz öz zəncirlərimizi qıra bilərik. Biz özümüzü azad etmək üçün çox dərin məhəbbətdəyik. Biz həmişəlik gənc olmamağımıza görə təskinlik tapmalıyıq. Bizdən sonra kimlər ki, belə hərəkət edəcəkdir, onlar özlərini az təqsirkar hesab edəcəklər. Biz tövbəsi gecikən cinayətkarlarıq, qoy bunu səmimi etiraf edək. Gəl, biz etdiyimiz şər işləri nə qədər mümkünsə, düzəldək və qoy cinayətlərimizə şahid olan Fransa bizim tövbəmizdən heyrlənsin. Qoy biz ürəklərimizdən gələn bu qurbanı verməklə xəcalətdən qızaraq və ağlayaq. Əgər bu zəif başlanğıclarda, ey Allah, bizim ürəklərimiz bütünlüklə Səninki deyilsə, qoy onlar ən azı nə etmək lazım olduğunu hiss etsinlər.

Eloiza, özünü dərin kök salmış ehtirasın biabırçı qalıqlarından azad et.

Yadda saxla ki, Allahdan başqa hansısa digər biri barədə ən kiçik düşüncə belə, zinakarlıqdır. Mən xaç altında deyil, məhəbbət altında itaətdə idim. Mənə yazığın gəlsin və özünü də azad et. Allahdan qorx, bununla öz zəifliklərindən azad ola bilərsən. Onu sev, bununla sən ləyaqətlərində irəliləyə bilərsən.

Dini cəmiyyətin başında qul olma və digər kraliçalar üzərində idarəetmə hüququna malik olanda, birinci növbədə özünü idarə etməyi öyrən. Ən azı, sən öz hisslərinin üsyanına görə utan. Dünyada əbəş yerə keçirdiyin həyatının bütün anlarına və həzzə görə tövbə et, onları məndən də tələb et.

Mən həqiqətən sənin müəllimin idim, lakin bu, tək-cə günahı öyrətmək idi. Sən məni atan adlandırırsan. Əvvəllər bu titula mənim hansısa bir iddiam var idi. Nəyinsə qarşısını aldığımıza görə buna layiq idim. Mən sənin qardaşın idim, lakin bu günaha bənzərlik idi və bu ehtiramı mənə gətirdi. Mən sənin ərin adlanıram, lakin bu, ictimai mərəkədən sonra oldu. Əgər sən məktubunda məni şərəfləndirir və öz ehtirasını tərifləyirsənsə, onları qarala, at kənara və yerlərinə qatıl, əclaf və düşmən sözlərini qoy, çünki o, sənin şərəfinə qarşı qəsd düzəltdi, sənin sakitliyini pozdu və sənin günahsızlığına xəyanət etdi. Qeyri-adi mərhəmət aktı ilə sən xilas ola bilərsən.

Məhəbbət sözündən fərqli olaraq, dünya sözünü tələffüz etmək min dəfə asandır. Mən məhəbbət adlanan bu aldadıcı, dinsiz sözə nifrət edirəm. Mən o barədə daha düşünürəm, lakin mənim sərgərdan ürəyim hələ də əbədi olaraq səni axtarır və səni itirməyimin ağrısı ilə doludur. Sənin ürəyini ələ keçirmək üçün son dünyəvi cəhdlərimi xatırla. Mən nəzərdə tutduqlarımı və səninlə olmağımı əzizləyirdim.

Elə adamlar vardır ki, onları Allah əzab verməklə xilas edir. Qoy, sənin dualarının bəhrəsi mənim xilasım olsun. Qoy, mən sənin göz yaşlarına və sənin müqəddəslik nümunəsinə borclu olum. Allah, mənim ürəyim Sənə yaratdığının məhəbbəti ilə doludur. Sənə əlin, bu lazım olanda, Səndən başqa, məndən bütün məhəbbətləri boşalda bilər. Eloizanı sevmək, əslində, onu tərk etməkdir. Mən bu qərara gəlmişəm, bu məktub mənim son səhvim olacaqdır. Əlvida. Əgər mən burada ölsəm, göstəriş verəcəyəm ki, mənim cəsədim Parakletdəki evə (Eloizanın olduğu yeri nəzərdə tutur – tərcüməçi) aparılsın. Sən məni bu vəziyyətdə görə bilərsən, səndən heç də göz yaşları tələb etmirəm, çünki bu, artıq gec olacaqdır. Yaxşı olar ki, mənim üçün indi ağlayasan və məni yandıran odu söndürəsən. Mənim ölümüm sənə bəlağətlə deyəcəkdir ki, sən bir kişini sevəndə, həqiqətən, igid olmusan. Mən ümid edirəm ki, sənə iradənin bu öləni həyatı başa çatdıranda qərara gələcəkdir ki, mənim yanımda dəfn olunasan. Sənə soyuq küllərin o vaxt heç nədən qorxmıyacaqdır və mənim sərdabəm isə daha zəngin, həm də məşhur olacaqdır.

III məktub. Eloizadan Abelyara

Səndən aldığım məktubu səbirsizliklə oxudum; bütün bədbəxtliklərimə baxmayaraq, mən nəşə bir rahatlıq arqumentləri tapmağa heç də ümid etmirdim. Lakin sevgililər özlərinə işgəncə verəndə necə də səmimi olurlar. Niyə sən Eloizanın adını Abelyarından qabaqda qoyursan? Bu, yeganə bir addır ki, – ata və ər adı – səbirsiz gözlərim yalnız onu axtarır.

Bunları xoşbəxtliyimi viranəyə döndərən qəddar taledən əvvəl sən mənə ünvanlamamışdınmı? Mən görürəm ki, sənün ürəyin mənə tərək etmişdir. Sən mənə tərək etmək qəddarlığına maliksənmi? Bundan qorxu mənün ürəyimə xəncər soxur. Qəddar Abelyar! Sən mənün göz yaşlarımı dayandırmağa borclusan, ancaq əksinə, sən onları sel kimi axmağa məcbur edirsən.

Sənün ölümündən sonra mənün sənün külünə qayğı göstərməyimi və ona axırıncı borcumu verməyimi arzu edirsən. Heyif! Sən bunu mənə necə yazı bildin? Mənün qəflətən ölməyimdən qorxu sənün əlindən qələmi salmayacaqmı? Mən güman edirəm ki, bütün bu işgəncələri mənə vermək istədiyini sən hiss etmirsənmi? Göylər mənə nə qədər sərt olsa da, o qədər laqeyd olmayacaqdır ki, mənə səndən bir an da olsun artıq yaşamağa icazə versin. Abelyarsız yaşamaq dözülməyən bir cəza olardı və mənün onunla birləşməyim mənəsində ölüm ən müstəsna xoşbəxtlik olardı. Əgər Göylər mənün davam edən harayımı eşitsə, sənün ömrün xeyli uzanacaq və sən mənə dəfn edəcəksən.

Ona görə də narahatlıq doğuran şeylər barədə bir daha mənə yazma. Çünki biz artıq kifayət dərəcədə səfil insanlarıq, bizim kədərlərimizin az da olsa çoxalmasına ehtiyacımız yoxdur. Bizim buradakı həyatımız əriməkdə olan, yavaş-yavaş gedən ölümdür, sən onu tələsdirəcəksənmi? Biz gələcək qorxu üçün də yeni səbəblər axtarmalıyıqmı? Seneka, öz hissləri ilə şərin gəlməsindən məsafə saxlamaq üçün səbəbdən necə qaçmaq və ölümdən əvvəl ağrını qəbul etmək üçün həyatın bütün sevinclərini necə itirməyin yollarını göstərirdi.

Sənə görə mən yaşamağı qərara almışam. Əgər sən mənə tərək etmək istəyirsənsə, son ayrılmağımız barədə düşünəndə səfil günlərə ehtiyac duymayacağam. Mən bütün ölümcül zərbələri hiss edirəm.

Sən mənə özümü bütünlüklə Allaha həsr etməyimi arzulayırsan, mən bunu necə edə bilərəm ki, sən gecə və gündüz daim ağıma sahib olan təhlükələrlə mənə qorxudursan. Sənə itirdikdən sonra mən nəyə ümid edə bilərəm? Mən çətinlik çəkmədən həyatın bütün məlahətlərindən imtina etdim, tək cə məhəbbətimi və sənün sağ-salamat olmağını eşitməyimi saxladım.

Mən özümü öyməyə cəsarət etmirəm ki, sənə nə vaxtsa görmək ümidi ilə yaşayım. Bu, mənün bədbəxtliklərimdən ən böyüyüdür. Əgər sən mənə öldürməyi arzu etmirsənsə, mənün yaralarım onda artıq digər başqa növlər üçün heç bir yer qoymamışdır.

Əziz Abelyar, mənün ümitsizliyimə yazığın gəlsin. Görən, belə səfil olan başqa biri varmı? Sən mənə digər qadınlardan yuxarı qaldırdın, onlar sənün

məhəbbətinə görə mənə paxıllıq edirdilər. Mən öz xoşbəxtliyimin zirvəsində şadlananda, yalnız daha dəhşətli qaydada yıxılmalıydım, heç bir şey mənim həzzlərimlə müqayisə edilə bilməzdi və indi də mənim bədbəxtliyimə bərabər olan heç nə yoxdur. Mənim taleyim daim təhlükəli vəziyyətdə idi. O, məni ən böyük xoş münasibətlə yükləmişdi və həmin vaxt məni ən böyük qüssənin içərisinə atdı. Mənə ayrıca əzab verdi, mənim sevinc xatirələrimi tale, axını dayanmayan göz yaşları bulağında itirdi. Malik olduğun sevgi mənim ən sevincli hədiyyəm idi. Qisası, onun qəzəbi bütünlüklə uğur qazandı və mən indiki kədərlərimin, mənə valeh olmağının şirinliyinə mütənasib olan bir acı olduğunu hiss etdim.

Biz özümüzə, təqsirkar bir məhəbbətin sevincinə verəndə heç nə bizim həzzlərimizə mane olmurdu, lakin tezliklə bizim ehtirasımıza yenidən qəsd edildi və o nikahdakı sığınacağa götürüldü. Və sənin cəzan necə də bir barbarlıq idi. Gör, qəddar əminin bizim üzərimizdə necə bir hüququ var imiş? Biz həttə mehrab qarşısında bir-birimizə qovuşduq ki, bu, bizi düşmənlərimizin hiddətindən qorusun. Əvəzində bizi ayırdılar. Sən mühazirələr oxumaqla məşğul olanda, mən sənə qulaq asıb, monastıra getdim. Burada da bütün günümü sənin barəndə fikirləşməkdə keçirdim. Bu birgə cəza bizi haqlayanda və sən barbar adamın bütöv qisasının obyektinə çevriləndə daha az təqsirkar idin. Mən bədbəxtəm, səni məhv etdim və sənin bütün bədbəxtliklərinin səbəbi oldum. Bizim cins tərəfindən hissi oyadılan böyük adam üçün bu necə təhlükəlidir! Bizim bütün lətafətlərimizin əksinə, o, elə bil ki, körpəliyindən həssas ürəyindən yaralanmağa borclu imiş.

Mən uzun müddət bəzi şeylərə yaxın idim və belə qənaətə gəldim ki, ölüm gözəllikdən daha az təhlükəlidir. Bu, azadlığın gəmi qəzasıdır, məhvedici tələdir, ondan azad olmaq da qeyri-mümkündür. Bu, ilk kişini göylərin onu yerləşdirdiyi şərəfli mövqedən başı aşağı yuvarlayan qadın idi. Bu qadın onun xoşbəxtliyində iştirak etmək üçün yarandığı halda, onun məhvinin yeganə səbəbi oldu. Samsonun (Bibliyadakı həmin yəhudi qəhrəmanı filistimli qadın Dəliləyə sevgisinə görə məhv olmuşdu – tərcüməçi) şərəfi, onun ürəyi əgər Dəlilənin məlahətləri ilə sınağa çəkilməsəydi, necə də parlaq idi. Qadın onu filistimlilərin silahlarına qarşı silahsız etməklə, düşmənlərinə satdı. Qadının tərk-silah etdiyi bu adam orduların qalibi idi, lakin düşmənlərinin məkr körfəzçilikləri onun könülünə soxuldu. Qadınlarla yaxınlıqdan şadlanmağı bacaran Solomon (İsrailin b.e.ə. X əsrdəki məşhur çarı, Yerusəlimdə dini ibadət üçün olan tarixi məbəd Solomon məbədi adını daşıyırdı, həm də yüzlərlə arvada və kənizlərə malik idi və onların dininə sitayiş etməyə başladı – tərcüməçi) Allahı sevindirməyi tərk etdi. O, özünün tikdirdiyi mehrablar qarşısında səcdə qılmağını atdı, bütlərə ətirli buxur yandırdı.

Eyni şeytan ruhu Eloizanı da Abelyarı məhv etmək üçün alətə çevirdi. Ancaq mən sənə bədbəxtliklərinin heç də könüllü olaraq səbəbi olmadım. Mən səni satmadım. Lakin mənim dəyişilməyən qalmağım və məhəbbətim səni məhv etdi. Əgər mən səni daim sevməklə cinayət işlətmisəmsə, mən buna görə tövbə edə bilmərəm. Mən sənə sevginə tezliklə əmin olduqda qorxumu azaltmışdım. Öz nəhayətsiz ehtiramıma səni inandırmaqdan başqa, mənim heç bir niyyətim yox idi. Özümü bütünlüklə məhəbbətimə qurban verdim. Əgər məni dayandırmağa qadir olan hansısa bir xəbərdarlıq olsaydı, bu, heç şübhəsiz, mənim məhəbbətim olardı.

Mənim hələ də sevinclə yada saldıgım həmin həzzlərin xatirəsini göz yaşlarım yuya bilsəydi, necə də xoşbəxt olardım. Ən azı, səni məhkum etməyə cəhd etsəm də, mən Allahın acığını soyuda bilmərəm.

Cinayəti söndürmək üçün cəzanı çəkmək kifayət deyildir. Biz gördüyümüz çox sayda adam öz səhvlərini etiraf etmişdir. Sonra isə yeni həzzlər onları öz təsiri altına almışdır. Ürəyin tövbə etməsi dilin etiraflarını müşayiət etməyə borcludur, ancaq bu, çox nadir hallarda baş verir. Səni sevməklə çoxlu həzzlər aldım, hiss edirəm ki, mən özümün əksinə tövbə edə bilmərəm. Sakit gecələrimdə mənim ürəyim ən böyük qayğıları dayandıran bir yuxuya dalmalı olduğu halda, mən öz ürəyimin illüziyalarından uzaqlaşa bilmirəm. Mən xəyal edirəm ki, hələ də əziz Abelyarımlayam. Mən onu görür, onunla danışır, onun cavablarını dinləyirəm. Mən sənin düşmənlərinə qarşı çıxıram, yazıq gələn şəkildə ağlayıram və bəzi anlarda, göz yaşları içərisində də oyanıram. Hətta müqəddəs yerlərdə, məhrab qarşısında da bizim məhəbbətimizi daşıyıram, şirnikləndirici həzzlərə malik olduğumuza ağı deyirəm, onları itirdiklərimə görə ah çəkirəm. Mən ilk dəfə sənin öz ehtirasını bəyan etdiyin və ölənə qədər məni sevəcəyinə and içdiyin vaxtı və yeri xatırlayıram (çünki sevgililər heç nəyi unutmurlar). Sənin sözlərin, andların mənim ürəyimdə dərin şəkildə nəqş edilmişdir. Sənin adın hətta mənim dodaqlarımdadır. Sənin bədəninin cəzası könlünün məhvedici yaralarını sağaldır. Düşmən qisas aldı, müdrik həkim sənin həyatını xilas etmək üçün xeyli ağrı tətbiq etdi. Mən min dəfə səndən də yazıq vəziyyətdəyəm, çünki mübarizə aparmaq üçün min ehtirasa malikəm. Özümü müdafiə etməkdə isə böyük çətinliklərim var.

Mənim ehtiraslarım üsyandır. Mən başqalarına başçılıq edirəm, lakin özümü idarə edə bilmirəm. Adamlar məni tərifi layiq qaydada mühakimə edirlər, lakin Allahın qarşısında təqsirim vardır. Onun hər şeyi görən gözlərindən heç nə gizli qalmır və onun gözləri hər şeyi yarıb keçməklə görür, ürəyin bütün sirrlərindən agah olur. Mənim ürəyim insan məhəbbəti ilə doludur, rəhbərləri isə öyrədirmə ki, yalnız Allahı sevsinlər.

İki şeyi ayırmağa cəhd etmək əbəsdir, mömin olmayanlar təqsirkar olmalıdır və kim ki, ləyaqətə yaxınlaşmağa gecikirsə, onlar həmin ləyaqətdən təcrid olunurlar. Mənim düşüncəmin qarışıqlığında Allahı provokasiya etməkdən daha çox o adamı təhqir etməkdən qorxuram və Ona (Allaha – tərcüməçi) xoş olmaqdan daha çox sənə xoş olmaq istəyirəm. Mənə xoş gələn hər şeydən özümə xətər toxundururam. Mən özümü diri-diri basdırıram. Özümü göz yaşları ilə, kədərlərlə qidalandırıram. Mənim saxta möminliyim başqaları kimi, səni də uzun müddət aldatdı. Sən özünü inandırırdın ki, mən bütünlüklə öz borcuma həsr olunmuşam, ancaq mənim məhəbbətdən başqa bir işim yox idi.

Ürəyimizdəki gizli surətdə qalxan məğrurluq bizi kor edir və yarımçıq sağalmış yaralarımızı bizdən gizlədir. Şirniklənmə ümid verməklə bizi aldadır və eyni zamanda bizi məhv edir.

İnsan ürəyi bir labirintdir, onu kəşf etmək çox çətindir. Sənin mənim barəmdə etdiyin təriflər mənə daha təhlükəlidir, çünki məhz onları mənə bəxş edən

bir şəxsi mən sevirəm. Sənə bir oxucu kimi həzz verməyi daha çox arzulayıram, həm də mənə aid etdiyin ləyaqətə inanmaq istəyirəm. De ki, bizim ləyaqətimiz zəifliyimizə əsaslanır və onlar yalnız daha böyük çətinliklərlə mübarizə aparan adamları taclandırır.

Lakin mən qələbə hədiyyəsi olan tacı axtarmıram, mən ancaq təhlükədən uzaqlaşmaqla məmnun olacağam. Bu döyüşdə qalib gəlməkdənsə, asan yolu tutmaq daha asandır. Burada şərəfin bir neçə dərəcəsi vardır və mən ən yüksəyinə nail olmaq iddiasında deyiləm. Mən onları böyük cəsarət sahibləri üçün güzəştə gedirəm, onlar çox vaxt qalibiyyətli olurlar. Mən qorxuya üstün gələ bilən qələbəni axtarmıram. Gəmi qəzasından qaçmaq və nəhayət, limana çatmaq mənim üçün kifayət qaydada olan bir xoşbəxtlikdir. Göylər mənə əmr edir ki, sənə olan məhvedici məhəbbətdən imtina edim, lakin eh! Mənim ürəyim heç vaxt onunla razılaşmağa qadir olmayacaqdır. Xudahafiz.

IV məktub. Elonzadan Abelyara

Əziz Abelyar! Yəqin ki, gözləyirdin ki, laqeydliyinə görə səni ittiham edəcəyəm. Sən mənim son məktubuma cavab vermədin və Göylər indi mənim olduğum şəraitdə dərdimi yüngülləşdirməyəcəkdir, çünki sən özün də xəyanət etdiyim ehtirasa görə mənə çox laqeydlik göstəirsən. Nəhayət, Abelyar, sən Eloizanı həmişəlik itirmisən. Bütün andlara baxmayaraq, səndən başqa heç nəyin və həm də səndən başqa kiminsə məni əyləndirməsi barədə həтта düşünə də bilmirəm. Mən səndən bu fikirlərinə görə uzaqlaşdım ki, səni yaddan çıxarım. Sənin sevgilin barədəki heyranedici ideyana bir dəfə vuruldum, ancaq mənim xoşbəxtliyim baş tutmayacaqdır.

Abelyarın əziz obrazı! Sən artıq mənim arxamca gedə bilməyəcəksən, artıq mən səni xatırlamıram. Ey heyranedici həzzlər; Eloiza sizdən uzaqlaşmışdır, siz isə mənim işgəncə verənim oldunuz. Sən heç vaxt təsəvvür etmirdin ki, Eloiza dəyişilən ola bilər. O, sənə belə güclü meyl edən vaxtdan, əvvəlcədən bu qərara gəldi ki, sən ondan sonra hansı bir Zamanın gələcəyini bilmirsən. Lakin aldanma, mən sənə öz saxtılığımızı açıram, baxmayaraq özümü inandırırıram ki, məni məzəmmət etmək əvəzinə, sən sevinc yaşları axıdacaqsan. Sən biləcəksən ki, təkcə sənin Allahın Eloizanı səndən aldı. Təsəvvür edə bilərdinmi ki, hansısa bir adamın səni mənim ürəyimdən çıxarması mümkündür? Sən düşünə bilərdinmi ki, xeyirxah və oxumuş Abelyarı Allahdan başqa kimisə qurban getməli olan bir təqsirkara çevirə bilər? Allah belə böyük işə nail olmaq və ona son qoymaqdan ötəri öz imkanından istifadə etdi. Sən son məktubunu mənə göndərəndən bir neçə gün sonra mən qorxulu şəkildə xəstələndim. Həkimlər mənim öləcəyimi güman edirdilər. Mən özüm də qəti şəkildə ölümümü gözləyirdim. Bu vaxt mənim əvvəllər daim günahsız görünən ehtirasım gözümdə cinayət kimi göründü. Xatirəm həyatımın bütün son hərəkətlərini sədaqətlə mənə nümayiş etdirdi və sənə etiraf edirəm ki, mənim hiss etdiyim ağrı yalnız sənə olan məhəbbətim üçün idi. İndiyədək mənim uzaqdan gördüyüm ölüm bu vaxt mənə bir günahkarın üstünü kəsən kimi özünü göstərdi. Mən Allahın qəzəbindən ölümcül qorxmağa başladım.

Abelyar, qisası, ağlının əzab çəkdiyi bütün peşmançılığı təsəvvür et və o vaxt sən mənim dəyişilməyimə təəccüblənməyəcəksən.

Mən bu divarlar arasında bağlanandan sonra, bizim bədbəxtliklərimizə ağlamaqdan başqa heç nə etmirəm. Bu monastır mənim qışqırığıma səs verir və elə bil ki, bir bədbəxt adam əbədi qul olmağa məhkum edilmişdir, mən günlərimi kədərlə keçirirəm. Allahın mənim üçün mərhəmətli qaydada nəzərdə tutduğunu icra etmək əvəzinə, mən ona olan andlarımı pozuram. Mən bu müqəddəs sığınacağa dəhşətli həbsxana kimi baxıram və Allahın boyunduruğunu iradəmdən kənar qaydada daşıyıram. Tövbə həyatı ilə özümü təmizə çıxarmaq əvəzinə, mən öz məhkumluğumu möhkəmləndirirəm. Bu, necə də məhvedicidir. Lakin Abelyar, mən gözümlə kor edən sarğını cırıb atmışam və əgər mən öz hissiyyətimə əsaslanmağa cəsarət etsəm, bu vaxt özümü sənə hörmətinə layiq edəcəyəm. Sən mənim artıq sevgili Abelyarım deyilsən. Bizim bədbəxtliklərimiz sənə qüsurun dəhşətini göstərdi və görünür ki, sən zərurətə hazırlıqla tabe olmusan. Sən mənim son məktublarımda hiddətimi gördün, bu, heç şübhəsiz, mənim Abelyarıma ehtiram bəsləməkdən məni məhrum edir. Sən qabaqcadan görə bilməzdin ki, Eloiza, elə bir hökmranlıq edən ehtirasa qalib gələcəkdir. Lakin Abelyar, sən səhv edirsən, mərhəmətin dəstəklədiyi mənim zəifliyim heç də qəti qələbə çalmağıma mane ola bilmədi. Onda mənə hörmətini bərpa etmə, öz möminliyin sənə bunu zəmanət verəcəkdir.

Mən məhəbbətim üzərində zəfər çalmadımmı? Xoşbəxt olmayan Eloiza! Nə qədər ki, sən nəfəs alırsan, o, sənə bəyan edir ki, sən Abelyarı sevməlisən. Talesiz bədbəxt, ağla, çünki sən heç vaxt belə təsadüfə malik olmayacaqsan. Mən qəm-qüssədən ölməyə borcluyam. Mərhəmət mənə çatanda vəd etmişdim ki, ona sədaqətli olum, lakin indi mən bir daha andı pozmuşam, hətta mərhəmətin özü də Abelyara görə qurban getməkdir. Bundan sonra mən necə ümid edirəm ki, Allah mənə öz mərhəmət xəzinəsini açacaqdır. Çünki mən onun bağışlamasından yorulmuşam. Mən ilk dəfə Abelyarı görəndən onu incitməyə başladım. Xoşbəxt olmayan hüsn-rəğbət bizim ikimizin arasında təqsirkar məhəbbət qurdu və Allah bizi ayırmaq üçün özünün düşməni səviyyəsinə qaldırdı. Mən bizim ürəyimizə işıq salan bədbəxtliyə ağı deyirəm. Mən öz ehtirasımın sönməsini təmin etməyə borcluyam. Böyük Allah! Mən məhəbbətin zəncirlərindən nə vaxtsa azad ola bilərəmmi? Ancaq güman ki, mən ağilsız qaydada qorxuram. Abelyar, mən səni bütün andlarından azad edirəm. Sevgili və ər titullarını unut və yalnız ata titulu saxla. Mən səndən heç nə tələb etmirəm, ancaq ruhi məsləhət və bəzi cəza umuram. Ancaq müqəddəsliyin yolu tikanlıdır, əgər sənə ardınca dolaşsam, bu qəbul edilən olduğunu göstərəcəkdir. Daim sənə arxanə getdiyimi görəcəksən. Sən indi cinayətsiz danışmayan ola bilməzsən. Sən mənim səfilliyimdə məni inkar edirsən, yoxsa mən səni qınamaq üçün hansısa bir şey etməliyəmmi? Lakin indi sən heç nədən qorxmamalısan.

Ürək bütün dünyəvi şadlanmaların arasında şiddətli ağrı hiss edir. Mən nifrətamiz divarlarla əhatə olunmuşam. Saatlar illər qədər uzun görünür. Mən min dəfələrlə peşman oluram ki, özümü burada dəfn etmişəm. Tənhalıq məlahət verici kimi görünür və yerin dincliyi mənim ürəyimə daxil olur. Sakitliyim mənim

əzizimin hesabına başa gəlmişdir. Çünki mən onu, məhəbbətimin qiymətində satın almışam. Lakin əgər mən səni ürəyimdən qoparıb atsam, qısqanc olma. Allah daim ona malik olmalıdır ki, sənin əvəzinə ürəyimə ağalıq etsin. Mənim ağlımda yer tutmağına görə məmnun ol, onu sən heç vaxt itirməyəcəksən. Mən sənin barəndə düşünəndə daim gizli həzz alacağam.

Elə bu an səndən məktub aldım. Sən məni, yeni xəbərləri yazmağı gecikdirdiyimə görə məzəmmət edirsən. Mənim xəstəliyim bunu üzrlü etməlidir. Sən fikirləşirsən ki, bu yaxınlarda öləcəksən. Sən necə də laqeyd, qəddar adamsan ki, mənə elə şeyi deyirsən ki, o, hökmən məni kədərləndirir. Mən sənə ötən dəfəki məktubumda yazmışdım ki, əgər sən ölsən, mən necə bədbəxt olacağam. Sən özünə qayğı göstərməlisən. Sən arzulayırsan ki, biz dualarımızda səni yaddan çıxarmayaq. Sən bizim atamızsən, biz isə sənin uşaqların. Sən yol göstərənsən, göstəriş ver, biz əməl edək. Sənin ağıllı göstərişlərini biz sədaqətlə icra edəcəyik. Sən mənə bir şey demişdin, o, məni çaşdırdı – sən eşitmisənmi ki, bizim Bacılardan (Monastırdakı rahibələri nəzərdə tutur – tərcüməçi) bəziləri pis nümunədir və onlar ümumən kifayət qədər ciddi deyillər. Bu səbəbə görə, monastırlar çox vaxt onlara pis nüfuz qazandıran adamlarla doludur. Lakin mən sənə yalvarıram ki, hərdənbir belə şeyləri eşidəndə, mənə onlardan xilas olmağın əsl dərmanını göstər. Mən onu alanda, lazımı qayğı göstərməyə borclu olacaqsan. Mən Parisin yaxınlığındakı monastırlarda baş verən macəraları xatırlayıram.

Sən yazırsan ki, belə cana doyduran həyata son qoymaq üçün ölmək istəyirsən. Bu mümkündürmü ki, sənin kimi bir dahi adam öz bədbəxtliklərindən yuxarı qalxa bilmir. Əgər sənin tələbələrin hali olsa ki, sən öz ehtiraslarının gizli quluna və həmin zəifliklərin qurbanına çevrilmişən, bu vaxt sənin idarəçiliyin həmin adamları qoruya bilərmidi? Sən gözlərini mənə dik və məhz sənin tələbinlə mənim özümü qapatdığım barədəki bir qərarla öyün. Biz ayrılanda mən gənc idim və (əgər mən sənin daim mənə dediklərinə inanmağa cəsarət edirdimsə) istənilən adamın sevgisinə layiq idim. Əgər mən Abelyarın hissiyyat həzzindən başqa heç nəyi sevmirdimsə, digər kişilər onu itirməyimə görə mənə rahat şərait yarada bilərdilərmidi? Mən sənin göz yaşlarını öpüşlərimlə qurudurdum, çünki sən az qüdrətli idin, mən isə özümü az qoruyub saxlayana çevirdim. Mənim sənə qarşı artan dərəcədə laqeydliyimi görsəydin, sən bir ümitsizlik səbəbinə malik olardın. Lakin sən bədbəxtlik hiss edəndən sonra heç vaxt mənim məhəbbətimin ən böyük rəmzlərini belə qəbul etmədin.

Qoy, mən sənin məktublarında, əziz Abelyar, bir daha Taledən belə gileylənməyini görməyim.

Necə bir biabırçılıqdır ki, hansısa bir adam öz başına gələ biləni qəbul edə bilməsin. Özünü mənim nümunəmdə idarə et, axı mən güclü ehtiraslarla doğulmuşam. Əgər sən taledən şikayət edirsənsə, onun zərbələri o qədər çox deyildir ki, onları hiss edəsən. Sən düşmənlərinə göstərməyə çalışırsan ki, onlar sənə zərbə vurmaq üçün səni necə çox ittiham edirlər.

Mənim əziz ərim (bu tituldan axırıncı dəfə istifadə edirəm) mən səni bir daha görməyəcəyəmmi? Ölümündən əvvəl səni qucaqlamaq həzzinə heç vaxt

malik olmayacağammı? Qıyası, heç bir qadın Abelyarın şəxsinə təhlükəsiz bir nəzər sala bilməz. Ona görə də, Eloiza, Abelyarı görməyi bir daha xahiş etmə. Əgər onun barəsindəki xatirə bu qədər çox narahatlıq yaradırsa, onun canlı iştirakı nələr etməyəcəkdir?

Bəzi vaxtlarda sən mənə gizli narahatlıqlar əhvalatlarını danışdın və məndə kədəri hiss etmək bacarığını yaradırdın. Ey sevincli xəyallar və təklif olunan imtiyazlar, siz necə tez qeybə çəkildiniz!

Mən oyanır, Abelyarı görmək üçün gözlərimi açıram, qollarımı uzadıram ki, onu qucaqlayım, ancaq o, burada yoxdur. Mən qışqırıram, lakin o, mənə eşitmir. Abelyar, bəs sən Eloizanı yuxuda görürsənmi? O, sənə necə yaxınlaşır? Bağışla mənə, Abelyar, səhv edən məşuqəni bağışla. Sən, Abelyar öz kursunu bitirməklə xoşbəxt olacaqsan, sənə arzuların və ambitsiyaların öz xilasını üçün heç bir maneəyə malik olmayacaqdır. Lakin Eloiza ağlamalıdır, o, bütün göz yaşlarının hətta özünün də xilasını üçün faydalı olmasına əmin olmadığından həmişə şikayətlənməlidir.

Mən inanmağa başlayıram ki, sənə yazanda olduqca çox ləzzət alıram. Mən bu məktubu yandırmağa borcluyam. Bu, onu göstərir ki, mən hələ də sənə dərin ehtiras hiss edirəm, baxmayaraq ki, başlanğıcda sən mənə əks olana inandırmağa cəhd edirdin. Mən mərhəmət və ehtiras dalgalarını hiss edirəm və dönürəm ki, hər ikisinə tabe olum. Abelyar, mənə gətirib çıxardığın şəraitdə mənə yazığın gəlsin, mənim son günlərimi müəyyən ölçüdə sakitləşdirməyə çalış, necə ki, mənim ilkin dövrdəki həyatım asan olmamaqla yanaşı, həm də narahat idi.

V məktub. Abelyardan Eloizaya

Eloiza, daha mənə məktub yazma. Biz dünyadan ayrılmışıq ki, özümüzü mənən təmizləyək, təmizə çıxaraq. Xristian mənəviyyətinə birbaşa zidd olan hərəkət etməklə biz, İisus Xrist üçün iyrənc adama çevrilmişik. Gəl, bir daha özümüzü keçmiş həzlərimizlə aldatmayaq, biz ancaq öz həyatımızı narahat etdik və tənhalığın şirinliyini pozduq. Qoy biz öz səbirliliyimizdən yaxşı istifadə edək və cəzamızın ciddiliyi arasında artıq öz cinayətlərimizi xatırlamayaq. Allah bizim subyektimiz olduğu halda, heç vaxt özümüzü elə böyük yüksəkliyə qaldıra bilmərik. Qoy biz onun yaratdıqlarından və ya özümüzdən asılı olmayaraq, Allahın şərəfi naminə hərəkət edək, bizim digər arzularımıza və ya digərlərinin rəyinə heç bir əhəmiyyət verməyək. Mən səni dua etməyə, meditasiyaya, zəhmətlə məşğul olmağa və dinməz dayanmaq barədə içdiyən andları yerinə yetirməyə istiqamətləndirəcəyəm. Və mən özüm də dua edəcək və dinməz qalacağam.

Eloiza, sənə ürəyin hələ də söndürə bilmədiyən məhvedici alovla yanır və mənimki də narahatlıq və qaydasızlıq ilə doludur. Mən axırıncı dəfə sənə öz ürəyimi açdım, həmçinin sənə kədərini hissiyyatlı olaraq qalıram və uzun müddət

onlara şərik olacağam. Sənin məktubların məni çox kədərləndirdi. Mən ah çəkir və ağlayıram. Bədbəxt Eloiza, bu, Abelyar üçün səfil bir şəraitdir. Mən bizim bədbəxtliklərimizi, Qəzavü-qədərin günahlarımızı cəzalandırmaq üçün gizli layihəsi hesab edirəm və Fulberə yalnız ilahi intiqamın aləti kimi baxıram.

Ancaq Eloiza, sən məni titrəməyə sövq etdin, məktubların mənə bəyan edir ki, sən insan sevgisinə qul olmusan və həm də, əgər sən ona qalib gələ bilməsən, sən xilas ola bilməyəcəksən. Sonda sən bu məhkəmədə mənim hansı rolu oynamağımı nəzərdə tutursan? Qoy biz öz qərarlarımızda daha möhkəm olaq. Qoy biz özümüzü bütöv ürəyimizlə Allaha həsr edək.

Mən bilirəm ki, başlanğıcda hər şey çətindir, lakin böyük hərəkəti cəsarətlə başlamaq şərəfdir. Biz bu hesabdən bütün maneələri igidliklə keçməliyik. Heç kəs Allahın boyunduruğunu layiqincə daşımağa heç də uzun müddət davam gətirə bilməz. Sənin canını sarıyan həmin biabırçı zəncirləri qırmağa cəhd et, özünü təzə zəncirlə bağla ki, mərhəmətin köməyi ilə sən xoşbəxt ola biləsən. Əgər sənin birinci cəhdlərin zəifliyini göstərsə, ümitsizliyə qapılma, buna görə sən qorxaq ola bilərsən. Dəhşətli düşməne qalib gəlmək, həm də qəzəb alovunu söndürmək üçün mübarizə apar.

Sən öz arzularına qarşı döyüşməlisən ki, pozulan təbiətinin ağırlığının təzyiqi altına düşməyəsən. Həyatımız azmağın təsirinə məruz qalanda biz bir böyük müqəddəs adamın «İnsan həyatı uzun şəkildəki azmaqdır» – dediyini etdik. Heç vaxt yatmayan şeytan bizi təəccübləndirmək üçün daim ətrafımızda, özü də bəzi mühafizə olunmayan tərəfimizdə dolaşır və könlümüzü məhv etmək üçün ona daxil olur. Şirniklənməyə məruz qaldıqda biz qorxuruq, bu vaxt digər başqası bizə hücum çəkir. Biz əbəs qaydada özümüzü tərifləyirik ki, uçmaqla şirniklənməyə qalib gələcəyik. Əgər biz səbirli və itaətkar olmadan birləşsək, biz özümüzlə heç bir səbəb olmadan əzab verəcəyik.

Eloiza, dəyişilən olma və Allaha inanc gətir, yoxsa sən yeni şirniklənmələrə düşə bilərsən. Onlar gələndə, lap başlanma anında onları boğ – qoyma sənin ürəyində kök salsın. Qədim insan deyirdi: «Xəstəliyə qarşı dərmanları qəbul elə». Azmağın özü də dərəcələrə malikdir, onlar əvvəlcə sadəcə düşüncələrdir və heç də təhlükə kimi meydana çıxmır. Təxəyyül onları heç bir qorxu olmadan qəbul edir, həzz yüksəlir. Onda biz dayanır və axırda ona tabe oluruq.

Eloiza, indi sənin müqəddəs olanların addımları ilə addımlamağın barədə mənim sözlərimlə razılaşırısanmı? Sözlərim peşmançılıq üçün sənə xoş gəldimi? Mən öz dualarımda sənə zəmanət verməyi heç vaxt dayandırmayacağam və Allahdan xahiş edəcəyəm ki, sənin bir müqəddəs kimi ölməyin barədəki istəyinə köməklik göstərsin. Sən dünya ilə xudahafizləşmisən və sənin ora götürülməyindən ötürü hansı şey layiq olacaqdır? Gözlərini daim Ona tərəf qaldır, sənin qalan günlərin Ona həsr olunacaqdır. Saray peyğəmbəri demişdir: «Allah, məni öz zərurətlərimdən qoru». Bədbəxt olanlardan çoxu nə vəziyyətdə olduğunu bilmir. Öz səfilliklərini bilənlər daha artıq bədbəxtdirlər və həm də onlar öz dövrünün pozğunluğuna nifrət edə bilmirlər. Özlərini Yerə aid olan meyllərə

bağlayanlar necə də səfehdirilər! Onlar bir gün aldadılmayan olacaqlar. Belə saxta şeyləri sevməyə görə onlar özlərini çox gec məzəmmət etdiklərindən hali olacaqlar. Əsl mömin adamlar belə səhv etmirlər, onlar belə hiss həzzlərindən azaddırlar və öz arzularını Göylərə ünvanlayırlar.

Eloiza, sən ləngimədən hərəkət et, sən öz xilasın üçün işləməkdən ötrə kifayət qədər vaxtın vardır. Xristi sev və Onun naminə özündən zəhlən getsin. O, sənə ürəyinə malik olacaqdır, sənə ahlının və göz yaşlarının yeganə səbəbi olacaqdır. Ondan başqa, heç nədə rahatlıq axtarma. Əgər sən özünü məndən azad edə bilməsən, mənimlə birgə yıxılacaqsan. Ancaq sən məni tərk et və Ondan yapış. Əgər sən Allahı məcbur etsən ki, səni tərk etsin, hökmən narahatlığa düşəcəksən. Lakin ona sədaqətli olsan, sən sevinc tapacaqsan. Maqdalina ağlayırdı ki, İisus onu tərk etmişdir, ancaq Marta dedi: «Bax, Allah səni çağırır». Öz borcunu yerinə yetirmək üçün çalışqan ol, mərhəmətin çağırışına sədaqətlə tabe ol və İisus sənə olacaqdır.

Allah bizim xilasımızı ürəkdən istəyir. Köhnə Vəsiyyətdə O, qanun cədvəllərini yazmışdır, bununla o, bizdən tələb edir ki, Onun iradəsindən sonra biz öz axtarışımızda yolumuzu azmayaq. Bizim zəifliyimizi və bacarıqsızlığımızı bildiyindən, O, öz iradəsini yerinə yetirməkdə bizə mərhəmət göstərir.

Peyğəmbər demişdir: «Öz müqəddəslərinin ölümü Allahın nəzərində çox qiymətli dir». Onu açmaq çətindir ki, niyə onların ölümü günahkarlarından belə qəbul edilən olacaqdır. Peyğəmbər bu barədə üç şərt söyləmişdir: birincisi, onlar Allahın iradəsinə sığınmışlar; ikincisi, onların yaxşı işlərinin davam etməsidir və axırıncı, onlar Şeytan üzərində zəfər çalmışlar.

Özünü Allahın iradəsinə itaətə adət etmiş müqəddəs adam müqavimət göstərmədən ölümə tabe olur. O, Hakimin onu mükafatlandırmasını sevincle gözləyir. O, bu səfil öləri həyatla xudahafizləşməkdən qorxmur, çünki ölməz bir xoşbəxtliyə başlayacaqdır.

Müqəddəslər həmişə günahkarlarla müqayisədə belə üstünlüyə malikdir və öz Yaradanları ilə (Tanrı ilə – tərcüməçi) könüllərinin birləşməsi onlar üçün iltifatdır.

Eloiza, mən ümid edirəm ki, sən keçmiş həyatının qaydasızlıqlarına görə peşman olduqdan sonra «möminlərin ölümü ilə öləcəksən». Eşit, Xilaskar nə demişdir: «Mənim uşağım, özündən imtina et, öz Xaçını götür və mənim arxamca gəl». Eloiza, sən şübhə edirsənmi? Sənə belə zəif olan könlün sevinmirmi? Onun mərhəmətindən xoşun gəlmədiyinə görə, O, səni məzəmmət edəcəkdir. Sənə əzabları nümayiş etdirəcəkdir.

Eloiza, günahkarlar üçün cəza hazırlanmışdır. Mən həmin qorxulu əzabların təsvirini sənə bildirməyə cəsarət etməirəm, həmin əzablar təsvir olunan hərəkətlərin nəticəsi olur. Onlar özlərini mənim təxəyyülümə təqdim edəndə mən dəhşətə gəlirəm. Yer üzərində gördüklərimiz od ancaq onların yandırdıqları odun kölgəsidir. Mənim Allahım, biz Səni incitməyə cəsarət edərikmi?

Eloiza, məni tərk et, həm də həmişəlik öz ürəyindən də – bu, sənə verə

biləcəyim ən yaxşı məsləhətdir. Nəhayət, sənin həyatın Xristə xoş gələn olsa, ölüm sənin üçün arzulanan bir şey olacaqdır. Sənin ruhun bədənini sevinclə tərk edəcəkdir və onun uçuşu birbaşa göylərə istiqamət götürəcəkdir. Onda sən öz Xilaskarının qarşısına əminlik qaydasında çıxacaqsan.

Eloiza, əlvida, bu, sənin əziz Abelyarının sonuncu məsləhətidir. Axırncı dəfə qoy İncilin idarəetməsinə əməl etməyə səni inandırım. Göylər sənə bir vaxt mənim məhəbbətimlə hissiyyatlı olan bir ürək bəxş etmişdi, indi isə o mənim ciddi-cəhdimlə istiqamətlənməyə tabe olacaqdır. Səni sevən Abelyarın ideyası, ola bilər ki, daim sənin ağılında olacaqdır, indi onu, səhvindən peşman olan bir Abelyarın təsviri ilə dəyiş və sən öz xilasın üçün çoxlu göz yaşları axıda bilərsən, necə ki, sən bunu bizim bədbəxtliklərimiz üçün etmişdin.

Keşiş atanın xəyanəti oğlunu məhvə aparır

İngilis yazıçısı Etel Lilian Voyniçin XIX əsrin sonlarında yazdığı «Ovod» romanı qısa müddətdə məşhurlaşmış, rus yazıçısı F.M.Dostoyevskinin xristian dinini təbliğ edən əsərlərinə kəskin bir cavab kimi meydana çıxmışdı. Dostoyevski insanların xoşbəxtliyini xristian dininin zəfərində görürdü, Voyniç isə xristian kilsəsinin xalqa deyil, hakimiyyət dairələrinə qulluq göstərməkdə, zülmə qarşı mübarizə qüvvələrini sarsıtmağa cəhd etməkdə ittiham edirdi. Əsərin qəhrəmanı Artur – Ovod italyanların Avstriya ağalığına qarşı mübarizəsinə qoşulmaqla yanaşı, kilsəni, din xadimlərini addım-başı ifşa edir. Axı o, özü də keşişlərin xəyanətindən ağır əzablar çəkmişdi. Keşiş olan bioloji atasının və onun silahdaşının xəyanəti nəticəsində həbs olunmuş, sıralarında mübarizə apardığı gizli təşkilata ağır zərbə dəymiş, buna öz səhvinin səbəb olduğunu anladıqda, özünü intihar edən kimi qələmə verərək, gizli surətdə İtaliyadan Cənubi Amerikaya qaçmışdı. Burada o, Dante cəhənnəminin doqquz dövrəsindən keçmiş, günlərlə ac qalmış, şəkər qamışı plantasiyalarında qul kimi işləmişdi.

Romanın «Ovod» adını müəllif böyük yunan filosofu Sokratın tarixçəsindən götürmüşdü. Afina hakimiyyətinin üzvləri, onların qüsurlarına qarşı çıxış etdiyinə görə onun ölüm cəzasına məhkum olmasına nail olmuşdular. Məhkəmədə müdafiə qaydasında çıxış edən Sokrat özünü Ovoda – mozalana bənzətmişdi. Mozalan tənbel, yavaş tərpənən atı öz sancmaları ilə cana doydurur, onu sürətlə hərəkət etməyə məcbur edir. Sokrat da afinalılarla belə davranırdı. Romanın qəhrəmanı da yunan filosofu kimi öz əqidəsinə sədaqəti ilə fərqlənir. İngilis Artur Berton ovod-mozalan kimi italyanların yadellilərin ağalığına dözən əksər hissəsini Avstriya işğalçıları ilə mübarizəyə səsləyir.

Artur çox gənc yaşlarından inqilabi qrupa qoşulur və oradakı iştirakını universitetdəki sevimli müəllimi kimi Montanelliyə danışır. Keşiş öz doğma oğlu

olan Arturu (onu ərdə olan ingilis xanımı sevişdiyi italyan keşişi ilə intim yaxınlıqdan doğmuşdu – məqalə müəllifi) təhlükədən uzaqlaşdırmaq məqsədilə kilsədə tövbə etməsini məsləhət görür və Artur onun kolleqasına öz qısqanclığı barədə etirafını söylədikdə, təşkilatın rəhbəri Covanni Bollanın adını çəkir. Axı onların hər ikisi mübarizə qrupunun üzvü olan gözəl Cemmaya vurulmuşdu. Çox keçməmiş həm Artur, həm də Bolla həbs edilir. Həbsdən azad olan Artura keşişlə söhbətdə təşkilatı satdığı və ona görə də həbs olunduqları aydın olur. Həm də bu vaxt o, Montanellinin oğlu olduğunu öyrənir. (Britonların V-VI əsrlərdə yarıməfsanəvi kralı olmuş Arturun adı da yəqin ki, uşağa bu biabırçılığı ört-basdır etmək üçün qoyulubmuş –məqalə müəllifi). Ögey qardaşı ona ölən anasının keşişlə birgə imzaladığı ərinə ünvanlanan etiraf məktubunu göstərir. Artur üstünə yağan bədbəxtliklərdən qaçmaq üçün şlyapasını kanala atmaqla özünə qəsd etməsi səhnəsini yaradır və gəmi ilə Cənubi Amerikaya yollanır. 13 il sonra İtaliyaya qayıdıb, Rivares adı altında yenə mübarizəyə qoşulur, Avstriya işğalçılarına, katolik kilsəsinə, birbaşa yepiskop Montanelliyə qarşı sərt məzmunlu pamfletlər yazır. İnqilabçı dəstə yeni qəsd hazırlayır və onun icrasını Artur öz üzərinə götürür. Əməliyyat vaxtı isə həbs olunur. Bioloji atası, Montanelli həbsxanada onun yanına gəlir, hər şeyi etiraf etməsini məsləhət görür, onun xilas yolunu bunda görür. Lakin Artur atası qarşısında sərt bir şərt qoyur. Keşiş öz Allahından üz döndərsə, ona oğul olacağına razılıq verəcəyini deyir. Yepiskop ona nə qədər yalvarsa da, Artur öz tələbindən dönmür. O, hərbi-səhra məhkəməsində mühakimə edilir və məhkəmənin hökmü iləgüllələnir. Bu, həm də oğluna xəyanət edib, sonra isə dinə sədaqətinə görə ondan imtina edən Montanellinin mənəvi və fiziki sonluğuna çevrilir.

Montanelli oğlunun qətlinə görə dəli olur, kilsəyə gələn dindarları adam yeyənlər, meyitlə qidalanan quzğunlar adlandırır, onlara görə oğlunu qurban verdiyindən şikayətlənir. O, dini rəmz olan xaçı döşəməyə çırpıb sındırır. Bir neçə gün sonra Lorentso Montanelli ürək partlamasından öldü.

Artur ilk dəfə keşişlər tərəfindən aldadılmaqla, öz mübarizə yoldaşlarına xəyanətə yol vermişdi. Bu xəyanətin də bünövrəsini guya nəcib məqsəd naminə birbaşa öz atası qoymuşdu. Ata ikinci dəfə yenə ona öz mübarizəsindən əl çəkmək barədə yalvarırdı. Dinin aliliyi öz xadimlərini kölə vəziyyətinə salmaqla, belə qeyri-humanist, hər cür əxlaqdan kənar münasibətlərə və faciəvi hadisələrə gətirib çıxarır. Bunun insanlığa zidd olduğunu duyanlar az sayda olsalar da, onlar hətta Allaha qarşı da üsyana qalxmağa hazır olduqlarını bildirirlər. Axı çoxları Bibliyadakı İov deyil ki, Allahın ona hər cür xəstəliklər və bədbəxtliklər göndərdiyini bilə-bilə, ona sədaqət göstərməkdə davam etsin ki, nə vaxtsa Allah onun sədaqətini, hər cür bəlalara etiraz etmədən dözdüyünü qiymətləndirəcək, çəkdiyi əzablara görə mərhəmət göstərməklə, onu lazım olduğundan artıq dərəcədə mükafatlandıracaqdır. İnsanı taqətdən salan sınaq ağır olduğundan və onun mükafatı böyük qiymətə başa gəldiyindən, belə mərhəmət nəticə etibarilə hətta öz əhəmiyyətini, əslində mahiyyətini də itirir.

İnsanlar çox vaxt digərinə bəslədikləri ülvəi hisslərini heç nəyə, hətta hansısa bir müqəddəsliyə də qurban vermək istəmir, axı o, özünün məhz insana xas

olan təbiətinin qeyri-adi sevinc bəxş edən təntənəsinə, zəfərinə nail olmuş, fəth etdiyi bu zirvəni axirət dünyasında vəd edilən hansısa Yelisey çölünə, cənnətə dəyişmək istəmir. Real həyatda qədəm qoyduğu və cənnət meyvəsi hesab etdiyi bəxt hədiyyəsi ilə o, xudahafizləşməlidir ki, həyatdan köçdükdən sonra hansısa bir təxəyyül olunan cənnətdə, müqəddəsliyin mərhəməti və köməyi ilə məskunlaşa bilsin. Axı heç kəs əlindəki arıquşunu göydəki durnaya dəyişmək istəmir, axı ənginliklərdə pərvazlanan durnaya sahib olmaq olduqca müşkül məsələdir, əslində, xəyaldan başqa bir şey deyildir. Kim Yer üzərində, şəxsi həyatında qazandığı xoşbəxtliyi hansısa ehtimala qurban verməklə, o dünyadakı güman edilən və dini rəvayətlərdən başqa, real olaraq heç nəyə əsaslanmayan cənnətlə dəyişməyə razılaşar? Axı burada tələb olunan qurban elə bir nəcib məqsədə, mənəvi fədakarlığa görə deyil, yalnız dinin irəli sürdüyü, obrazının da mövcud olmadığı vədlərə əsaslanır. Bu vədlərin həyata keçməsi imkanları və vasitələri aydın olmamaqla, hindlilərin ənənəsindəki adamın gələcək taleyində rol oynayacaq karma kimi qeyri-müəyyənlik rəmzindən başqa bir şey deyildir. Dinin bir sıra tələblərinə kor-koranə tabe olmaq ağıl, şüur köləliyinə yaxınlaşmağa bənzəyir. Axirət dünyasına ifrat inam bəsləməklə, real həyatın real fərəhli cəhətlərini kiçiltmək daha çox ağılın qüsurluluğundan və ya deformasiyaya uğramasından xəbər verir.

Qaratikan quşunun intiharı

Avstraliya yazıçısı Kollin Makkalounun «Qaratikan quşu» əsəri həm oxucuların, həm də Hollivudun çəkdiyi uğurlu kinofilm hesabına tamaşaçıların böyük marağına səbəb olmuşdu. Roman keşiş Ralf ata ilə gənc qız Megginin sönməz məhəbbətindən bəhs edir və bu cütlüyün taleyinə dinin ağır zərbə vurduğunu göstərir.

11 yaşlı Meggi adlı qızcıgazın valideynləri uşaqları ilə birlikdə XX əsrin əvvəllərində Yeni Zelandiyadan Avstraliyaya, onun ziyadə isti guşəsi olan Droqhedaya gəlirlər. Buradakı varlı qadın Meri Karson qardaşı Peddini öz yanında yaşamağa və öz təsərrüfatında uşaqları ilə birlikdə işləməyə dəvət etmişdi. Dəniz səyahətindən sonra ailə qatarla həmin əyalətə gəldi və Meggi burada ilk dəfə onları vağzalda qarşılayan keşişi gördü. Qızcıgazın özü də ilk baxışdan Ralf atanın çox xoşuna gəlmişdi.

65 yaşlı varlı qadın olan Meri Karson cavan, qəddi-qamətli keşişə vurulmuşdu, onu ələ keçirmək istəyirdi. Həm də yaxşı bilirdi ki, başqaları kimi, Ralf da onun özünə deyil, puluna ehtiram bəsləyir. Qadın Ralfa, onu şirnikləndirmək üçün minik atları və avtomobil bağışlamışdı. Keşiş bu cəhənnəm timsalı olan, tozu, milçəyi və qızmar istisi ilə şöhrət tapmış Droqhedaya, yepiskopu təhqir etdiyinə görə gəlib düşmüşdü. Qadın inanırdı ki, o, gələcəkdə kardinal olacaqdır. Ralf isə belə möcüzənin baş verəcəyinə inanmırdı. Keşiş həm də öz

davranışı ilə regionda yaxşı nüfuz qazanmışdı.

Malikanə sahibi olan qadın öz şəhvət istəyinə nail olmaq üçün hər şeyə əl atırdı, bəzən keşişə hiddətlənib acı sözlər də işlədirdi. Bir dəfə ona demişdi ki, səni məcbur edəcəyəm ki, ən pozğun fahişə kimi özünü satasan, bunu isə yalnız zaman göstərəcəkdir.

Bir neçə ildən sonra Meggi artıq qadına çevrilmək metamorfozalarına uğrayırdı. İlk aybaşısı olanda bərk qorxmışdu, güman edirdi ki, bu, xərçəng xəstəliyinin əlamətidir. Ralf onu başa saldı ki, səndə heç bir xəstəlik yoxdur, bu qanaxma bütün qadınlara xasdır, ayda bir dəfə bir neçə gün ərzində baş verir. Qızlarda bu, 12-13 yaşlarında başlayır, bu vaxt Megginin isə artıq 15 yaşı var idi. Hər ay qanın axması qızın həddi-buluğa çatması, uşaq doğmağa qabil olmasının başlanması əlamətidir. Gərək anası Meggiyə bunu başa salaydı.

Bu yeniyetmə qız üçün Ralf ata sevimli bir büt, Göy qübbəsindəki yeni bir Günəş idi. Onlar birgə at çapanda dostluq şüası buraxırdılar, bu isə özlüyündə intim yaxınlığa bərabər idi. Çünki qız keşişi sevirdi, yaşı otuzdan yuxarı olan bu kişi açılmamış qızıl gülə bənzəyirdi, yazıq qız axı ondan başqa heç bir kişini görməmişdi.

Artıq 72 yaşında olan Meri evində rəqs gecəsi təşkil etmişdi. Burada iştirak edən Meggi keşişə olduqca gözəl göründü. Qadın isə ömrünün bu son gecəsində Ralfa dedi ki, əgər mən cavan olsaydım, səni hökmən ələ keçirərdim. Həyatımın otuz ilini pəncərədən kənara ata bilsəydim, əgər şeytan ruhumu satın almaq istəsəydi, mən o dəqiqəcə onu satardım və səfeh Faust kimi olmazdım, keşişə müraciətlə dedi ki, səni məhv etməyə sevinərdim. Keşiş isə bildirdi ki, mən başqa qadınlar barədə deyil, yalnız Meggi barədə düşünürəm. Qadın patetik qaydada bildirdi ki, mən səni sevmişəm. Axı səfeh bədənim içərisində mən hələ gəncəm. Qoca yaş qısqanc Allahın mənə ünvanladığı ən böyük intiqamdır. Qadın qərara aldı ki, Meggi ilə Ralfin birləşməsinə imkan verməyəcəkdir, açıqca dedi ki, qardaşı qızına, sən onu sevdiyinə görə nifrət edirəm. Bu vaxt keşişə bir məktub verdi və onun öz meyitini görməyə qədər məktubu açmayacağı barədə də and içdirdi. Səhəri günü isə Meri Karsonun ölüm xəbəri yayıldı.

Məktubda qadının mülkiyyətinin keşişə çatması barədə vəsiyyəti var idi. Evində isə qardaşının ailəsinin yaşamasına icazə verirdi. Ralf ataya bütövlükdə 30 milyon funtluq mülkiyyət qalırdı. Bu pulun hesabına o, kardinal ola bilərdi.

Bu vaxt 17 yaşı olan Meggi cəhalətin və mənəviyyatın qarışığı, sintezi kimi idi. Keşiş onu sevdiyini dedi, həm də əlavə etdi ki, bu, heç də kişi kimi sevmək deyildir. Keşiş vəsaitindən Meggiyə və anasına, hər birinə ildə 2 min funt məbləğində olmaqla pul müavinəti ayırdı. Meridən miras qalan «Roll-Roys» da onların sərəncamında idi.

Sonralar Megginin ailəsində faciə baş verdi. Eyni gündə yangında atası Peddi öldü və onun meyitini tapan oğlu Styuartı isə vəhşi qaban parçaladı. Onların yanına gələn Ralf ata Meggini qucaqlayıb öpdü. Bu vaxt o, ağrını da, kilsəni də unutmuşdu. Allah da unudulmuşdu. Bir qədər sonra onları tərk edərkən anasından

xahiş etdi ki, qızını ərə getməyə həvəsləndirsin, Meggiyə isə yalvardı ki, onu unutsun.

Artıq Ralf yepiskop idi. Meggi bu vaxt Meridən miras qalmış iri sürüdəki qoyunları qırmaqla məşğul olub, muzdlu işləyən Lyuka ərə gedəndə onun 23 yaşı var idi. Daha çox pul qazanmaq naminə şəkər qamışı biçmək üçün Lyuk cavan arvadı ilə birlikdə başqa əyalətə yollandı. Lakin əri ona diqqət göstərmirdi. Yepiskop Ralfi isə bir müddətdən sonra Romaya, papanın yanına işə dəvət etdilər. O, artıq kardinala çevrilmişdi.

Lyuk pul qazanmaq dəlisi idi, Meggi hamilə olanda onu ərindən və şikəst arvadından ibarət olan bir ailəyə qulluqçu düzəltdi. Onların nikahı saxta əsaslar üzərində qurulmuşdu. Burada məhəbbətdən heç bir əsər-əlamət yox idi. Lyuk onun pulunu ələ keçirmək istəyirdi. Meggi isə Ralfi yenidən əldə etmək üçün ondan uzaq qaçmağı qətiyyətli etmişdi. Belə cansıxıcı şəraitdə qız tez-tez Ralfa nifrət bəsləyirdi.

Meggi körpə qızı doğulanda Ralf onun yaşadığı evə gəldi. Burada ev sahibəsi Annaya dedi ki, Meggi mənə mənəviyyatı görməyə kömək edən bir güzgüdür. Onun dilindən daim Meggini sevdiyini eşitdikdə, həmin qadın bunun hər ikisi üçün faciəli olacağını dedi.

Meggi Lyukdan doğduğu körpə qızı sevmirdi. O, protestant keşişlərin evləndikləri halda, katolik keşişlərin hələ də qadağaya görə evlənmə bilmədiklərindən dəhşətə gəlirdi, axı bu zalım qayda Ralfi onun əlindən almışdı.

Xeyirxah ev sahibləri olan ər-arvad doğuşdan sonra Megginin çox zəif olduğunu nəzərə alıb, onu Metlok adasındakı kurorta yola saldılar. Bu ada Droqhedadan və yaşadığı yerdən tam fərqli idi. Laqunadakı mərcan rifi sakit suya əlavə gözəllik verirdi. Yenidən Meggiyə baş çəkməyə gələn Ralf ata, onun harada olduğunu öyrənib, adaya yollandı. Onlar görüşdükdə Ralf qızın məhzun gözlərində işıq gölməçəsini gördü. O, artıq fiziki cəhətdən də qızı istəyirdi. Ona görə də onu qucaqladıqda, ağlının iradəsi bütünlüklə bədəninin iradəsində söndü. Və o, ilk dəfə özünün kişi olduğunu, heç vaxt Allah olmadığını dərk etdi. Bu, şəhvət idi. Qızın qolları və əlləri canlı kəndir kimi ona sarılıb işgəncə verirdi. Uzun illər atəşi sönməyən məhəbbətdən sonra qızı özününkü etmişdi. Meggi ağla sığmayan dərəcədə xoşbəxt idi. Onların intim yaxınlığı bədən poeması idi, nəhayətsiz həzzdən xəbər verirdi. O, məhəbbətin alovunda yanan kimi görünürdü, lakin bundan şikayətlənmirdi, axı uzun illər bu anları arzulamışdı. O, Ralfla yaxınlıqdan qeyri-adi ləzzət alırdı. Onun bədən daşqını üzərindəki səbir limiti arxada qalmışdı. Ralfın da ağrısında bir ədalətlik var idi. Onlar bədən yorğunluğunu deyil, könül yorğunluğunu hiss edirdilər.

Müharibədən sonra məğlubiyyəti, təslim olmağı, sülhü anlamaq olduqca şirindir. O, Meggiyə yaxşı döyüş vermişdi. Keşişin qürurunun saxta olduğunu isə həyat özü göstərmişdi, Lutsifer kimi (Lutsifer – yıxılan mələk, şeytan – məqalə müəllifi) o, Allahın tək olduğunu etiraf etmiş və Lutsifer kimi də yıxılmışdı.

Ralfa elə gəlirdi ki, bu vaxta qədər o, dünyanı görməmiş, anlamamışdı. Bu qızın özü də, ümumiyyətlə, adi adam deyildi, ona xeyli yaxşı təsir göstərmişdi.

Bir neçə gündən sonra Ralf adanı tərk etdi, bundan sonra o, Romada, bəlkə də, Megginin bütün qalan ömrü qədər yaşayacaqdı. Ona görə də gedəndə, onun gözlərindən kədər yağdı.

Ralf ata Vatikanda kardinala etiraf etdi ki, o, bütün andları pozmuşdur. Meqqi ilə fiziki yaxınlıq ona yeni dünyanı açıb göstərmişdir, deyirdi ki, həmin qızla görüşdən aldığı ekstazi Allahla olanda heç vaxt görməmişdim, həyatın mənə indiyə qədər məlum olmayan nəhayətsiz sevincini yaşamaq xoşbəxtliyinə qovuşmuşdum.. Onu da əlavə etdi ki, o, mənə həm bədəni, həm də ruhu ilə sevirdi

Dünyada ikicə yer var idi ki, Allah qarşısında Ralf Meggiyə məxsus idi – bu, kurort adası və Droqheda idi. Lakin Megginin başqa imkanları da meydana gəlmişdi. Ona Ralfla yaxınlıqdan hamilə olduğu məlum olduğda, Lyukun yanına getdi ki, son dəfə onunla yatsın ki, uşağın ərindən olmadığına şübhə yaranmasın. O, düşündüyünə də nail oldu və Droqhedaya qayıtdı. Orada o, oğlan uşağı doğdu və adını Den qoydu. Uşaq hər şeydə Ralfa oxşayırdı.

Romada isə vəziyyət ürəkaçan deyildi. İl Duçenin qara köynəkliləri küçələrdə ağalıq edirdi. Qarşıda çətin dövrün olacağını Ralfi əhatə edən din xadimləri hiss edirdilər. Hitler 1939-cu ilin sentyabrında Polşaya müdaxilə etdi. Bir qədər sonra İkinci Dünya müharibəsi başladı. Avstraliyalılar da bu müharibədə Müttəfiqlər tərəfdə iştirak edirdilər. Megginin iki qardaşı Afrikanın şimalındakı İkinci Alameyn döyüşündə almanlara qarşı vuruşmuş, sonra salamat vəziyyətdə Droqhedaya qayıtmışdılar. Nəhayət, 1945-ci ilin sentyabrında altı aqoniya ilindən sonra İkinci Dünya müharibəsi başa çatdı, on milyonlarla adam həlak oldu, tarixdə görünməmiş nəhəng sayda ailələr bədbəxt taleyə nəsib oldu.

Megginin dünyasının isə öz parametrləri var idi. O bilirdi ki, Ralf Allahdan heç vaxt imtina etməyəcəkdir. Den onun oğlu olduğundan, Meggi Ralfın bir hissəsini özündə saxlamağı qət etmişdi. O, oğlunu, bəlkə özündən də çox istəyirdi. Lakin anasına demişdi ki, Allah həmişə xoşbəxtliyi mənim əlimdən alır. Onun uşaqları artıq böyümüşdülər, qardaş və bacı artıq Sidneydəki məktəbdə oxuyurdular.

Ralf katolik kilsəsinin mərkəzi iyerarxiyasına daxil olmaqla, papa siyasətini həyata keçirirdi, az sayda mühüm adamlardan birinə çevrilmişdi. O, müharibə nəticəsində qaçqın düşmüş minlərlə adamın əcnəbi ölkələrdə sığınacaq tapmasına köməklik göstərmiş, Avstraliyaya immiqrasiya proqramının həyata keçirilməsində çox iş görmüşdü. O, qısa müddətə Avstraliyaya gələndə Droqhedaya, Meggigilə baş çəkdi. Onu qarşılayan Den və bacısı ilk dəfə kardinalla əyani tanış oldular.

Meggi ilə görüşəndə isə, onlar qucaqlaşdılar. Ralf Denin Lyukun oğlu olduğunu güman edirdi. Meggi də onda hansısa bir şübhə oyanmasına imkan vermirdi. Ancaq oğlan kardinalın çox xoşuna gəlmişdi. Megginin artıq 41 yaşı var idi və Ralfla onun tanışlığından 30 il keçirdi.

Meggi Ralfa dedi ki, Droqhedada sən mənimkisen. Söhbətlərinin birində isə qaratikan quşu barədə Kelt əfsanəsini sevdini söylədi, balaca qız olarkən

keşiş onu Meqqiyə danışmışdı. Bu quş ürəkdən oxuyub, öldü. Həyatda da hər kəs özünün kiçik şərqisini oxuyur, bununla dabaşqalarını inandırmağa çalışır ki, onun oxuduğu, dünyada heç vaxt eşidilməmiş bir nəğmədir. Biz öz qaratikanımızı yaradırıq və heç vaxt ona görə ödəyəcəyimiz haqqın qiymətini hesablamağı dayandırmırıq. Bütün edə bildiklərimizin hamısı, əslində, ağrı əzabıdır və özümüzə deyirik ki, bu ağrı ona layiq idi. Meggi Ralfa dedi ki, bu ağrının nə olduğunu Allahdan soruş, axı ağrı üzərində də hakimiyyəti olan odur. O, bütöv dünyanı yaratmışdır, ona görə də O, həmçinin ağrı paylayır. Ralf da öz inamında şübhələrə yol verirdi, öz sevinc mənbəyini az qala sitayişə bərabər olan hesab edirdi. O, Meggi ilə eşqə dalanda, onu Messa (Katolik kilsəsində Allaha başlıca ibadət-məqalə müəllifi) tək bir müqəddəslik sehliliyi kimi qəbul edirdi.

Den isə kardinal Ralfdan uzaqlaşmırdı, o, Droqhedanı tərk edəndən sonra bir gün anasına dedi ki, keşişdən başqa, heç nə olmaq istəmir. O, oğlunun keşiş olmasını heç cür istəmirdi. Oğlu isə fikrindən dönmədi və dini kollecə daxil oldu. Anası yumşalıb, onu kardinal de Brikassarın yanına göndərəcəyini vəd etdi.

Əri öldükdən sonra onlarda yaşayan Annaya Meggi öz oğlunu itirdiyini dedi, axı oğlu keşiş olmağı qət etmişdi. Sonra əlavə etdi ki, mən Ralfı Allahdan oğurlamışdım, indi bunun haqqını oğlumla ödəyirəm. Axı o, Ralfa Den barədə nəse deməmişdi. Ralf da öz növbəsində Denin onun oğlu olduğunu anlamamışdı. Meggi isə oğlunu artıq onun yanına göndərirdi. Anna ona dedi ki, sən Allahların necə qısqanc olduqlarından halisənmi? Onlar sənə hələ çox şey edə bilərlər. Meggi isə cavab verdi ki, onlar mənə bundan artıq daha nə edə bilərlər?

Ralf Romada Deni əziz Megginin oğlu olduğuna görə özünün əzizi hesab edirdi, ancaq heç ağına da gəlmirdi ki, bu, onun öz oğludur. Meggi Ralfa məktubunda oğlu üçün məsuliyyəti onun üzərinə qoyduğunu yazırdı və əlavə etmişdi ki, mən oğurladığımı geri qaytarıram, bu, məndən tələb olunurdu. Qoy gözün onun üstündə olsun, o, birinci növbədə mənə məxsusdur, indi onu sənə verirəm.

Den olduqca mömin gənc idi. Kardinal Ralfa bildirdi ki, Allahın naminə ölümə üzləşməyə, həbs olunmağa, ac qalmağa da razıdır. O, Allahı çox sevməklə daim ona xidmət edəcəkdir.

Avropanı ilk dəfə görən Den İtaliyanı gəzdikdən sonra Yunanıstana keçdi, orada Fermopil keçidində bizim eradan əvvəl 480-ci ildə nəhəng Persiya ordusu ilə vuruşda həlak olmuş 300 spartalının şərəfinə qoyulmuş abidəni ziyarət etdi. Spartalılara çar Leonid başçılıq etmişdi. Sonra o, Krit adasına gəldi. Bir gün o, Aralıq dənizində çimirdi. Tufan qabağı dənizdə axın xeyli güclənmişdi. Lakin o, yaxşı üzgüçü olduğundan, heç bir təşviş hissi keçirmirdi.

O, dənizdə çimən iki alman qadına ehtiyatlı olmağı qışqırıb desə də, az sonra qadınların batdığını gördü. O, üzüb qadınlara yaxınlaşdı, onları xilas edə bilsə də, özü yorulduğundan dənizdə batdı. O, heç də ölmək istəmirdi, ancaq dəfələrlə Sahibə müraciət edərək, bildirmişdi ki, ağrı səninkidir, mən onu qəbul etməliyəm, Sənin iradənlə mən mübarizə apara bilmərəm. Öləndə qışqırdı: Mənim

Allahım, artıq mən səninem! Mən Səni sevirəm!

Kritlilər meyitə baxıb, artıq xoşlarına gəlmiş bu oğlanın ölümünə heyifsilənirdilər. Aktrisa olan bacısı Londondan Droqhedaya zəng vurub, bəd xəbəri anasına çatdırdı. Meggi bu xəbəri eşitdikdə elə bil ki, dərin uçuruma düşmüşdü, axı Den onun üçün hər şey idi. Allahları gərək şirnikləndirməyəsən, onlar bunu sevirlər. O, axırda başa düşdü ki, haqqı ödəməli imiş. Tərslikdən, bu vaxt Yunanıstanda inqilab baş vermişdi, bu ölkə ilə əlaqə saxlamaq da çətin idi. Meggi şikayətlənməyə başladı ki, acgöz Allah, sən yaxşı olanları yığıb aparırsan, qalan bizlərlə isə dünyanı çürüməyə qoyursan.

Meggi Romaya, Vatikana gəlib, Ralfla görüşdü. Axıncı dəfə onlar 13 il əvvəl görüşmüşdülər. Kardinal Ralf onu güclə tanıdı. Meggi ona Denin öldüyünü dedi. Ralf özünü itirmişdi, təkrar edirdi ki, o, ölə bilməz. Sonra Göyə müraciət etdi: Ey əziz Allah!

Meggi bu sözləri eşidəndə qeyzlə dedi: «Ralf, sənin əziz Allahın barədə narahat olma! Mən sənə kömək barədə xahişə gəlmişəm, sənin dərdinə şərik olmağa yox!» Bildirdi ki, sənin dərdin mənə təsir etmək gücündə deyil, oğlum Kritdə dəfn olunmuşdur, ancaq onun cəsədini Droqhedara götürüb, orada dəfn etmək lazımdır. Ralf bu qərarın düzgün olduğunu bildirdi, axı o, özü də öləndə Droqhedada dəfn olunmağını istəyirdi.

Meggi Ralfın onunla birlikdə Yunanıstana getməli olduğunu bildirdi, onun köməyi ilə oğlunu geri ala bilərdi. Ralf onun oğlunu öz doğma oğlu kimi sevdini dedi və əlavə etdi ki, çox mühüm konqress keçirildiyinə görə o, bu vaxt Romanı tərk edə bilməz.

Meggi cavabında dedi ki, Den həm də sənin oğlun idi, Metlok adasında mən hamilə olmuşdum. Den sənin idi, Lyukunku deyildi. Denin ölüsünə and içirəm ki, o, sənin oğlun idi. Ralf bu sözləri eşitdikdə, ağlamağa başladı. Meggi ona dedi: uzun illər idi ki, sənin oğluna malik idim, sən isə bunu bilmirdin, anam isə elə uşaq doğulan vaxt bunu bilmişdi. Denin təkcə saçsəninkindən fərqli idi, qalan hər şey səninki idi. Axı mən məktubumda yazmışdım: «Mən oğurladığımı geri qaytarıram.» Sonra əlavə etdi ki, sənin Allaha and içdiyini biz oğurlamışdıq və hər ikimiz haqqı ödəməli idik.

«Mən səni sevmişdim. Ralf, ancaq sən heç vaxt mənim olmamışdın. Den mənim səndən alacağım hər şeyin bir hissəsi idi. Mən onu sənə bir silah kimi verdim ki, özündən olduğunu biləsən. Artıq o, heç birimizə məxsus deyildir, Allaha məxsusdur». Bu sözlər Megginin ağır kədərini və itirilmiş dünyasını ifadə edirdi.

Kardinal de Brikassar Meggi və onun qızı ilə Denin meyitini Kritdən Droqhedaya apardı. Bədbəxt Ralf Meggiyə olan məhəbbətinin taclandırdığı həmin şərəf barədə heç vaxt bir şey bilməmişdi.

Kitaba Kelt əfsanəsindən götürülmüş bir epiqraf seçilmişdir: «Bu ömründə bir dəfə oxuyan quş barədə əfsanədir. Bu quş öz ömründə yalnız bir dəfə oxuyur, Yer üzərində başqa heç bir canlı belə şirin oxumur. Hansısa bir an gələndə

o yuvasını tərk edib, qaratikan kolunu axtarır, onu tapana qədər heç bir rahatlıq bilmir. Sonra yabanı budaqlar arasında oxuyub, özünü uzun, şiş uclu tikanın üstünə atır. Və öləndə o, öz aqoniyasından da yuxarı qalxır ki, nəğməsi ilə torağayın və bülbülün şən şərqlərini də ötüb keçsin. Bir fəvqəli səviyyəli şərqi, qiymət qazanmağın mövcudluğu. Və bütün dünya sakit dayanır ki, onu dinləsin. Allah da öz Göyündə buna gülümsəyir. Ən yaxşı olan bir şey yalnız böyük ağrı hesabına əldə edilir.

... Və ya əfsanə belə deyir».

Əsər də əfsanədən gələn belə sözlərlə bitir: “Quş döşündəki tikanla dəyişilməz bir qanunla hərəkət edir. O bilir ki, heç nə hiss etməyəcəkdir və oxuya-oxuya da ölür. Bir müddətdən sonra tikan döşdə elə yerə girir ki, quş ölüm gələndə bundan hali olmur. O, sadəcə həyatı tərk edənə qədər axırıncı notu da vurmaqla oxuyur. Lakin biz tikanı öz döşümüzə sıxanda, bunu hökmən bilirik. Biz başa düşməklə yanaşı, indiyədək bunu edirik.”

Ralf ata da arzuladığı kimi Droqhedada öldü. Son nəfəsini verməmişdən əvvəl o, öz günahlarını usun illər sevdiyi bu bədbəxt qadına etiraf etdi. Meqqiyə dedi ki, bilirdim ki, mənə bağışlayacaqsan. Sənin həmişə Allaha qarşı mübarizə aparırdığını görmüşdüm, ancaq sən onun arzularına daha yaxın idin, çünki sevməyi bacarırdın, mən isə yarımçıq qaydada Allaha, yarımçıq qaydada sənə sədaqətli idim, əslində isə bütövlükdə şöhrətpərəstliyin əsirliyinə məxsus idim. Kardinal de Brikassar olmağı oğul atası olmaq istəyindən, hətta sənə nail olmaqdan artıq bilirdim.

Meqqi onun üçün acı olan bu sözləri eşitdikə göz yaşlarını saxlaya bilmədi. Başını qaldırıb qucaqladığı əzizinə baxanda, Ralf atanın başının sinəsinə düşdüyünü gördü, cardinal onu şöhrətə çatdıran və həm də bolluca bədbəxtlik bəxş edən həyatla artıq vidalaşmışdı. Son illərdə bütün sevinc mənbələrindən məhrum olmuş bu qadın uşaqlıqdan vurulduğu bir insanı bu dəfə bütünlüklə itirmiş oldu. Bu onun üçün həyatdakı son böyük qurban olmaqla, çəkdiyi əzablara axırıncı nöqtəni qoydu.

(Əsəri məqalə müəllifi orijinaldan ixtisarla tərcümə etməklə, əsasən, eşq macərasının iki qəhrəmanının həyatına həsr olunmuş epizodlara diqqət yetirmiş, romanın yaratdığı dolğun təəssüratı qısa da olsa, lakin mahiyyətinə xələl gətirmədən qələmə almağa çalışmışdır.)

İnsanlar sərt dini qaydalarla barışmaq istəmirlər

Dinin yaranması insanlara cəmiyyəti müəyyən ideologiya ətrafında birləşdirmək məqsədi güddüyündən, əsasən nəcib bəşəri dəyərləri təbliğ etdiyindən, onun nüfuz dairəsi getdikcə genişlənir, inam gətirənlərin din uğrunda fədakarcasına mübarizəsi, dinə sitayiş edənlərin sayının çoxalmasına səbəb olur.

Qədim Romada xristian icmalarına qarşı sərt tədbirlər görülür, xristianlar qəddarcasına təqib edilirdi. Lakin bu xristianlığın yayılmasının qarşısını ala bilmirdi. IV əsrin əvvəllərində Roma imperatoru Konstantin nəhəng Roma imperiyasının – imperiya Britaniyadan Afrikanın şimalınadək uzanırdı, Avropanın yarısını və Kiçik Asiyanı əhatə edirdi, vahid ideya altında birləşdirmək üçün xristian dinini seçdi və əsrin sonunda bu, dövlət dini elan olundu. İslamın yaradıcısı Məhəmməd peyğəmbər də doğma şəhərinin əhalisini və bədəviləri birləşdirmək məqsədini güdməklə yeni dini təbliğ etməyə başladı və az müddət keçdikdən sonra islam geniş yayılmaqla, xristianlıqdan sonra ikinci böyük dünya dininə çevrildi.

Dini qaydalar, cəmiyyəti nizamlama prinsipləri sərt xarakter daşımaqla sotsiumun idarə olunmasında, heç şübhəsiz, müsbət rol oynadı. Lakin həm də bu idarəciliyin mənfi tərəfləri, sərt, bəzən amansız qaydalarının tətbiqi özünü büruzə verməyə başladığında dinə qarşı narazılıq, din xadimləri tərəfindən sui-istifadə halları isə ciddi etiraza səbəb olmaqla, ona qarşı mübarizə dalğası yaratdı. Papanın başçılıq etdiyi katolik kilsəsinin Romada Müqəddəs Pyotr kilsəsinin tikintisinin xərclərini ödəmək məqsədilə indulgensiyanın tətbiqi həddləri aşıb, din xadimlərinin varlanma mənbəyinə çevrildikdə, XVI əsrin əvvəllərində alman islahatçı ruhanisi Martin Lyuterin başladığı mübarizə dinin parçalanmasına, protestantizmin meydana gəlməsinə səbəb oldu. İngiltərədə isə kral VIII Henri vurulduğu Anna Boleynə evlənmək üçün arvadı Katerina Araqonlunu boşamasına Roma papası icazə vermədikdə, katolitsizmlə əlaqəni kəsdi və öz başçılığı altında olan anqlıkan kilsəsi yaratdı. Protestantizm Avropada yayılmağa başladı. Xristian dini üç məzhəbə katolik, protestant və pravoslav (ortodoks) kilsələrinə parçalanmaqla, bir-birinə qarşı barışmaz mövqedə dayandılar. İslam dini də parçalanmaya məruz qaldı – sünnilər və şiələr meydana gəldi.

Dinin məhəbbət, eşq əhvalatlarına tez-tez və zəruri bir səbəb olmadan müdaxiləsi onun nüfuzunu möhkəmləndirmək əvəzinə əks effekt verməyə başladı. Xristianlıqda sevgililərin müxtəlif bəhanələr altında cəzalandırılması, bir-birlərindən ayrı salınması, din xadimlərinin kilsə qaydalarını – tselibatı pozaraq, qadınlarla yaxınlıq etməsinə qarşı həyata keçirilən tədbirlərdən qorxu, həmçinin belə yaxınlıqdan meydana gələn uşaqların taleyi dinin nüfuzuna xələl gətirən amillərə çevrildi. Bir qayda olaraq, sevgililər bir-birindən ayrılırdılar. Keşişlər öz məhəbbətlərini gizli saxlamağa məcbur olmaqla, əslində, onlarda şəxsiyyətin ikiləşməsi baş verirdi. Çünki kilsəyə guya sədaqətlə xidmət etdiklərini nümayiş etdirməklə yanaşı, sevgi macəralarında iştirak etməkdən də imtina etmirdilər.

Abelyar, Montanelli və de Brikassar kilsə xadimləri olsalar da, sevmiş və sevilmişdilər, onlar dinin qadağasını pozaraq, eşq həzzini dadmış və bu yaxınlıqdan isə axırıncılar dünyaya bastardlar – nikahdan kənar uşaqlar gətirmişdilər. Makkiavellinin Florensiya tarixi haqqındakı əsərindəki hökmdar Culio Mediçinin özünün bastard olması barədəki ittihamlara verdiyi – əgər mən bastardamsa, burada mənim heç bir günahım yoxdur, günahkar yalnız xəyanətə yol vermiş valideynlərim ola bilər, – cavab ən azı, həmin uşaqların taleyinə ədalətli qaydada yanaşmaq lüzumunu yada salır. Bəs keşişlərin təqsiri nədə idi, onların

pozduğu qadağa nəyə əsaslanırdı, hansı bəşəri prinsipdən doğmuşdu? Axı Bibliya peyğəmbərləri də məhəbbətə biganə qalmamışdılar. Bibliyanın «Şərqlər şərqi» kitabı çar Solomonla kəndli qızı Sulamitin sevgisinə həsr olunmaqla yanaşı, məhəbbəti tərənnüm edən ən qədim yazılı ədəbi nümunələrdən biridir. “İncil”in özündə də qeyd edilir ki, “Beləliklə, bu üç şey qalır: inanc, ümid və məhəbbət, onlardan ən böyüyü məhəbbətdir.”

Diqqətlə baxdıqda görürük ki, din öz xidmətçilərini kütlədən ayırır, onlara xüsusi saflıq haləsi vermək, ancaq Allaha sədaqət, həsr olunmaq məqsədi altında təbiətin qanununa belə bir zidd qadağa tətbiq etmişdi. İudaizm dini saysız-hesabsız, sayı yüzlərlə ölçülən qadağaları ilə dinin nüfuzunu yüksəltmək, onun tələblərinə danışıqsız əməl olunması üçün onların hər birinə müəyyən səbəblər də irəli sürmüşdü. Xristian dini isə tselibati tətbiq edərkən əslində təbiətin insana bəxş etdiyi bir xüsusiyyəti inkar etməklə, bu məhdudiyyətin təbiətin çağırışı qarşısında hökmən pozulacağı ehtimalını nəzərə almamışdı. Ona görə də tselibat müxtəlif, bəzən isə hətta ən eybəcər yollarla pozulur, keşişlər şəhvətlərin ödəmək üçün öz andlarını pozmağı məqbul hesab edirlər.

Tselibat – nikahsızlıq təbiətin qanunlarına ziddir, axı kişi və qadının yaxınlığından uşaq doğulur, beləliklə, bir seqmentdə nəslin artması dayandırılır. Digər tərəfdən dövlətin kiçik hüceyrəsi olan ailənin yaranmasının qarşısı alınır. Əgər bu qayda geniş yayılsaydı, doğumun azalması, təbii artımın aşağı düşməsi hesabına bəşəriyyət üçün arzuolunmaz problem yaranardı. Sirakuza tiranı Dionisinin (b.e.ə. V-IV əsr) bu barədəki ifadəsi ibrətamizdir. Saray əyanları qorxa-qorxa ona anasının ərə getmək istədiyini bildirdikdə, hökmdar belə cavab vermişdi: «Mən dövlətin qanunlarını dəyişə bilirəm, təbiətin qanunlarını dəyişməyə isə gücüm çatmaz».

Misal çəkilən hər üç din xadimi kilsənin gözündə təqsirkar olsalar da, bəşəri, insan təbiəti nöqtəyi-nəzərindən yalnız ürəklərinin hökmü ilə qadınlara vurulmuş, eşq hissini kilsənin münasibətindən, din qaydalarından üstün tutaraq, bir insan kimi bu hökmü icra etməli olmuşdular. Onlar dinə görə böyük qəbahət işlətdiklərini başa düşürdülər, Allahın cəzasından qorxurdular, lakin məhəbbətin hakim kəsildiyi ürək onları idarə etdiyindən, ağılın diqtəsini rədd edərək, bu anda məhz ürəyə məxsus olan iradə ilə hərəkət etmişdilər. Məhəbbət anı sevinc, bağlılıq və arzu aysberqinin zirvəsidir. Onlar buna can atmışdılar, məqsədlərinin həyata keçməsinə özlərinin müqayisəyə gəlməyən zəfəri kimi qəbul etmişdilər. Hər üçü həm də sevdiyi qadınlardan qarşılıqlı münasibəti qəbul etmişdi, məhəbbət daşqını isə kilsə bəndlərini bütünlüklə uçurub dağıtmışdı.

Məgər sevginin qurbanı olan bədbəxt qadınlar keşişlərə vurulduqlarına görə Yer üzündə cəhənnəm əzabı çəkməli idilərmidi? Axı onlar hansısa eqoistik məqsəd, fayda götürmək xatirinə deyil, həmin kişiləri öz aləmlərində səmimiyyət, alicənablıq simvolları, hətta etalonları kimi qəbul edərək, onlara vurulmuşdular. Burada hansısa mənfəət güdən haqq-hesab yox idi. Onlar da öz hissələrini şiddətlə alovlanmağa sövq edən cavab aldıqları üçün, vurulduqları bu kişilərdə hansısa saxtakarlığı ya görməmiş, ya da görmək istəməmişdilər. Axı məhəbbət əks

tərəfdəki qüsurları bir qayda olaraq sezmir və ya onlara qarşı bilərəkdən biganəlik göstərir.

Məhəbbət daim poezianın başlıca mövzusu olaraq qalmışdı, onun tərənnümü çox sayda üslublar yaratmışdı. Dantenin və Petrarkanın lirikasında platonik məhəbbət vəsf edilir, onlar vurulduqları Beatriça və Lauranı ilahə səviyyəsinə qaldırırlar. Trudaburlar isə rıtsar sevgisini, həyatın gözəlliyini tərənnüm edirdilər. Ümumiyyətlə, şairlər məhəbbət haqqında yazmağa min illərlə ölçülən zaman sərf etmişlər. Psixoloqlar və bütün növlərdən olan müəlliflər isə bu müəmmalarla dolu hiss haqqında çox yazmışlar.

Məhəbbətin ilk mərhələsində ən başlıcası ehtiras meylinin yaranmasıdır. Xırda qılgıncım iri tonqalın yanmasına səbəb olur. Eloiza, Qledis və Meggi heç də ateist deyildilər, dinə bağlı idilər, lakin onlar məhəbbəti daha böyük qüvvə hesab edərək, ona baş əymiş, dinə itaətlərini pozmağa cəsarət etmişdilər. Onlar məlum yasaqdan hali olduqları halda, keşislərə vurulmuşdular. Bu qadınlar öz sevgilərinin zirvəsinə çatdıqları anı həyatlarındakı ən xoşbəxt gün hesab edirdilər. Və axıra qədər öz hisslərinə sadıq qalmaları ilə də fərqləndilər. Həmin sevgi dünyaya uşaq gətirsə də, bu, onları xoşbəxt edə bilmədi, birgə keçirdikləri anın şirin xatirələri istisna olmaqla, onlar sonralar, ümumiyyətlə, bədbəxtlik dənizində üzməkdən başqa, heç bir fərəh hiss etmədilər. Bu övladlar da xoşbəxtlik şirinliyini dadmağa nəsisib olmadılar. Abelyarla Eloizanın oğlunu onlardan ayırdılar və onun sonrakı taleyi barədə heç nə məlum deyildir. Montanelli arvadı ilə yaxınlıq etdiyi ingilis Berton tərəfindən Çinə yollanmağa məcbur edildi. Məşuqəsi xəyanətini ərinə etiraf etdi və bir qədər sonra öldü. Onların dünyaya gətirdiyi Artur öz doğma atasının xəyanətindən əzab çəkdi və nəhayət, güllələndi. Meggi ilə Ralf atanın oğlu Den əsl atasının kim olduğunu bilmədiyi halda, onun nümunəsi əsasında keşiş olmaq istədi və gənc yaşlarında iki qadını ölümün pəncəsindən xilas etdikdə öldü.

Bu sevgi macərələrinin iştirakçıları olan qadınlar öz eşqlərinə görə ağır surətdə cəzalandılar. Eloiza Abelyardan ayrılmağa və rəhbərə çevrilməyə məcbur oldu. Arturun anası oğlu hələ kiçik olanda həyatdan getdi. Meggi isə öz dünyası hesab etdiyi gənc və nəcis insan olan oğlunu itirməli oldu. Yevripidin «Məhəbbət – ağır yükdür» sözləri bu misallarda tamamilə öz əksini tapır.

Eloiza və Meggi başlarına gələn fəlakət üçün dini, xristian kilsəsini, müqəddəs varlığı ittiham etməyə başladılar. Allahın onlara qarşı ədalətsizliyinə dözməyib, ona itaət etməmək qərarına gəldilər. Eloiza öz səhvlərini etiraf etməklə yanaşı, birbaşa Allahı da, Onun səhvlərinə və niyyətinə görə ittiham etməkdən də çəkinmədi. Abelyarın onu Allaha, İisusa itaətə səsləməsinə baxmayaraq, Eloiza özünə qarşı edilən qəddarlıqla barışmadığını bildirdi.

Montanelli ingilis ərli qadından olan oğlu Arturu çox sevirdi, Ralfdan fərqli olaraq, belə oğlu olması ona əvvəldən məlum idi və onu təhlükədən qorumaq istəyirdi. Lakin bu istək tam diametral bir əks nəticə verdi. Artur, atası olan sevimli müəlliminə – çünki onun özünün atası olduğunu hələ bilmirdi, – gizli mübarizə təşkilatında olduğunu demişdi. Montanellinin təklifi ilə o, kilsədə tövbə edərkən, ehtiyatsızlıq edib təşkilatın rəhbərinin adını çəkmişdi. Az keçməmiş Artur Berton

və Covanni Bolla həbs edildilər. Həbsdən buraxılan Artur öz günahını anladı və həm də əsl atasının Montanelli olduğu ona məlum oldu. Artur xəcalətdən özünü intihar etməsi səhnəsi düzəltdi və Cənubi Amerikaya qaçdı. Min cür əzablarla üzləşdikdən sonra o, yenidən İtaliyaya qayıtdı və mübarizəyə qoşuldu. O, atasına və onun arxalandığı kilsəyə nifrət etməyə başladı. Son anda o, atası qarşısında ya dini, ya da dogma oğlunu seçmək tələbini qoydu. Keşiş oğlunun ölüm variantını seçdi. Artur güllələndi. Bir neçə gün sonra dəli olan Montanelli də həyatdan getdi.

Məhəbbətlərinə görə bədbəxtliyə düşər olmuş divanələrin taleyinə, qədimdə və indi yaşamalarından asılı olmayaraq, həqiqətən də adamın yazığı gəlməyə bilmir. Axı onlar öz saf hissləri ilə kimə pislilik etmişlər və ya öz hərəkətləri ilə cəmiyyətə hansə xəter toxundurmuşlar? Din niyə sevənlərin xoşbəxtliyini də öz zəfəri kimi qəbul etmək əvəzinə, sevginin özünü az qala cinayət qiyafəsinə geyindirir və bu bədbəxtlərə əzab vermək, zülm etmək yolunu tutur? Axı xristian dini onun banilərinin əsərlərində məhəbbəti heç də yasaq kimi deyil, Allaha da xoş olan bir davranış növü kimi qəbul edir. Biz buna “İncil”dəki İisusun apostolları olan Pavelin və İoannın məktublarında rast gəlirik. İoannın birinci məktubunda (4:7-8) buna geniş yol verilir: “Əziz dostlar, gəlin bir- birimizi sevk, çünki sevgi Allahdan gəlir. Kim sevirsə, o, Allahın uşağıdır və Allahı tanıyır, çünki Allah – məhəbbətdir... Heç kəs Allahı görməmişdir, lakin əgər bir- birimizi sevsək, Allah bizimlə ittifaqda yaşayacaqdır...”

Allah məhəbbətdir və kim məhəbbətdə yaşayırsa, Allahla ittifaqda yaşayır.”

Pavelin korinflilərə birinci məktubunda isə (13:8) “Məhəbbət əbədidir” sözləri yazılmışdır. Əgər məhəbbət Allahın da gözündə belə qiymətlidirsə, niyə hissiyat sevgisi ostrakizmə məruz qalmalı, lənətlənməlidir? Niyə xristian dini onun beşiyi başında dayananların kamil məsləhətlərinə insafsızcasına belə laqeydlik göstərir?

Bu hadisələr reallıqdan və bədii təxəyyülün məhsulu olmalarından asılı olmayaraq, ibrətamiz xarakter daşıyır və əyani şəkildə göstərir ki, din insanın şəxsi həyatını bütünlüklə nəzarət etmək iddiasına düşdükdə, əslində, özünə qarşı loyallıqdan çox uzaq olan münasibət formalaşdırmağa başlayır. Axı Allaha sevgi heç də insanlar arasındakı sevginin xarabalığı, məhvi üzərində qurulmamalıdır. Təbiətin yaratdığı iki cins arasındakı dərin hisslər və yaxınlığa aparan məhəbbət olmasaydı, insan həyatı öz mahiyyətini müəyyən ölçüdə itirmiş olardı, belə bünövrədən məhrum olan ailə, nikah institutları da öz qiymətini aşağı salmaqla, yalnız inkubator tipli fabrikanı yada salardı. Sevgi kimi ülvəi hissi danmaq, inkar etmək isə insanın mənəviyyatına vurulan ən ağır zərbə olardı.

SON

Qadınlar həyatı bəzədiyi kimi, tarixdə də fərqlənmişlər

Qadın təbiətin yaratdığı möcüzələrdən biridir, insan nəslinin artmasında, davam etməsində onun fəvqəladə iştirakını heç kəs inkar edə bilməz. Qadına məhəbbət ömrü çiçəkləndirir, dünyanı idarə edir. İnsana müvəqqəti olaraq hakim kəsilən və məhəbbətə əks olan nifrət isə kordur, onu daşıyanın və ətrafındakıların həyatına zəhər qatır. İnsan heç bir canlı ilə müqayisə edilə bilməz, onun tək-cə əqlə və hisslərə sahibliyi, təbiətin yaratdıqlarının hamısından onu fərqləndirir. İnsan, əqli qabiliyyətinə və hissiyat zənginliyinə görə tam başqa varlıqdır və buna görə də Yer kürəsi bütün planetlərdən seçilməklə, onun yaşadığı yeganə məkana çevrilmişdir.

Əlbəttə, qadın uşaq doğub həyata gətirməkdə vahid canlı növ deyildir, məməlilərdə də diş cinsdən olan heyvanlar bala verməklə, öz növlərinin yaşamasının davam etməsinə mühüm xidmət göstərirlər. Lakin qadının tək-cə balanı bədəninin bir hissəsi kimi yetişdirməsi, doğması, qidalandırması oxşar qaydada baş versə də, onun övladını böyütməsinə fərqli qaydada çəkdiyi ağır zəhmətə görə, o, başqa canlılarla heç cür bənzəmir. Diş heyvan balanı bətnində gəzdirir, ağrıların əzabına dözərək onu doğur, ilk andan mayalandırma da daxil olmaqla onu qidalandırmasını davam etdirir. Lakin yenidən boğaz olduqdan sonra öz balasının tək-cə döş südü ilə qidalandırmasını kəsmir və yeni bala doğduqda isə əvvəlkinin ana qayğısına olan ehtiyaclarını nəinki unudur, onlarla əvvəlki yaxın əlaqəsini bütünlüklə dayandırır. Bəziləri hətta əvvəlki həyat verdikləri varlıqlar ilə birgə yaşamaqlarını da unudur.

Qadın isə övladlarına öz həyatının, bütöv dünyasının ayrılmaz bir hissəsi kimi baxır, diqqətini, əri də daxil olmaqla digər ailə üzvlərindən daha çox övladına, onun fiziki və mənəvi cəhətdən sağlam böyüməsinə yönəldir. Bəzi xalqlarda övlada diqqət, ərə əvvəlki adi qayğı göstərmək vəzifəsini də yaddan çıxarır. Məsələn, Çinlilər bir müddət rus qadınları ilə ailə qurmağa can atırdılar, onların fiziki gözəlliyi də çinli kişilərin diqqətini cəlb edirdi. Çində başqa ölkələrdən fərqli olaraq, kişilərə nisbətən qadın cinsindən olanlar azlıq təşkil edir və ona görə də ürəkləri istəyən qızı tapıb, onunla evlənmək, ailə qurmaq cəhdi burada o qədər də asan məsələ deyildir. Hind-Çin yarımadasındakı Tailandda isə iki cins arasında qızlar, qadınlar çoxluq təşkil edir və onlar da ər üçün olan kişiləri, oğlanları çətin tapırlar, çinlilərdən tam fərqli olan başqa bir problemlə üzləşirlər.

Son vaxtlarda isə çinli kişilərin rus qızları ilə evlənmək həvəsi xeyli azalmış, belə nikahların sayı kəskin sürətdə aşağı düşmüşdür. Çinli ailə sahibləri digər Şərqi xalqlarına məxsus olan qaydada, arvadın ona daim qayğı göstərməsinə, qulluq etməsinə, hətta əzizləməsinə ehtiyac duyurlar. Bunlar icra şəraitində real olaraq öz əksini tapmadıqda, onlar qadınlarının özlərinə bəslədikləri münasibəti laqeydlilik kimi izah edir və bəzən belə münasibətə dözməyib, hətta evliliklərinə son qoyurlar.

Çinli kişilər, rus qadınları ilə birgə nikahda yaşamasına olan həvəsin bütünlüklə aradan qalxmasını, həm də arvadlarının övlad doğduqdan sonra, bütün diqqətlərini və vaxtlarını ona həsr etdiyi ilə, ərin umduğu təbii qayğını və xidməti

yaddan çıxardıqları ilə əlaqələndirirlər. Onlar rus qadınlarında övladın dünyaya gəlməsi ilə meydana gələn bu metamorfozanı anlamır, başa düşmək istəmirlər. Ona görə də ailə münasibətlərində soyuqluq yaranır və laqeydliyə, arvadının biganəliklərinə dözməyi bacarmayanlar nikahı pozmaq qərarına gəlirlər. Çinli kişilər həm də bir cəhəti də əsas götürürlər ki, rus qadınları uşaq doğduqdan sonra solmağa başlayır, əvvəlki gözəlliklərini asanlıqla itirirlər, onlar sürətlə yaşa dolmağa, qocalmağa başlayırlar, fiquraları da öz cəzabədarlığını itirir, az sonra hətta əvvəllər heyran olduqları gözəllikdən onlarda əsər-əlamət də qalmır. Övlada daha çox bağlılıq, ərə olan hərarətli münasibətin azalmasına, hətta yoxa çıxmasına səbəb olduğundan, belə arvadla birgə yaşamağın çətin olduğu qərarına gələn kişilər, ailənin dağılması variantı kimi ağır bir həll yolunu seçirlər. Çünki onlar hiss edirlər ki, heç də arvadlarının təbiətini dəyişdirmək iqtidarında deyillər, çünki arzuladıqları uşaq dünyaya gəldikdən sonra onlar ana rolunu oynamağa başladıda, özlərini əsasən körpəyə olan vacib qulluğa həsr etməklə, bu yolla ailənin dağılmasına səbəb olurlar.

Təbiət insanı böyük müxtəliflikdə yaratdığı kimi, onun ömrünə də müxtəlif rakurslardan yanaşaraq, bu məsələdə də bəzən arzu olunmayan rəngarəngliyə yol verir. Kişilər arasında da, qadınlar kimi sürətlə qocalma halları mövcuddur, böyük rəssam olan təbiət onun sifətinə və fizionomiyasına da tutqun yaxmalar əlavə etməmiş qalmır. Ritorika sahəsində müəyyən təcrübəyə və istedadla malik olan dostum, bu prosesi “meymunlaşma” adlandırır. Bəlkə də bu bir qədər sərt qiymətdir, lakin o, real misalları əsas götürərək, həyatdakı bir neçə tanınmış şəxsin canlı nümunəsi barədəki öz şəxsi müşahidəsini ön plana çəkməklə, rəyinin təsdiqinə nail olur və bununla razılaşmamaq hallarını və irəli sürülən şübhələri aradan qaldıra bilir. Təəssüf ki, biz stereotiplərə aludəçiliyimizə görə, tarixi şəxsiyyətlərin aforizmlərinə daim müraciət etməklə, ətrafımızdakıların hətta sərrast sözlərinə də qulağımızı yumur və qəbul etməmək nişanəsi kimi onlara ağız büzürük.

Axı hətta, bizim müdrik ifadələrindən sitat gətirdiklərimiz dahi şəxslər də öz dövründə lazımınca qiymətləndirilməmişdi. Böyük mütəfəkkir Volterə və istedadlı diplomat Taleyrana qarşı ədalətsiz laqeydlik göstərilirdi, birincinin Maarifçiliyə töhfələri nəzərə alınmayıb, dinsizliyinə, ikincisinin isə, Napoleonun məğlubiyyətindən sonra “legacy” – “irs” terminini ortaya atmaqla, Fransanın ərəzi bütövlüyünü qoruyub saxlamasını unudulub, yalnız onun müxtəlif sistemlərə xidmət göstərməsinə görə, belə haqsız münasibətə əsas uydururdular. Rus yazıçıları Qoqol, Saltıkov-Şedrin, Çexov ölkədə kütləvi rüşvətxorluğun yayılmasını, axmaqlığın və yolların ən böyük problem olduğunu, itaət, kölə psixologiyası hesabına insanların həşərata - buqələmuna çevrilməsini ifşa etsələr də, vəziyyət dəyişmirdi, düzəlmirdi. Azərbaycanlı böyük qələm sahibləri Sabir və Cəlil Məmmədquluzadə gerilik nişanəsi kimi təhsilə iyrənc münasibəti, dini inamın cəhalətlə əvəz olunmasını tənqid etdikləri halda, onlara qeyri-loyal münasibət bəslənirdi. Məşhur dövlət xadimi Uinston Çörçill II Dünya müharibəsi illərində sözdən silah kimi istifadə edirdi və bu sahədə böyük uğur qazanmışdı, lakin müharibənin başa çatmasından sonra keçirilən seçkilərdə xalq ona etimad göstərməkdən imtina etdi.

Mən indiki hədəfə dəyən söz müəllifini dahilərlə müqayisə etməkdən uzağam, çünki bu, dahilərin uca plankasını aşağılamaq cəhdi kimi başa düşülərdi. Yeganə məqsədim ondan ibarətdir ki, qoy ətrafımızdakı müsbət cəhətlərə də laqeyd

yanaşmayaq, hər kəsə layiq olduğu qiyməti verək, bəzi titullara aldanıb istedadsızlara, bayağı toy müğənnilərinə olduğu kimi təzim qılmayaq. Belə münasibət cəmiyyətdəki sağlam atmosferi oksigenlə zənginləşdirməyə, heç şübhəsiz, yalnız kömək edərdi.

Əvvəlki söhbətə qayıtdıqda, ümumiyyətlə, başqa xalqların nümayəndələri ilə ailə qurmaq sonralar bəzi siyasi və mülki münaqişələr baş verdikdə, əmələ gələn çətinliklərdən çıxma bilmədiyindən, fəlakətlə nəticələnir, ailə dağılır, günahsız məxluq olan uşaqlar bir tərəfin himayəsinə qısılmaqla, atadan, ya anadan yetim qalmaqla üzləşməli olurlar. Qədim yəhudilərin başqa tayfalara qız verib, almaq barədəki qadağası, əlbəttə, yəhudilər dünyaya yayıldıqda, diasporalar meydana gəldikdə çox hallarda pozulmağa başladı, yəhudi qızları digər xalqlardan olan kişilərə ərə getdi, yəhudi oğlanlar da az hallarda da olsa, başqa etnosa xas olan qızlarla, qadınlarla ailə qurdular.

Afrika ölkələrində avropalılar zənci qızları ilə evlənib, uşaq sahibi də olurlar. Təəssüf ki, bu nikah uzun sürmür, ailə dağılır, yetim uşaq anası ilə qalıb, doğulduğu ölkədə yaşayır. Uşaqların sifəti kül rəngində olur, buna görə onu nə ağdərililər, nə də afrikalılar qəbul edir, bəbəxtlik onları, günahsız olduqları halda izqoylara çevirir. Mən Konqoda və Anqolada sifətlərindən məhzunluq yağan belə uşaqları gördükdə, təbii olaraq, onlara yazıq gəlmək hisslərini yaşamışam.

Başqa millətin nümayəndələrinə ərə gedən qızları qınamaq da mümkün deyildir, axı onları da təbiət xoşbəxt olmaq, nəsli artırmaq üçün yaratmışdır. Qarışıq tərkibli mühitdə onlar öz millətindən olanlar barədə az seçim imkanına malik olduğundan, dini, dili ayrı olana ərə getməklə, əslində sonralar öz xalqı ilə əlaqəsini müəyyən qədər itirmiş olur.

Milli münasibətlərin kəskinləşməsi zəminində qarışıq milli tərkibli ailənin dağılması, təkcə ər ilə arvad üçün deyil, uşaqlar üçün də əsl fəlakət xarakteri daşıyır. Təəssüf ki, ailə münasibəti də milli zəmində yaranan nifaqın qurbanına çevrilir. Çox hallarda bu nikah başlanğıcda əsl insani sevgiyə əsaslanırdı, milli siyasət kəskinləşdikdə isə, millətçilik ilk ağır zərbəsini məhz həmin qarışıq milli tərkibli ailələrə vurur. Ümumi təzyiqə boyun əyərək, kişi nəinki arvadını, hətta bəzən uşaqlarını da onların yaşadığı yeni ölkəyə yola salmalı olur.

İki xalqın düşmənçiliyi, bunun meydana gəlməsində isə onlardan biri daha çox qatı millətçiliyin girovuna çevrilməklə, daha böyük günaha batır, bəzi əclafaların şovinist çağırışlarına boyun əyməklə, təkcə sıx qonşuluqda yaşadıkları xalqa qarşı düşmənçiliyə rəvac verməklə kifayətlənməyib, ailə üzvləri arasında da əvvəlki mühüm xoş münasibətlərin pozulmasına, ailənin özünün bilavasitə təqsiri olmadan, onun dağılmasına səbəb olur.

Hitler Almaniyasında hətta babası yəhudi olanlarla ailə qurmaq və ya intim yaxınlıq etmək qadağan edilmişdi. Ari irqinin təmizliyini qoruyub saxlamaq çağırışı yəhudilərin kütləvi surətdə məhv edilməsinə gətirib çıxarmışdı. İrəqlilik siyasəti əvvəllər nisbətən yumşaq tədbirlər təklif edirdi, yəhudilərin Madaqaskar adasına sürgün edilməsini nəzərdə tuturdu. Lakin 1930-cu illərin sonunda yəhudilərə qarşı cəza siyasəti daha sərt xarakter aldı və Hitlerin irəli sürdüyü Yeni Qayda əslində Almaniyada yaşayan yəhudilərlə yanaşı, işğal edilmiş ərazilərdə bu millətə məxsus olanların hamısının məhv edilməsini nəzərdə tuturdu. Hitlerin dünyaya ağalığ etmək

istəyi baş tutmasa da, onun ən mənfur ideyasının reallaşması kimi Holokostun həyata keçirilməsi yolu ilə, 6 milyon yəhudi vəhşicəsinə qırğına məruz qaldı.

Qadın və kişi, hansı millətə mənsub olmalarından asılı olmayaraq, təbiət tərəfindən bəşər nəsli artırmaq vəzifəsini həyata keçirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Burada geterocinslər arasında nəslə artırmağa imkan verməyən hansısa təbii bağlanma kodu mövcud deyildir. Heç bir milli fərq bu vacib prosesin icrasına mane olmaq gücündə, iqtidarında deyildir. Ona görə də milli fərqlər bu münasibətlərdə heç cür mənfəət rol oynaya bilməz və oynamamalıdır. Hətta faraonların ailə qurmaq qaydalarının mövcud olduğu Misirdə belə bu qaydalar pozulurdu. Misir çarı, əslində özünü faraon hesab edən XII Ptolomey misirli qıza evləndiyi halda, özü yunan mənşəli idi. Ona görə də sonuncu Misir çarı VII Kleopatranın valideynləri başqa xalqların nümayəndələri idi, özü isə hər iki romalı olan Yuli Sezardan oğul, Mark Antonidən isə cəmi üç, o cümlədən ekiz uşaq doğmuşdu.

İngilis tarixçilərinin fikrinə görə, İngiltərə taxt-tacında, hökmdarları arasında lord-protektor Oliver Kromvölddən başqa əsl ingilis olmamışdı. Mərkəzləşmiş İngiltərənin banisi Uilyam Fateh və onun sülaləsinin üzvləri Normandiyadan gəlib, hakimiyyəti ələ keçirmiş normandlar idi. Əvvəllər isə ölkəni danimarkalılar, sonralar isə şotlandlar və almanlar idarə etmişdilər. 1714-cü ildə kraliça Anna öldükdən sonra Almaniya gələn I Corc ümumiyyətlə ingilis dilini bilmədiyini halda, yad dövlətə taxt-tacına çıxmışdı. Hannover sülaləsi o vaxtdan kral kürsüsünə sahiblik etmişdi. I Dünya müharibəsində, ingilislər almanlara qarşı vuruşduqlarından, 1916-cı ildə sülalənin alman adı dəyişdirilib, sarayın adından əmələ gələn Vindzor sülaləsi termini ilə əvəz olunmuşdu.

Rusiyada da vəziyyət heç də İngiltərədən fərqli olmamışdır. Alman qızı Sofiya Avqusta II Yekaterina adı altında qəsb yolu ilə Rusiya imperatorunun taxt-tacına yiyələnmişdi. Osmanlı imperiyasında isə sultanlar əsasən başqa, əslən Avropa xalqlarından olanlardan təşkil olunmuş hərəmxanadakı qızlardan doğulurdu və türk sultanları adətən təmiz türk qanına malik olmamışdı. İndi də ayrı-ayrı dövlət başçıları və hökumət üzvləri arasında başqa millətlərin nümayəndələri az deyildir.

Qadın ana rolunda çıxış etməklə, əslində tarixin müştərək yaradıcısı sayılmalıdır. Adəmlə Həvvanın ilkin fiziki yaxınlığından bəşər övladları Qabil və Habil dünyaya gəlmişdir. Beləliklə, Həvva bəşəriyyətin ilkin anası hesab olunur. Bibliyanın bu iddiası şübhələrə də səbəb olmuşdu. Lakin DNK (DNA) tədqiqatı ilə müəyyən edilmişdir ki, bütün qadınların ilk bir anası, bütün kişilərin isə bir atası mövcud olmuşdur. İudaizmdə və İslamda Allahın nə valideynləri, nə də törəmələri vardır. Xristian dini isə qız Mariyanın müqəddəs ruhdan İisusu dünyaya gətirməsi ilə, əslində o, Allaha oğul doğmuşdur və İisus özü də xristianlar üçün – Allahdan, onun oğlundan və Müqəddəs Ruhdan ibarət olan Üçlüyün üzvü olmaqla, Allah hesab olunur. Lakin həm də İisus insan idi və Yerusəlimdə yəhudi xalqı arasında yaşayırdı. Bu yaxınlarda vəfat etmiş Roma papası Fransisk İisusa yaxınlığı güman edilən Mariya Maqdalinanı apostolların apostolu, başqa sözlə, 12 apostoldan İisusa daha yaxın olanı adlandırmışdı. İisus həm Allah, həm də insan olduğundan, insan təbiətinə xas olanlar, yəqin ki, ona heç də yad deyildi. Yer üzündə dünyaya gələn və 33 il ömür sürən İisus ölənə qədər hələ Səma sakini olmadığından, insanı fərqləndirən cəhətlər də heç də onun üçün qeyri-mümkün hesab edilməməli idi. Ona görə də

Mariya Maqdalinanın varlığını və İisusa çox yaxın olmasını gizlətmək mümkün olmadığından, bu qadına qarşı kilsənin münasibəti də əsasən birmənalı olmamışdır. Buna baxmayaraq, bəzi şəhərlərdə, o cümlədən Varşavada Mariya Maqdalina kilsəsi mövcuddur. XIV əsrdəki polyak kralının ekiz uşağı olmuşdu, o, bu ərazidən keçəndə monastırı gördü və orada uşaqlarını xaç suyuna çəkdi. Bu vaxt o, oğlunu Var, qızını isə Şava adlandırdı, sonralar orada yaranan şəhər Varşava adını daşdı. Katolik ölkəsinin bu paytaxtında dini müqəddəslərə ehtiram bəslənməsi vacib borc sayılır və Mariya Maqdalinanın da, öz şərəfinə ucaldılan kilsə ilə onların siyahısına daxil olduğu nəzərə çarpır.

Qadınlara hələ tarixdən əvvəlki dövrlərdə, ibtidai icmalarda da xüsusi hörmət bəslənilirdi. Kişilər tarlada əkilərək becərməklə və mal-qaranı otarmaqla məşğul olduqlarına görə, uşaqların tərbiyəsi ilə qadınlar məşğul olurdu. Həm də onlar ev, məişət qaydalarının baniləri və onların icra edilməsinə nəzarət edənlər sayılırdılar. İndoneziyanın müharibədən sonrakı ilk prezidenti Sukarno 1960-cı illərdə populyar olan «Sarina» kitabında bunları nəzərə alaraq, qadını ilk qanunların yaradıcısı adlandırmışdı.

Olduqca zənginliyi ilə seçilən və ibrətamiz hadisələrlə dolu olan qədim yunan mifologiyasında əsasən kişilərin igidliyindən, yaşadıkları macəralardan söhbət açılsa da, qadınlar da yaddan çıxarılmamış, onların, çətin sınaqlar anında iradələrinə arxalanaraq qəti qərarlar verdiyi təsvir edilir. Burada qadın təbiətinin müxtəlifliyi kimi, rəngarəng, diqqəti cəlb edən obrazlar da özünə yer tapır. Təsadüfi deyildir ki, miflərdə göstərilən hadisələr əsasında böyük yunan dramaturqları Esxil, Sofokl, Yevripid, indiyədək səhnələri tərk etməyən ölməz əsərlər yaratmışlar.

Miflərdə Zevsin arvadı Hera və çox sayda məşuqələri ilə tanış oluruq. Hera hələ körpə Heraklin onun döşünü dişlədiyinə görə, onun qorxmaz qəhrəman olacağına inanmışdı. Leto Zevslə yaxınlığından Apollon və Artemida kimi övladlar dünyaya gətirmişdi. Ledanın Zevsdən doğduğu gözəl Yelena Parisə qoşulub, Spartadan Troyaya qaçmış və varlı şəhər-dövlət olan axırıncının məhv olmasına səbəb olmuşdu. Zevs vurulduğu Yevropanı, öküzə çevrilməklə, belində Krit adasına aparmış və burada onunla yaxınlıqdan əfsanəvi Krit çarı Minos dünyaya gəlmişdir. Yelena Zevsin çevrildiyi ağ öküzə heyran olduğu kimi, çar Minosun arvadı Pasifaya da öküzlə intim yaxınlıq etdiyinə görə, dünyaya yarı insan, yarı öküz olan Minotavrı gətirmişdi. Minotavr labirintdə gizlədilmişdi, hər il Afinadan gələn 15-20 gənc oğlan və qızın bədənlərinin əti ilə qidalanırdı. Yalnız Tesey Ariadnanın ona bağışladığı sap kələfinin köməyi ilə, Minotavrı öldürdükdən sonra, labirintdən çıxıb, qəhrəman kimi Afinaya qayıtdıqda isə, atası Egeyin ölümünə səbəb olmuşdu. Tesey atası ilə razılaşdığına görə, uğur qazansa, qayığına ağ yelkən qaldırmalı idi. O, vədini unudub, qara yelkəni dəyişdirmədiyindən, oğlunun itkisinə görə yasa batan ata dərddən özünü dənizə atmış və ona həmin vaxtdan Egey dənizi adı verilmişdi.

Pasifiyanın qeyri-təbii, iyrənc ehtirası, öküzlə fiziki yaxınlıq etməsi təkcə Egeyin ölümü ilə nəticələnməmişdi, olduqca inkişaf etmiş Minoy sivilizasiyası da sonralar məhv olmuşdu. Qədim yunan mifi qadın ehtirasının iyrəncliyi kimi, təbiətin ziddinə gedən pozğun əlaqələrdən həmin cinsin sonrakı nümayəndələrini çəkindirmək üçün Pasifiya obrazını yaratmışdı.

Mikena çarı Aqamemnonun arvadı Klitemnestra, ərinin külək əsməsi naminə

qızı İfigeniyanı allahlara qurban verib, öldürdüyünə görə onu bağışlamamış, Troyadan qələbə ilə qayıdan ərinin məşuqunun köməyi ilə öldürmüşdü. Yelena Sparta çarı olan əri Menelaya sədaqətsizlik edib, Parislə Troyaya qaçdığı kimi, Menelayın qardaşı arvadı da əri Troyada olanda Egisflə eşq macərası yaşamışdı. Aqamemnonun qızı Elektra anasının öz ərinin öldürməsinə biganə qalmamış, qardaşı Orestin doğma anasını öldürməyə təhrik etmişdi.

Həm Klitemnestra, həm də Elektra qisas hissi ilə yaşamış, biri ərinin, digəri isə doğma anasını öldürməklə, düşmənlərinə çevrilmiş yaxınlarından ağır intiqam almışdılar. Qədim yunan mifi göstərir ki, qadınlar onlara vurulan zərbəni cavabsız qoymur, haqsızlıq etmiş yaxın adamlarının ölümünə nail olmaqdan da çəkinmirlər. Qadının hiddəti hədd tanımır və öz məqsədini həyata keçirmək üçün ağılsız hesab edilən hərəkətləri də özləri üçün məqbul sayırlar.

Mifologiyadakı Medeya obrazı qadın qisasının dəhşətli xarakter aldığını təsvir edir. Böyük yunan dramaturqu Yevripid özünün «Medeya» pyesində bu hadisəni daha geniş təsvir edir. Yunan Yason «Arqo» gəmisində arqonavtlar adlanan öz dəstəsi ilə Qara dəniz sahilindəki Kolxidaya üzür ki, orada saxlanılan və var-dövlət mənbəyi sayılan «Qızıl yunu» əldə etsin. Kolxida çarı bu neməti gizli bir yerdə ağacın budağından asılmış şəkildə saxlayırdı. Çar qızıl yunu əldə etmək istəyənlərə olduqca ağır sınaq növləri təklif edirdi və iddiaçılar uğursuzluğa düşər olub, məhv olurdular. Yasonun bəxti onda gətirdi ki, çarın qızı Medeya yunan dənizçisinə vuruldu, atasının sirli sınaqlarından çıxmaq yollarını ona göstərdi. Ona görə də Yason bütün macərələrin öhdəsindən gəlib, qızıl yunu götürdü və vətənə üzəndə ona kömək etmiş Medeyanı da özü ilə apardı. Onların intim yaxınlığından Medeya Yasona iki uşaq doğdu. Yason isə Korinf çarının qızını almaq istəyirdi və Medeyanı tərk edib, buna nail olduqda, kolxidalı qız qəzəbdən ərindən qisas almaq üçün uşaqlarını öldürdü. Medeya göstərdi ki, qadının hisslərinə məhəl qoymamaq, təhqir etmək heç də yüngül cavabla bitmir, ərin sədaqətsizliyi onu ən ağır cinayətə də sövq edir. Ananın öz doğma uşaqlarını öldürməsi olduqca dəhşətli bir hadisədir. Deməli, qadın öz qisas hisslərini cilovlaya bilmədiyindən, əri üçün də həssas xarakter daşıyan bir əmələ əl atır və övladlarının qatilinə çevrilir. Sonralar fransızların zərb-məsələ çevirdikləri «Cherche la femme» - «Qadını axtarın» ifadəsi qadın təbiətinin müəmmalılığına bələd olmaq tələbindən irəli gəlir.

Qadın özünü sevgiyə, kişi məhəbbətinə tabe edir, bu yolda ən ağır qurbanlar verməyə də hazırdır. Axı Medeya Yasona vurulduğuna görə doğma atasına da xəyanət edib, onun sirrlərini sevgilisinə açmışdı. Yason bu qadının, özünü bütünlüklə ona həsr etməsini qiymətləndirə bilməyəndə, əvvəlki məhəbbət dəhşətli nifrətə çevrildi və son hiss öz ifadəsini müxtəlif dəhşətli hadisələrdə tapdı. Lev Tolstoyun qəhrəmanı Anna Karenina da, Vronskinin onun məhəbbətini daşa çırpdığına görə, ondan qisas almaq üçün özünü parovozun təkərləri altına atır.

Herakl kentavrdan arvadı Deyanirani çaydan keçirməyi xahiş edir. Kentavr əks sahilə çatdıqda Deyaniraya təcavüz edir. Hirsələnən qəhrəman kentavrı qılınc zərbəsi ilə öldürür. Can verən kentavr Heraklın arvadına deyir ki, onun axan qanını yığıb, ərinin paltarına bulaşırsın ki, o, heç vaxt ona qarşı vəfasızlığa yol verməsin, axıra qədər sədaqətli qalsın. Deyanira qanı yığıb, evində ona batırdığı saplardan Herakla xiton tikib göndərir. Qəhrəman arvadının hədiyyəsinə çox sevinir, əyninə

geyindikdə bədəni ağrıdan əziyyət çəkməyə başlayır. Dəhşətli ağrı dözülməz olduqda, Herakl özünü yanan tonqala atır və beləliklə, yarımallah qəhrəman həlak olur.

Sonra məlum olur ki, onun ölümündə kentavrın birbaşa günahı yoxdur. Heraklın onu öldürdüyü qılıncı, bir az əvvəl əjdaha Nessi öldürmüşdü və Nessin zəhəri qılıncın tiyəsində qaldığından, Deyaniranın istifadə etdiyi sapları və toxuduğu xitonu zəhərləmişdi. Herakl da heç də kentavrın qanı deyil, Nessin zəhərli öldürmüşdü.

Mif göstərir ki, məhəbbəti cadu yolu ilə qoruyub saxlamaq mümkün deyildir, məhəbbət hisslərin, ehtirasın coşmasıdır, vulkan kimi püskürməsidir, onlar sona çatırsa, hansısa panatseyə bu dərddə kömək edə bilmir.

Bibliyada da çox sayda diqqəti cəlb edən qadın obrazları vardır. Sara faraon qarşısında əri Abrahamın onu arvadı deyil, bacısı adlandırması ilə razılaşıb və faraonun ehtiras istəklərinə tabe olmaq yolunu tutur ki, bu kiçik qurban hesabına ailəsini xilas etsin. Yəhudi qızları Yudif və Ester isə öz vətənləri və xalqları naminə ağılasığmaz igidliklər göstərirlər. Yudifin doğma şəhərini assuriyalılar mühasirəyə almışdılar. Öz şəhərini xilas etmək naminə Yudif Assuriya komandiri Olofernlə yaxınlıq etmək adı altında şəhərdən çıxır və zabitin düşərgəsinə gəlir. Olofern onun gözəlliyinə heyran olduğundan, olduqca çox şərab içdiyindən, yatağında yuxuya dalır. Yudif onun öz qılıncı ilə assuriyalının başını kəsib, ayaqları altına atır. İtalyan rəssamı Corcone bu səhnəni öz tablosunda, olduqca gözəl qızın ayaqları altında qalan Olofernin başının təsviri ilə göstərmişdir. Qoşun başçısının öldürülməsi əsgərləri qorxuya salır və onlar mühasirəni götürüb, şəhərdən uzaqlaşırlar. Bir gənc qızın iradəsi və igidliyi şəhəri assuriyalıların gözlənilən ağalığından xilas edir.

Yəhudi gözəli Ester dayısı Mordexayın köməyi ilə kənz kimi Persiya çarı Artakserksin hərəmxanasına daxil olmuşdu. Dayısı, qıza yəhudi olduğunu heç kəsə deməməyi tapşırırmışdı. Qız çarın xoşuna gəldiyindən, Artakserks onu arvadı elan etmişdi. Lakin çarın vəziri Haman yəhudilərə qarşı düşmən mövqeyində idi və Mordexayı asdırmaq üçün şəhərdə dar ağacı da qurdurmuşdu. Mordexay Esterə dedi ki, Haman ölkədə olan bütün yəhudiləri qırmaq barədə əyalət başçılarına göstəriş vermişdir və çara çatdırmaqla, bunun qarşısını almaq lazımdır. Hamanın bir gün ərzində yəhudiləri qırmaq istəyi sonralar tarixdə həqiqətən öz real əksini tapmışdı. B.e.ə.88-ci ildə Pont çarı VI Mitridat Yevpator bir gün ərzində öz ərazisində yaşayan 80 min nəfər romalını və italikləri qırdırmışdı.

Ester əri olan çara ustalıqla Hamanın dəhşətli göstərişini çatdırdı. Qadının təşkil etdiyi qonaqlıq vaxtı həyətdə çıxan çar otağa qayıtdıqda, Hamanın onun arvadının ayaqlarından yapışdığını görüb, onun qadına təcavüz etmək istəməsindən şübhələndi. Haman isə ancaq Esterə yalvarırdı ki, ərinə bu xəbəri çatdırmasın. Çar Hamanı Mordexay üçün qurdurduğu dar ağacından asdırdı və onun qəddarlıqdan xəbər verən göstərişini ləğv etdi. Beləliklə, Ester hələ Hitlerlərdən 2.5 min il əvvəl yəhudilərə qarşı ilkin Holokostun baş verməsinin qarşısını almışdı.

Yəhudilər Bibliya qəhrəmanı olan Yudifə və Esterə bu gün də böyük ehtiram bəsləyirlər. Yəhudi xalqı 1970-ci illərdə baş nazir Qolda Meyir kimi belə xilaskar qadına malik olmuşdu. O, 1973-cü ildəki «Qiyamət günü» müharibəsindəki qələbənin müəlliflərindən biri idi. Onun «Fələstinlilər silahı yerə qoysalar, sülh

yaranaçaq, İsraililər silahı yerə qoysalar, İsrail dövləti məhv olacaqdır» sözləri bu gün də doğma xalqı arasında çağırışçı şüar kimi səslənir. Lakin taleyi dəhşətli tufanlara məruz qalmış yəhudilərin siyasi və hərbi rəhbərliyi bu gün ərəb qatı millətçiləri ilə mübarizə adı altında Qəzzədə yaşayan mülki əhəlinin qırğını kimi vəhşilikdən də çəkinmir.

Qadınlar sonralar meydana gələn bədii ədəbiyyatın da mühüm obyektinə, tədqiqat mənbəyinə çevrilmişdir. Böyük Roma şairi Ovidi Nazon özünün «Məhəbbət elmi» əsərində qadına məhəbbətin, ibtidai insanın mədəni, sivilizasiyalaşmış varlığa çevrilməsindəki əvəz edilməz rolunu vəsf etmişdir. O, qadınların kurorta və teatra getmələrinin əsas səbəbini özlərini nümayiş etdirməkdə, həm də öz macəra axtarışlarına əks-səda tapmaq cəhdi ilə izah edirdi. Qadın ölənə qədər məhəbbəti ovundurmaq iqtidarında, fiziki yaxınlıq üçün daim hazır olmaqla, kişilərin ehtirası yangısını söndürmək gücündə olduğunu çətinlik çəkmədən nümayiş etdirir. O, qadının ehtirasa cavab vermək üçün üstün qabiliyyətə malik olduğunu, kişilərdən fərqli olaraq fiziki yaxınlıqda heç bir məhdudiyyət hiss etmədiyini vurğulayır və qeyd edir ki, hovuzdan hansısa qabla su götürmək, heç də onda məkan tapan mayenin azalmasına, yoxa çıxmasına səbəb olmur.

Qadın gözəlliyi eşq obyektinə çevrildikdə, daha parlaq işıqlanmağa başlayır, bir az əvvəl sükunətdə olan, qiymətini tapmadığından kədərə qərq olmuş könül, azacıq məhəbbət şərtisinin təsiri altında oyanmağa, canlanmağa başlayır. Bunun üçün qadının ruhunda, düşüncəsində sadəcə bir qılgıcımın meydana gəlməsi kifayətdir. Qadın öz sevgisində də kişilərdən daha cəsarətlidir, ona vurulanı özünə əsir etmək, ən azı müəyyən vaxt üçün onu girov götürmək üçün təbiətinə məxsus olan hər bir vasitəni işə salmaqdan, onlardan bol-bol istifadə etməkdən çəkinmir. Qadın kişidən fərqli olaraq, fiziki yaxınlıq timsalındakı adsız təpəni tutmaq ilə özünü aldatmağa yol vermir, bu kiçik qələbəyə görə qətiyyət qürur duymur. Ona məhəbbət dağının zirvəsini fəth etmək, istəyini, öz ehtirasını doyuzdurmaq üçün kişilərə naməlum olanı, Comolunqmaya dırmaşmaq kimi çətin məqsədi həyata keçirməyə çalışır, var qüvvəsi ilə buna can atır.

Qadın eşqində yanıldıqda, səhv etdiyi qərarına gəldikdə, girdiyi ittifaqın ona fil sümüyündən tikilən saray təklif etdiyi halda da, mövcud olan əlaqəni bir andaca kəsir, hətta nikaha son qoymaq cəsarəti nümayiş etdirir. Qadın məhəbbətin təkcə obyekt deyildir, onun varlığına əsasən sərəncam verən varlıqdır. Qadının könlü oyanmasa, onun qəlbinə Kupidon oxunun zərbəsi dəyməsə, ona ünvanlanan çağırışa, bəzən hətta yalvarış harayına da cavab vermək istəməsə, heç bir məhəbbət anı meydana gəlmir, mövcud olmur. Qadın öz səhvi ilə fiziki yaxınlığa yol versə də, az sonra könlünün tələbi ilə bu əlaqəyə son qoyur, həyatda olduqca böyük çətinliklərlə üzləşsə də, ehtiyac girdabında yaşamaqdan əziyyət çəksə də, qərarının düzgün olduğuna şübhə etmir. Çünki kişilərdən fərqli olaraq, o, fiziki yaxınlıq düşkünü deyildir, ona yalnız könlünün ehtiyac duyduğu və qurduğu məhəbbət dünyası lazımdır. Bu dünyanın bəzəyi könlün tələbatının ödənilməsidir, heç də maddi imkanlara yiyələnmək həvəsi deyildir. Mübahisə edənlər yanılsalar da, əks mövqeyi təsdiq etmək üçün bədənini satan qadınların acı təcrübəsini arqument kimi irəli sürə bilirlər. Fahişəlik, qadının öz bədənini ilə alver etməsi olduqca qədim peşədir və F.Engels onun ilkin yaranması səbəbini, məbədlərin xərclərini ödəmək üçün

rahibələrin bu yola düşdüyü ilə izah edir. Bəlkə də, fahişəlik dini məbədlərdən daha köhnə olan ehtiyacı ödəməyin yollarından biridir. Əxlaq pozğunluğuna, fahişəliyə qurşanmış qadın, bu, hansısa zöhrəvi xəstəliyin nişanəsi deyilsə, ehtiyac ucbatından həmin dəhşətli, bəlkə özünün də nifrət etdiyi yola qədəm basır və ondan çıxmaqda da çətinlik çəkir və qocalana, hətta tələbdən məhrum olana qədər bu alçaldıcı məkanı tərk edə bilmir. Ona görə də fahişəliyə qurşanmış qadınlara tam başqa, yazığı gəlmə, mərhəmətli münasibət bəslənməlidir və imkan daxilində onları bu iyrənc şəraitdən xilas etmək üçün onlara hər cür köməklik göstərilməlidir.

Məhəbbət təbii istəkdir və heç kəsə onu qadağan etmək mümkün deyildir. Bəzi dinlər zinakarlığa qarşı sərt qaydalar, cəzalar təyin etsə də, hətta bunu etmiş qadını daş-qalaq etməklə öldürməyə girişsə də, bu, həmin dinlərin ağalığ etdiyi teokratik dövlətlərdə də fahişəliyə nəinki son qoymağı bacarmır, əksinə, sərt ölçülər fiziki yaxınlıq axtaranların həvəsini daha da qızışdırır.

Hər bir qadın ona vurulan adam üçün, cazibədarlıq xüsusiyyətlərinə malik olmasından asılı olmayaraq, gözəllik simvolu hesab olunur. Hətta çirkin qadına vurulmaq üçün onda bu vaxta qədər gizli qalan hansısa gözəllik nişanəsini tapmaq mümkündür. Çünki kişi gözü qadının xoşagələn məziyyətlərini əks etdirən güzgü rolunu oynayır. Gözəlliyi də, məhz qadına vurulan gözlər müəyyən edir və onu böyütməklə, daha xoşagələn haşiyələrə salmaqla, ona heyran olmağa başlayır. Özünə qəsd edib, kişi nəzərindən qaçmağa çalışan qızdan, qadından başqa heç kəs məhəbbət dalğasının təsirindən kənarda qalmır, bu dənizin suları təkcə onun bədənini əzizləməklə kifayətlənmir. Həm də ruhunu, könlünü oxşayır, bu vaxt qadın ürəyi ona ünvanlanan güclü hissləri cavabsız qoya bilmir.

Nyuton Ümumi cazibə qanununu tapmamışdan əvvəl, kainatın kiçik bir hissəsində, qadın könlündə və bədənində daha güclü qravitasiya qüvvəsi yaranmışdı. Qadın gözəlliyi, bu heç də mütləq anlayış deyildir, nisbi xüsusiyyətdir, əsasən ona dikilmiş nəzərlər vasitəsi ilə meydana gəlir, cazibə dalğası əks cinsin ruhi və fiziki istəyindən kənarda qalmır, öz obyektini tapır və əks tərəfdən də ona cavab verildikdə iki cins arasında izahı çətin olan birləşmə, vahid ruha çevrilmə möcüzəsi meydana gəlir. Qadının cazibə qüvvəsi olduqca güclüdür, bəlkə də yuxarı tullandırılan cisimləri özünə cəlb eldən Yer kürəsinin malik olduğundan da böyükdür.

Ona görə də qadına vurğunluq hələ qədim dövrlərdən mifologiyadan tutmuş poeziyaya qədər tərənnüm edilmiş, vəsf obyektinə çevrilmişdir. Qədim Roma şairi Katull sevgilisinə müraciət edərək, onu öpüslərə qərq edəcəyinə, bu öpüşlərin sayını itirəcəyinə söz vermişdi. Məhz belə nəhayətsiz vurğunluq qadının ürəyindəki buzu əridə, aysberqin donmuş kristallarını bir andaca məhəbbət dənizinin məlhəm suyuna çevirməyi bacarır.

Məhəbbətin qələbəsi könüllərin hökmü şəklində meydana çıxsada, nəticədə bədənlərin fiziki yaxınlığında tapır. Bədənlərin birləşməsindən əvvəl zərif könül saplarının sıx çuğlaşması baş verir. Təsadüfi deyildir ki, XII əsrdə Fransada meydana gələn Trubadurlar poeziyası fiziki hissiyyatı ön plana çəkib, bunu insan könlünü sakitləşdirən, ram edən məlhəm hesab edirdi. Dahi Nizami də poemalarına erotika səhnələri gətirmişdi. Şərq dastanları da bu məsələdə heç də geridə qalmaq istəmir. «Min bir gecə» nağıllarının qəhrəmanı Şəhrizadə İran şahını təkcə nağılları ilə deyil, həm də onun bədən ehtirasını söndürmək qabiliyyətinə yiyələnməsi ilə məftun edə

bilmişdi. Hər gecə o, şaha təkcə rəvayətləri söyləməklə deyil, həm də əvvəllər ona məlum olmayan hissiyyat sirrlərini açmaqla, onu özünə əsir etməyə, əvvəlki qəddar adətindən, qadınla yaxın olduqdan sonra onu öldürmək kimi qeyri-təbii vəhşilikdən çəkinməyə sövq etmişdi. Şəhrizadə sübut edir ki, məhəbbət öz sirrli çalarları ilə istənilən qəddar xüsusiyyətləri də məhv edib, onun sahibini insanlığa qaytara bilər.

Şəhrizadə qəddar şahı başa salır ki, qurbanları qanuni yollarla ona təsir etmək gücündə deyildilər, çünki şah öz xeyrinə, lakin insanlığa zidd olan istəyini, pozulmaz qanuna çevirib yazıq məxluqların həyatına son qoymaqla özünü qalib sayır. Bu qələbə deyil, əslində şahın özünün könülləri fəth edə bilməməsində ifadə olunan məğlubiyyətdir. Qurbanları, fiziki cəhətdən məhv olmaları ilə də, bu qəddarlığa son qoya bilmirdilər. Şahın imkanlarından qorxu, onları hər cür müdafiədən çəkəndirməklə, əslində bədbəxt finallarına sadəcə yol açırdı.

Şəhrizadə öz məhəbbət silahı ilə şahı tərkisilah etməyi və özünə tabe etməyi bacardı. Axı ən qəddar məxluqlar da məhəbbət haləsində vəhşi xarakter daşıyan üsullardan uzaqlaşır. On milyonlarla insan həyatına qəsd etmiş Hitler vurulduğu Yeva Braunun yanında özünü tam sakit aparırdı. İkinci Dünya müharibəsi illərində Avropada insanlar məktublarında onlara qənim kəsilən taledən şikayətləndikləri, həlak olma təhlükəsinin yaxınlaşdığı barədə qorxulu xəbərləri çatdırdıqları halda, bu zəhərli ilanla Yeva Braun arasındakı məktublar sevgi musiqisinin təranələrini andırırdı. Hitlerin sevgilisinə yazdığı məktublar, dövrün dəhşətlərindən şikayət şəklindəki milyonlarla epistoliar janr nümunələrindən tam fərqli olması ilə seçilirdi. Səzsiz, hesabsız insan kütləsi öz əzizlərinə rekviyem həsr etdikləri halda, qaniçənliyi ilə, ağzından ölüm seliyi axan Kommoda əjdahasını andıran insan qiyafəsindəki bu yırtıcı, öz məktublarında lirik, romantik hisslərdən bəhs edirdi. Təkcə Yevaya münasibətdən başqa, bu vəhşi qulduru insan saymaq olmazdı. 1944-cü ilin iyulunda Hitlerə qarşı sui-qəsdə o, çox yüngül yaralanmışdı. Yeva bunu eşitdikdə, təşviş içində sevgilisinə zəng vurmuşdu. Hitler onu sakitləşdirib, demişdi ki, məgər sən bilmirsən ki, mənə qəzavü-qədər qoruyur. Onun belə lovğalanması da əbəs idi, çünki heç on ay keçməmiş şəhəri tutan sovet qoşunlarının onu əsir götürəcəyi qorxusundan Hitler özünü intihar etmiş, bu dəhşətli Molox həyatı tərk etmişdi.

Hitlerin, onun yaratdığı natsizmin məhvi bəşəriyyəti olduqca acı taledən xilas etdi. Müttəfiq qoşunları təkcə döyüş cəbhələrində əsl igidlik göstərmədilər, həm də insanlığın qələbəsi uğrunda mübarizədə vəhşiliyə, XX əsrdə meydana gələn qaniçici ordaya qalib gəlməklə, bəşəriyyəti qanlı tiraniyadan xilas etdilər. Sovet ordusu natsist Almaniyasının paytaxtı Berlini tutmaqla, misli görünməmiş bir qələbəyə imza atdı.

Tarixi bəzəyən qadınlar

Tarixdə elə bir cəmiyyət mövcud olmamışdır ki, orada qadınlar öz ləyaqətləri və cəsarətləri ilə heyranlıq, qürur mənbəyinə çevrilməsinlər. Sənamələrdə onların zəhməti, qabiliyyəti az xatırlansa da, qadınlar tarixi inkişafa öz töhfələrini vermişlər. Onlar müxtəlif rollarda çıxış etsələr də, mühüm hadisələrdə ən azı orkestrdəki birinci skripka rolunu oynamışlar. Qadınlar arasında Misir faraonuna, Massaget çariçasına, Çin imperatriçəsinə, Fransa milli qəhrəmanına, Amerikanın kəşfinə yol

açan İspan kraliçasına, Rusiya imperiyasını xeyli böyütmüş çariçaya, İngiltərəyə səniyənin və mədəniyyətin inkişafı dövrünü bəxş etmiş kraliçaya rast gəlmək mümkündür. Onlar taxt-tac sahibi, hərbi lider kimi şöhrət tapmış tarixi şəxsiyyətlərdən bəhs edən kitabların səhifələrinə daxil olmağı da bacarmışlar.

Lakin qadınlar arasında elm və incəsənət sahəsində məşhurlaşan qadınlar da heç də az deyildir. Təkcə XX əsrin əvvəlində fizika və kimya elmləri sahəsində fərqlənməklə, iki dəfə Nobel mükafatına layiq görülən Mariya Kuri-Skladovskayanı və onun davamçısı olan qızı, Nobel mükafatı laureatı İren Kuri misal göstərmək kifayətdir. Həmin əsrdə böyük şöhrətə çatmış kino ulduzları sayılan aktrisalar da öz istedadları hesabına milyonlarla ürəkləri fəth etmişlər. İngilis Vivien Li, holland mənşəli Odri Höpbern, hindistanlı Nərgiz, amerikan Elizabet Teylor, italyan Sofi Loren yaratdıqları obrazlar vasitəsi ilə taxt-tac sahiblərindən daha böyük şöhrətə yiyələnmişdilər. Onların milli mənsubluğunu göstərmək də bəlkə düzgün deyildir, çünki onlar ekranlardan həyata addımlamaqla, bütün dünyadakı sarsız-hesabsız pərəstişkarlarının qəlbinə yol tapa bilmiş, onlara insan taleyinin çətinliklərindən söhbət açmaqla, üzləşdikləri problemlərə tabe olmamaq dərsi keçmişlər. Vivien Linin ekranda yaratdığı gənc qız Amerikada Vətəndaş müharibəsinə qədər Cənubun bir ştatında şən, qayğısız həyat sürmüş, sonra sərt küləyin xoş olan nə varsa hamısını sovurduğuna bənzəyən çox sayda bədbəxtliklərlə üzləşsə də, təslim olmamış, torpağa bağlılığı onun ruhunun canlanmasına səbəb olmuşdu. Odri Höpbern bəlkə də həyatda mövcud olmayan printsessa obrazında, gənc qızın qısa müddətdə Romada kanikulunu keçirdiyi vaxt az qala platonik xarakter daşıyan məhəbbət hisslərinə baş vurmasını, Nərgiz varlı atalığının himayəsində böyüsə də, toxunulmazlar sayılan və cəmiyyətin iyrənc münasibət bəslədiyi təbəqənin nümayəndəsinə, onlar həm də Hindistanda avara adlanırlar, vurulmaqla, onu böyüdən insana qarşı ittihamla çıxış etməsi ilə, Elizabet Teylor sonuncu Misir çariçasının obrazında vətəninə və məhəbbətinə özünü qurban verməsini təsvir etməklə, Sofi Loren məhəbbət naminə övladını qətlə yetirən ana obrazında, sevgilisinə bəslədiyi hisslərin daha qüvvətli olmasını göstərməklə, bütöv nəsillərə insan həyatının müxtəlif, bəzən gizli qalan cəhətlərini açıb göstərə bilmiş, öz istedadları ilə XX əsr tamaşaçısının dünyasını fəth etməyi bacarmışdılar. Hansı taxt-tac sahibi öz ölkəsinin sərhədlərindən kənara çıxıb, bütün dünyanı, əksər bəşəriyyəti heyran etməyi bacarmışdır. Bu kino ulduzları isə öz eczakar sənətləri ilə əsl qloballaşma əhval-ruhiyyəsi yaymış, onlara tanış olmayan xalqlara məxsus insanların da könlünə yol tapa bilmişdilər. Qadın aktrisaları öz istedadları ilə əslində fərqli bir sivilizasiya meydana gətirmişlər, bu sivilizasiya başqa inkişaf cəhətləri ilə öyünə bilməsə də, onun zərif və məhəbbət aşılaman nümayəndələri başqalarına xas olmayan qaydada qeyri-adi bir sərkərdəlik, əsl döyüşçülük qabiliyyəti göstərməklə, heç bir silahın gücü çatmadığına nail olaraq, könülləri xoş məramla işğal etməyi bacarmışlar.

Onlardan bəziləri heç də gözəllikdə Titsianın «Urbinalı Venerasına» bənzəmir, lakin öz sənət eczaklıqları ilə gözəllik simvoluna çevrilmiş, məhəbbətə əsl himn bəstələmişlər. XX əsrin 1940-cı illəri ərəfəsindən meydana gələn görkəmli kino əsərləri, onların da parlaq istedadları hesabına dahi yazıçıların və şairlərin yaratdıqları incilərlə müqayisə edilmək səviyyəsindədir. Bu kino aktrisaları nə ərəzilər tutmuş, nə şəhərlər işğal etmiş, nə xalqları köləliyə salmağa

cəhd etmişlər. Lakin onlar heç bir qalib sərkərdənin bacarmadığını həyata keçirə bilməmiş, az qala bütün sivilizasiyalanmış dünyada yaşayan milyardlara insan könüllərini heç də müharibə dağıntılarına məruz qoymamış, əksinə, onları dərin hisslər zəminində və notlarında sazlamağı bacarmışdılar. Mövcud bəzi nadir istisnalarla yanaşı, onların heç birinə heykəl qoyulmamışdır, axı onların buna ehtiyacları da yoxdur, çünki öz ecazkar vurğunluq mənbəyi sayılan sənətləri ilə özlərini canlı abidəyə çevirməyi bacarmışdılar. Ona görə də tarixdə şöhrət tapmış görkəmli qadınlarla birlikdə, onları da ehtiramla yad etmək, insan qəlbi adlanan labirintdə öz sənətləri ilə Ariadna sapı rolunu oynamaqla, könül ziddiyyətlərindən xilas yolu göstərdiklərinə görə bu canlı mələklərə nəinki baş əymək, hətta təzim etmək lazımdır. Onlar insanlığa böyük xidmətlərinə görə nəciblik simvollarına çevrilmişlər və əvvəlki iki-üç nəsilin sevgisi miqyasında, bəşəriyyətin gələcək davamı tərəfindən də, onlara öz böyük duyğu töhfələrinin qiyməti kimi layiq olduqları hörmət və məhəbbət bəslənməlidir.

Hatsepşut – Misirin qadın faraonu

Hatsepşut qadın faraon olmaqla, b.e.ə. 1525-ci ildən 1503-cü il kimi taxt-tac sahibi tək Qədim Misirin Yeni çarlığında XIII sülaləyə məxsus olmuşdur. Onun adı «nəcib qadınların qabaqda gedəni» mənasını verirdi. Taxt-taca çıxanda adını dəyişdirməmişdi, lakin mənbələr onu Maatkara kimi qələmə verir. O, həmçinin «Çarın böyük arvadı» və «allah Ammonun xanımı» titullarını daşıyırdı.

Hatsepşut taxt-taca b.e.ə. 1525-ci ildə çıxmışdı. Onun nəsil şəcərəsi saf idi, çarın qızı, bacısı və arvadı olmuşdu. Dini anlayışda Hatsepşut tam hüquqla «allah Ammonun arvadı» adlana bilərdi.

Hatsepşut, iki yaşında olarkən taxt-taca çıxmış II Tutmosla sonralar birgə hökmranlıq etmişdi. O, III Tutmosun atası olan II Tutmosun əsas arvadı idi. Baxmayaraq ki, Tutmos adı bizə daha çox faraon Exnatonun arvadı Nefertitinin gözəl portretini yaratmış heykəltəraşa görə tanış idi.

Misirşünaslar Hatsepşutu ən uğurlu qadın faraonlardan biri hesab edirlər. Bir ingilis tarixçisi hətta onu «bizə məlum olan tarixdə ilk böyük qadın» adlandırmışdı.

Faktiki olaraq, o, azyaşlı uşaq olan II Tutmosu hakimiyyətdən kənarlaşdırıb, özünü faraon elan etdi. Hiksosların öz ölkəsinə basqınından sonra o, Misirin bərpası işlərini yekunlaşdırma bildi. Bütün ölkədə çoxlu abidələr yaratdı. Ona görə də o, II Ramses və VI Kleopatra kimi ən məşhur hökmdar sayılır.

Hatsepşut faraon I Tutmosun birinci arvadından olan yeganə övladı idi. II Tutmos isə I Tutmosun ikinci arvadından olan oğlu idi. II Tutmosun Nifura adlı bir qızı doğulmuşdu, sonralar onun uşağı olmamışdı. III Tutmos isə II Tutmosun ikinci arvadından olan oğlu olmaqla, ölən Hatsepşutu taxt-tacda əvəz etdi.

Hatsepşut 22 il ərzində hökmranlıq etmişdi. Bu dövr b.e.ə. 1525-1503-cü illər kimi, bəzən isə 1504-1482-ci illər kimi göstərilir. Atası öləndən sonra Hatsepşut, qəddar və zəif hökmdar olan, cəmi dörd il ərzində hökmranlıq etmiş öz qardaşı, II Tutmosa ərə getmişdi. Beləliklə, çar sülaləsinin vərəsəliyi saxlanmışdı. Çünki qadın təmiz çar qanına malik idi. Faraon olmamışdan əvvəl də, atasının və ərinin hakimiyyətləri dövründə xeyli təsir gücünə yiyələnərək, o, real hakimiyyəti öz əlində

cəmləşdirməyi bacarmışdı. Az yaşlı faraon hakimiyyətdən kənarlaşdırıldıqda, Hatsepsut taxt-taca sahib olmuşdu. Onu bu vaxt təhsil görmüş kahinlər və kübarlar müdafiə etmişdilər. Məşuqunun da bu işdə fəal iştirakı heç də az rol oynamamışdı.

Taxt-taca çıxması ilə Hatsepsut faraon adlanmaqla, Ammon-Ranın qızı kimi qəbul olunmuşdu. Belə rəvayət uydurulmuşdu ki, guya Göylərdən enən Ammon onun anası ilə fiziki yaxınlıq etmiş və hələ atasının sağlığında bu əlaqədən Misir taxt-tacının varisi kimi seçilən Hatsepsut doğulmuşdu. Onun ilahi mənşəyi barədəki rəvayət, rəsmi təbliğatda Hatsepsutun taxt-tacda olmasına haqq qazandırmaq üçün geniş istifadə olunmuşdu.

Farpaon titulu qəbul edən Hatsepsut heykəltəraşlıq portretlərində başını papaqla örtmüş qaydada və süni qoyulan saqqalda təsvir edilirdi. Lakin o, qadın olmasından nəinki imtina etməmişdi, hətta özünü, qadınların ən gözəli olduğunu hesab edirdi. Buna görə də çar titulu kimi kişilərə məxsus «Qüdrətli öküz» adından imtina etmişdi. Axı Misirdə faraon, allah Xorun təcəssümü sayıldığından, yalnız kişi cinsindən olmalı idi.

Hatsepsutun hakimiyyəti Misirin görünməmiş çiçəklənməsi və yüksəlməsi ilə əlamətdar oldu. Bütün fəaliyyət sahələri ilə yanaşı, o, hər şeydən əvvəl qurucu faraon idi. O, atasından qalmış kompleksin mərkəzindəki Karnak məbədinə çoxlu yeni tikintilər inşa etmişdi. Burada «Qırmızı müqəddəs məkan» abidəsi ucaldıldı. Tikinti qırmızı və qara qranitdən hörülmüşdü. Karnakda həm də çarıçanın göstərişi ilə dörd nəhəng obelisk ucaldılmışdı. Onlardan biri, piramidalar istisna olunmaqla, Misirdəki bütün tikililərdən daha hündür idi.

Hatsepsutun ən məşhur arxitektura abidəsi Deyr-əl-Bəxridəki məbəddir. Onun tikintisi doqquz il çəkmişdi. Deyr-əl-Bəxridəki məbədin üzərindəki unikal relyeflər böyük ustalıqla işlənmişdi.

Hatsepsut tikinti-abadlıq işlərinə xüsusi diqqət verirdi, təkcə Fivada deyil, bütün ölkə ərazisində inqilab xarakterli fəal işlər aparmışdı. Onun hakimiyyəti dövründə Misir iqtisadi cəhətdən də inkişaf etmişdi. O, beş gəmidən ibarət donanma ilə Punt ölkəsinə (indiki Somali yarımadasına) yürüş etmişdi, bu ölkə mirra ağacının əsas ixracçısı idi. Buradan həm də qara ağac və buxur idxal edilirdi. O, həmçinin Nubiya səhrasına da yürüş etmiş, Sinay yarımadasına və Finikiya sahillərinə nəzarət etmişdi.

Hatsepsut hakimiyyətinin 22-ci ilində vəfat etmişdi. Güman edilir ki, o, qoca yaşına çatmadan həyatdan getdiyinə görə, zorakı ölüm hadisəsi də baş verə bilərdi. Lakin onun ölümünün səbəbinin kosmetik vasitə kimi istifadə etdiyi maddədə xərçəng xəstəliyi əmələ gətirən inqrediyentin olması da mümkün bir variant kimi qəbul edilir.

Uzun müddət Hatsepsutun qeyri-adi faraon olması, elm aləminə məlum deyildi. Lakin aparılan tədqiqatlar onun həyat yolunu öyrənməyə kömək etdi və onun şəxsiyyətinə böyük maraq yarandı. Hətta güman edilir ki, Bibliyada təsvir olunan tək, Moiseyi körpə vaxtı çayda üzən səbətdən tutub çıxaran və həmin uşağı tərbiyə edən Misir hökmdarı da, məhz Hatsepsut olmuşdur. Beləliklə, bu qadın faraon, yəhudilərə Moisey kimi bir peyğəmbər bəxş etmişdi.

Marağın böyüməsi nəticəsində Qərbdə Hatsepsut obrazı ağıllı və böyük fəaliyyət sahibi olan bir hökmdar kimi qəbul edilməklə, ondan populyar mədəniyyət

elementi kimi istifadə edilməyə başlanmışdı.

Tomiris – Massaget çariçası

Tomiris massagətlərin məşhur çariçası olmaqla, tarixdə Persiya çarı Böyük Kiri (Sirusu) məğlub edən sərkərdə kimi tanınmışdır. Lakin onun real mövcudluğuna çətin inanılırdı.

Tomiris sak-massagətlərin hökmdarı olmaqla, b.e.ə. 575-525-ci illərdə hakimiyyətdə olmuşdur. Bu qadının hərbi hakimiyyətlərini tarixin atası Herodot təsvir etmişdi. Herodota görə, Tomiris çar Sparqapisin ailəsində doğulub dünyaya gəlmişdi. Doğum vaxtı anası öldüyündən, onu atası tərbiyə etmişdi. O, qızını bacarıqlı döyüşçü və özünü ləyaqətlə əvəz edəcək bir varis kimi böyütmüşdü.

Tomiris uşaq vaxtından hərbi sənətinə xas olan xüsusiyyətlərə yiyələnmiş, fəndləri öyrənmişdi. Beş yaşı olanda çox yaxşı at çapmağı bacarırdı, bir il sonra isə artıq döyüş qılıncını işlətməyə başlamışdı. 13 yaşında isə gələcək çariça hər iki əli ilə yayın oxunu ata bilirdi, vuruş səhnəsinə əsl döyüşçü kimi qılınc və nizə ilə girirdi.

Tomiris kəskin ağı, güclü iradəsi və təbii cazibədarlığı ilə seçilirdi. O, istənilən igid massaget döyüşçüsü üçün arzu edilən gəlin ola bilirdi. Lakin o, qonşu tayfanın çarının oğlu Rustamı öz əri olmaq üçün seçdi. Atası öldükdən sonra isə massagətlərə hökmranlıq etdi. Əri güclü döyüşçü olsa da, Tomirisin ambitsiyalarını bəyənmirdi, onlara şübhə ilə baxırdı. Bu adam arvadını dəstəkləmək əvəzinə, daha çox eyş-işrətlə məşğul olurdu. Ona görə də yalnız Rustam öləndən sonra, Tomiris öz yüksək niyyətlərini həyata keçirə bildi.

Çariçanın Rustamdan oğlu olmuşdu. Lakin o, ehtiyat hissini itirdiyindən, persiyalıları qurduğu tələnin qurbanı oldu. Onun səhv hərəkəti döyüşçüləri ilə birlikdə özünün həlak olması ilə nəticələndi.

Tomirisin hökmranlığı dövründə ən mühüm hadisə Persiyanın məşhur çarı və sərkərdəsi Böyük Kir üzərində çalınmış qələbə idi. Əvvəllər Persiya çarı Tomirisə öz müttəfiqi kimi baxırdı və həm də bu xoş münasibətdən öz imperiyasının ərazisini böyütmək üçün istifadə etmək istəyirdi. Digər tərəfdən, o, Massaget döyüşçülərini də öz ordusunda xidmətə cəlb edə bilirdi. Lakin yad çara itaət etməyi bacarmayan Tomiris onun planlarını pozdu, hətta dünyanı fəth edən çarın ona ərə getmək təklifini də rədd etdi.

Çariçanın ona qarşı olan müqavimətinə cavab olaraq, Kir Massaget döyüşçüləri üçün tələ qurdu və bu tələyə Tomirisin oğlu Sparqapis də düşdü. Pers döyüşçüləri massagətlərin yaxınlaşdığını görüb, hiyləgərliklə düşərgələrini tərk etdilər. Sparqapis gecə vaxtı düşərgəyə hücum edəndə, müqavimət görmədiyindən güman etdi ki, perslər qorxudan qaçmışlar. Bu vəziyyət isə qələbə sevinci yaradır. Sparqapisin özü və döyüşçüləri burada düşmənin qoyduğu bol şərabı içib, kefləndilər. Şərab həm də zəhərli imiş. Atasının şərabı olan meyli yəqin ki, oğluna da keçmişdi. Perslər qayıdıb, yatmış sərxoş döyüşçüləri öldürdülər. Sparqapis isə əsir götürülənlərin arasında idi. O, bu həqarətə dözməyib özünü öldürdü.

Çariça oğlunun ölümünü deyil, əsir düşdüyünü eşitdikdə, göndərdiyi qasidlə, Kirdən oğlunun azad edilməsini tələb etdi. Əgər Persiya çarı razılaşırsa, Tomiris ona öz hədəsini də çatdırdı. Qızgın döyüşün, ölüm-dirim mübarizəsinin gedəcəyi

labüd idi.

Hiddətlənmiş çariça təkcə massagetləri deyil, digər sak tayfalarını da ələ qılınç götürməyə, silahlanmağa çağırırdı. Oğlunun öldüyünü bildikdə isə o, perslərə hücum etməyi qərara aldı. Onun yığdığı qoşun persləri darmadağın etdi və Kirin özü də həlak oldu. Əfsanəyə görə, Tomiris məğlub edilərək, öldürülmüş Persiya çarının başını kəsməyi əmr etdi, onu insan qanı ilə dolu olan dəri kisəyə saldırıb dedi: «Sən qana susayırdın, perslərin çarı, indi doyana qədər onu iç».

Tomiris bacarıqlı sərkərdə qabiliyyətinə malik idi, yeni döyüş qaydaları tətbiq edirdi. Onun ağır süvari dəstəsi zirehli paltar geyinmiş atlılardan ibarət olmaqla, ilxının arxasında gizlənib, son ana qədər hücumlarını düşməndən gizlədə bilirdilər. Onun dövründə həm də çox sayda qadın döyüşçülərdən ibarət olan ordu da meydana gəldi. Onlardan çoxu döyüşdə heç də kişilərdən geri qalmırdı.

Tarixdəki amazonkalar qadın skif döyüşçüləri olduğundan, Tomirisin qadın ordusunu da əsl amazonka qoşunu saymaq olar.

Tomiris perslər üzərindəki qələbəsi ilə sak-massagetlərin əfsanəvi çariçasına çevrildi. Axı Persiya çarı II Kir əvvəlcə Lidiya çarı Krezi məğlub edib, Kiçik Asiyadakı bu dövlətin ərazisini işğal etmişdi. Sonralar isə o, Yeni Babilistanı işğal edib, yəhudiləri Babil əsirliyindən azad etmişdi. Kir Persiya ərazisini xeyli böyüdərək, Şərqdə nəhəng imperiya yaratmışdı.

Tomiris bu qələbə hesabına çox sayda köçəri tayfalarını birləşdirməyi bacarmışdı. O, həm də öz xalqının, yadelli başçının itaətinə düşməsinə imkan verməmiş, onun azadlığını qoruyub saxlamışdı. Nomad tayfaları birləşdirmək, heç də asan məsələ deyildi, onları çox şeylər ayırırdı. Tomirisin bu təcrübəsi unudulmadı, birbaşa əxz olunmasa da, tarixdə sonrakı dövrlərdə də təkrar olundu. XIII əsrin əvvəllərində Çingizxanın nəhəng ordusu təkcə monqollardan ibarət deyildi, döyüşçülər arasında başqa xalqların nümayəndələri də heç də az deyildi. Çingizxan ordusunu yaratmaq vasitəsilə həm də köçəri xalqları birləşdirmişdi. Karfagenli Hannibalın ordusunda olduğu kimi, döyüşçülər ayrı-ayrı dildə danışır, başqa dinlərə sitayiş edirdilər, ancaq onları ordudakı xidmət birləşdirmişdi. Çingizxan ordusu köçəri xalqların toplumundan ibarət olan yeni Monqolustanın böyük ərazilərini əhatə etməklə, həm də o vaxtkı dünyanın üçdə birini özündə birləşdirən imperiya yaratmışdı.

Tomirisə gəldikdə, bu qadın tarixin səhifələrini bəzəyir, çünki o, azadlığın və sərkərdəlik etdiyi ordusunun sarsılmazlığına və qələbələrinə görə izi silinməyən bir simvola çevrilmişdi.

Kleopatra – Misir şahzadəsi

VII Kleopatra Filipator b.e.ə. 69-cu ildə anadan olmuş, 10 avqust 30-cu ildə ölmüşdü. Kleopatra 22 il ərzində Misirə hökmranlıq etməklə, əvvəlki çar XII Ptolomeyin qızı idi. Yuli Sezarla və Mark Antoni ilə sevgi əlaqələrində olmuş, birincidən Sezarion adlı oğlu, sonrakı məşuqu Antonidən isə iki oğlu və qızı olmuşdu.

Kleopatra haqqında Plutarx, Svetoni və digər tarixçilər, yəhudi alimi İosif Flavi yazmışdı. Onların rəyinə görə Oktavian Misiri işğal edəndən sonra onu

qaralamağa başlamışdı, çünki bu qadını o, Roma üçün təhlükəli düşmən hesab edirdi. Lakin tarixçilərin çoxu Kleopatranın şəxsiyyətini müsbət çalarda təsvir edir. İki min il ərzində bu qadının şöhrəti qorunub saxlanmış, XX əsrdə isə yaranan eyni adlı amerikan filmi isə onu daha da məşhurlaşdırmışdı.

Kleopatra Ptolomeyin çarlığının 12-ci ilində Aleksandriyada dünyaya gəlmişdi. O, çarın üç qızından biri idi, lakin onun uşaqlığı barədə heç nə məlum deyildir. Atası XII Ptolomey Romanın Suriyadakı valisi Qabinin təsiri ilə ölkəsində qırğınlara, təqiblərə və qətlərə əl atdı. O, Misirdə olan romalıların hesabına marionetkaya çevrildi.

Kleopatra da atasının hakimiyyət üsulundan dərs alıb, öz qarşısında dayanan bütün əleyhdarlarından xilas olmaq üçün vasitələr seçməkdə zəiflik göstərmirdi, öz qardaşı XIV Ptolomeyi də və sonralar isə bacısı IV Arsinoyu da məhv etmişdi.

Tarixçilər onun portretində fiziki sifət cizgilərini ideallaşırsalar da, bu barədə dəqiq bir xətiyə yoxdur. Ölümündən əvvəl ona qoyulan büst heç də uşaqlığındakı büstünə bənzəmirdi. Sonrakı büstdə reallığa məhəl qoyulmadan, o, klassik bir sifətdə təsvir edilir. İri gözləri olan bu qadın, həm də iri buxağa malik idi, burnu isə qartal dimdiyinə bənzəyirdi, bunlar da onun irsi xüsusiyyətləri ilə əlaqədar idi. Digər tərəfdən o, qeyri-adi məlahəti, cazibədarlığı ilə seçilirdi, bunlardan isə xoşa gəlmək üçün ustalıqla istifadə edirdi. Onun heyranediciliyinə və iti ağılını, romalı yunan tarixçisi Plutarx xüsusi qeyd edir, axı o, çariçanın portretlərini şəxsən görmüşdü. Tarixçi həm də çariça ilə Mark Antoninin sevgisini ayrıca əsərində böyük ustalıqla və təfəssilatla təsvir edir.

Yunanlar öz qızlarına hətta çar ailəsində də yaxşı təhsil verirdilər, bu isə onlardakı təbii ağılın üstünə gəlməklə, gözəl nəticələr verirdi. Ona görə də Kleopatra sonralar əla çariça oldu, o, doğma yunan dilindən başqa, Misir dillərini, qədim yəhudi dilini və berberlərin dilini yaxşı bilirdi. Ona xas olan linqvistik tələbatı latın dilini öyrənməkdən də kənarda qalmamışdı. Ondan fərqli olaraq maariflənmiş romalıların bu xüsusiyyətləri ilə öyünə bilməzdilər, məsələn, Yuli Sezarın özü yunan dilini yaxşı bilmirdi.

B.e.ə. 51-ci ildə XII Ptolomeyin vəsiyyətinə görə taxt-taca Kleopatranın kiçik qardaşı XIII Ptolomey keçməli idi, bu vaxt onun 9 yaşı var idi, həm də ənənəyə görə, bacısı ilə formal nikahda idi. Qədim Misir adətinə görə qardaş bacıya evlənməli idi, bu yolla faraonların təmiz qanı qorunub saxlanılırdı. Kleopatranın 18 yaşı var idi, qardaşı olan ərinədən yaşca böyük olduğundan regentə çevrilmişdi. Ona görə də Kleopatra təkbaşına hökmranlıq edirdi. Lakin sonra yevnux Potinin köməyi ilə qardaşı revanş götürə bildi. B.e.ə. 50-ci ildən onun adı birinci yerdə çəkilirdi. 48-ci ildə isə Kleopatra sürgünə qaçdı, qardaşı onun ölkəyə gəlməsinə mane olurdu. Pompeyin Farsal döyüşündəki məğlubiyyətdən sonra Misirə qaçması və orada Potin tərəfindən öldürülməsi, onun taleyi üçün dönüş nöqtəsi oldu.

Sezar Aleksandriyaya gələndə, Kleopatra onun yanına emissarlar göndərdi. Sonra özü Misirə gəldi ki, romalı sərkərdəni görsün. O, cazibədar bir qaydada geyinmişdi, çarpayısı kisəsinin içində gizlənmişdi ki, Sezarla görüşmək üçün saraya girə bilsin. XIII Ptolomey biləndə ki, bacısı saraydadır, Aleksandriya əhalisini ayağa qaldırmaq istədi, lakin Sezar tərəfindən həbs edildi. Bu vaxt Roma ordusu 4 min nəfərdən ibarət idi. Misirin ordusu isə 20 min nəfərlik idi. Sezarla Kleopatraya

paytaxtda hücum edildi. Sezar başqa döyüşlərdə olduğu kimi yenə qalib gəldi.

Kleopatra sonrakı hadisələrdən artıq kənarda idi. Sezardan hamilə olduğuna görə, 48-ci ilin sentyabrından sarayda yaşayırdı. Sezar isə bir il davam edən diktatura qurdu. 12 yaşlı XIV Ptolomeyi 22 yaşlı Kleopatra ilə birlikdə həmçar təyin etdi.

Sezar b.e.ə. 47-ci ilin aprelində Misiri tərk etdi. VI Mitridat Yevpatorun oğlu çar Farnakı Pontda məğlub etdi. Kleopatradan həmin il oğlu olduqdan sonra Sezar, görkəmli Roma qadını olan Kalpurniyaya evləndi. Kleopatrının Sezardan olan oğlu Sezarion adlandırıldı. Romalı onu öz oğlu kimi etiraf etməsə də, özəl qaydada himayə göstərməklə, ona valideynlik edirdi.

Kleopatra və XIV Ptolomey b.e.ə. 46-cı ildə Romaya səfər etdilər. Onlar Sezarın villasında qalırdılar. Roma xalqının dostları adlanırdılar. Çariça Romadakı Luperkala bayramında iştirak etdi. 44-cü ilin martında Sezar Senatda öldürüldükdə, Kleopatrının arzusu puç oldu, o istəyirdi ki, atası bastard oğlu Sezarionu öz varisi elan etsin. Sezar isə buna getməyərək, özünün nəvə qohumu Oktavianı varis elan etmişdi.

Oktavian Romaya gələndə, çariça Misirə qayıtmaq qərarına gəldi. Bu vaxt o, Sezardan ikinci uşağına hamilə idi, lakin uşağın itirilməsi ilə hamiləlik sona çatdı.

Kleopatra özünə yeni dayaq axtarmalı idi. Mark Antoni ilə görüşəndə, onu Misirə dəvət etdi, çünki b.e.ə. 41-ci ildə artıq o, Tarsusda Antoni ilə yaxınlıq etmişdi. Misirə gələn Antoni burada çox dəbdəbəli saray həyatı sürürdü. Plutarx bu dövrü kiçik detallarla təsvir edir.

B.e.ə. 38-ci ildə Kilikya Kleopatrının nəzarətinə keçdi. O, Antoniyə Suriya yürüşü üçün 200 gəmi verdi. Kleopatra Antonidən ekiz uşaq – Helos adlı oğul və Selenə adlı qız doğdu.

Antoninin Romada Oktaviaya evlənməsi Kleopatraya pis təsir göstərdi və Antoni Kleopatrını Antioxa çağırdı və qadın 3 yaşlı ekizlərini oraya gətirdikdə, ataları onları ilk dəfə gördü. B.e.ə. 35-ci ildə Antoni Kleopatrını Parfiya imperiyasına yaxın olan ərəziyə gətirdi. Sonra qadın Misirə qayıtdı, çünki artıq ikinci dəfə yenə hamilə idi. B.e.ə. 36-cı ilin yayında o, Antonidən Ptolomey Filadelfus adlanan ikinci oğlunu doğdu.

Antoni b.e.ə. 35-ci ildə Parfiyaya qarşı ikinci yürüşə hazırlaşdı. Bu vaxt Oktavia Afinaya səyahət etdi, o, özü ilə 2 min nəfərlik qoşun gətirmişdi. Lakin Antoni döyüşdə itkilərə məruz qaldı. Kleopatra ilə birlikdə o, Antioxa gəldi və Oktavia Romaya qayıtmalı oldu. Oktaviana bu, öz bacısının Antoninin qurduğu tələnin qurban olması tək acı bir təsir göstərdi.

B.e.ə. 34-cü ildə Antoni və Oktavian qızgın təbliğat müharibəsinə başladılar və bu mübarizə sonrakı illərdə də davam etdi. 33-cü ildə Oktavian Antonini Roma ərazisini Kleopatraya verməkdə ittiham etdi. Həmin ili Antoni Sezarionu Sezarın hüquqi varisi elan etdi. Bu vaxt 200 senator Antonini dəstəkləyirdi və Romadan qaçıb, onun tərəfinə keçdi.

Kleopatra döyüşmək üçün Antoniyə 800 gəmidən ibarət olan öz donanmasından 200-nü verəcəyini vəd etdi və Antonini məcbur etdi ki, Oktavianı boşama barədə Romaya xəbər göndərsin. Bu iki rəqib arasında təbliğat müharibəsinə daha da gücləndirdi. Oktavianınkı ilə müqayisədə Antoninin donanması daha böyük idi. Kleopatra ilə birlikdə o, müttəfiq çarlardan da kömək almışdı.

B.e.ə. 31-ci ilin 2 sentyabrında Aktsium dəniz döyüşündə Oktavianın donanması ilə Antoni və Kleopatronın qüvvələri üz-üzə gəldi. Kleopatra öz flaqman gəmisində idi, lakin tezliklə döyüş yerindən qaçdı, Antonini qorxaqcasına tək qoydu. Antoni də döyüşməyi davam etdirməyi unudub, Kleopatronın dalınca getdi. Sentyabrın 3-də Antoni məğlub oldu, onun qoşunları da Oktavianın tərəfinə keçdi.

Oktavian Afinanı işğal etdi; Antoni və Kleopatra isə Misirə döndülər. Kleopatra qorxurdu ki, Aktsium məğlubiyyəti xəbəri Aleksandriyada qiyam qalxmasına səbəb ola bilər. O, taxt-tacını oğlu Sezariona verməyə hazırlaşdı. 30-cu ilin yazında Oktavian Aleksandriyaya tələsdi. Antoninin donanması da, süvari dəstəsi də Oktaviana təslim oldu. Oktavian Aleksandriyada sarayı da işğal etdi və Kleopatronın üç uşağını əsir götürdü. O, Kleopatronı da Romadakı triumfdan keçirməyi planlaşdırırdı.

Kleopatraya dedilər ki, Oktavian onu və uşaqlarını Romaya aparacaqdır. Bu vaxt Antoni özünü intihar etmişdi. Misir isə artıq Romanın əyalətinə çevrilmişdi. Kleopatra triumfda nümayiş etdirilmək kimi təhqirdən xilas olmaq yollarını arayırdı. Öz sərdabəsində gizlənən Kleopatra ilanının sancması ilə özünü öldürdü. O, öldəndən sonra Antonidən olan uşaqları Romaya gətirildi və onları alicənablıq göstərən Oktavia böyütdü. Sezarionu isə Orktavian özünə rəqib hesab etdiyindən, öldürtmüşü.

Kleopatra sonuncu Misir çarçası olmaqla, dövlətçilik müstəqilliyi naminə hər vasitəyə əl atmışdı, lakin niyyəti baş tutmadıqda, intihar yolu ilə həyatdan getmişdi.

Çin imperatriçəsi

Bu qadının şəxsi adı U Jao idi, bizim eramızın 660-705-ci illərində Çinin imperatriçəsi olmuşdu. Əvvəlki dövrlərdə digərləri ilə birlikdə, sonra isə dövləti təkbaşına idarə etmişdi. Onun əri taxt-tacda olanda, imperatriçə-arvad kimi fəaliyyət göstərmişdi. 660-690-cı illərdə oğlanları imperator olanda, o, dul qadın fəaliyyəti ilə məşğul olmuş, 660-705-ci illərdə əslində birbaşa Çini idarə etmişdi. O, Çin tarixində yeganə hökmdar idi ki, onun legitimliyi geniş surətdə tanınırdı. Hökmdarlıq etdiyi 45 il ərzində Çin dünyada böyük qüdrətə yiyələnmişdi, burada mədəniyyət və iqtisadiyyat geniş inkişaf etmişdi. Həm də saraydakı korrupsiya xeyli azalmışdı.

Lakin onu dövlət çevrilişi ilə taxt-tacdan götürdülər və bundan bir neçə ay sonra o, öldü.

Erkən ömrü vaxtı U imperator Taconqun kənizi olmuşdu. Həmin imperator öldükdən sonra onun doqquzuncu və həm də varisi olan oğluna ərə getdi. U imperatriçə-arvad olmaqla, qadınlar arasında ən yüksək rütbəyə yiyələnmişdi. Onun hakimiyyəti imperatora xas olandan fərqli idi və saraya nəzarət etməyə başladı.

İmperator 660-cı ildə ürək zərbəsinə məruz qaldıqda, U sarayın inzibatçısına çevrildi. 683-cü ilə kimi imperator səlahiyyətlərinə yiyələndi. 683-cü ildə isə imperator oldu. Varisin 17 yaşı olana qədər qadın hökmranlıq edə bilərdi. U isə ənənəni pozub, imperatorun oğlanlarını idarəçiliyə yaxın qoymamaqla, tam hakimiyyəti ələ keçirdi. O, ölkənin Tan adını da Cou ilə əvəz etdi, özünün royal adını da Li-dən U-ya dəyişdirdi. Həm də o, özünə imperator kimi rəsmi mərasim keçirdi.

İmperatriçə U Çinin ən böyük imperatorlarından biri sayılır. O, hər şeydən

əvvəl, möhkəm liderliyi və səmərəli idarəetməsi ilə seçilirdi. Bunlar Çini dünyanın ən qüdrətli millətlərindən birinə çevirdi. Çin imperiyasının ərazisi xeyli genişləndi, Mərkəzi Asiyanın dərinliklərinə qədər uzandı. O, Koreya yarımadasında müharibələr apardı, yeni ərazilər işğal etdi. Çin cəmiyyətində sosial siniflərin nüfuzunu zəiflətdi, lakin ölkədə təhsil və ədəbiyyat inkişaf etdirildi.

U islahatların açarı rolunu oynayır, imperial imtahan sistemi yaratmışdı. Bu sistem Çində meritokratiyanın təşəkkül tapmasında mühüm rol oynadı. Yaradılan rəqabət sistemi məmur dəstəsinə istedadlı adamların daxil olmasını asanlaşdırdı. O, həm də çox sayda tikililər inşa etdirirdi. Bütün bunlarla yanaşı, onun əsl karyerası siyasi liderlik idi.

U həmçinin fəal ailə həyatı yaşayırdı, onun dörd oğlu var idi. Nəvələri isə sonralar mühüm vəzifələr tutdular.

Çin tarixində U bir sıra titullarla tanınır. Uşaq vaxtı, valideynləri onu kitab oxumağa həvəsləndirmişdi, öz təhsili ilə dövrə xas olmayan bir qaydada məşğul olurdu. O, musiqiyə, kalliqrafiyaya, ədəbiyyata, tarixə, siyasi xadimlərə və digər idarəçilik işlərinə böyük maraq göstərirdi. 14 yaşında o, artıq imperial sarayda kəniz idi, onun buradakı vəzifəsi katibə tipində idi. Saraya yollananda, ondan ayrıldığına görə ağlayan anasına belə cavab verdi: «Sən hardan biləsən ki, bu, Göylər oğlu ilə görüşmək üçün mənim xoşbəxt taleyim deyildirmi». Anası qızının ambitsiyasını anladı və ağlamağını kəsdi.

U sarayda imperatorun xoşuna gəldi və onunla bir dəfə intim yaxınlıq etdi. Bununla da o, imperatora güclü təsir göstərmək imkanına yiyələndi. İmperator 649-cu ildə öləndə, taxt-tacda onu kiçik oğlu əvəz etdi. Hələ atasının sağlığında, onun U ilə yaxın əlaqəsi olmuşdu.

650-ci ildə arvad olan U imperatorun kənizi kimi böyük rütbəli titula malik idi və tədricən möhkəm nüfuz qazandı. Qəbul edilən qərarların çoxuna o, nəzarət edirdi. Ancaq rəhmsiz bir qadın kimi tanınırdı, hətta öz uşaqlarını öldürməkdən də çəkinməmişdi. Qədim Çin inamını qəbul etməli idi ki, qadın, imperator hakimiyyətinə yiyələnmə bilməz.

650-655-ci illərdə o, imperial arvada çevrildi. İmperator 21 yaşında taxt-taca gəlmişdi, taca onun özündən böyük olan iki qardaşı deyil, məhz onun özü yüksəlmişdi. Lakin onun öz arvadından xoşu gəlmirdi. 652-ci ildə U-nun imperatordan ilk uşağı oldu. Bir il sonra o, digər oğlunu doğdu, sonra bir qız uşağı doğuldu. Lakin körpə tezliklə öldü. İmperatorun yaxını Uanı qətlə yetirməkdə U ittiham edildi və o, özünü təmizə çıxara bilmədi.

U imperatriçə olanda çoxlarını, o cümlədən öz ailə üzvlərini hədəf götürmüşdü. 684-cü ildə o, 12 nəfəri edam etdirdi, onların hamısı imperial ailənin qanına məxsus idi.

U-nun tədbirlərinin çoxu populyar olmaları ilə seçilirdi və bu, onun hökmranlığına köməklik göstərirdi. O, öz mövqeyini möhkəmləndirmək üçün hərbi və diplomatik bacarığından geniş istifadə edirdi. Onun ən yüksək islahatlarından biri imperial imtahan sistemini inkişaf etdirmək idi. Meritokratiyanın tərkib hissəsi olan bu sistem bizim eradan əvvəl, Xan sülaləsi vaxtı meydana gəlmişdi. Bu sistemə görə daha yaxşı təhsil almış iddiaçı hökumət xidmətinə götürülməli idi. Dövlət işinin nəzəriyyəsi və praktikasi rolunu oynayan bu sistemin imtahanlarında yalnız kişi

cinsinə məxsus olanlar iştirak edə bilərdi. Belə seçim hökumət bürokratiyasını xeyli dərəcədə inkişaf etdirirdi. İmtahan sistemi idarəetmədə başlıca dəyişiklikləri əmələ gətirdi. Hökumət vəzifələrinə əvvəllər yaxşın düşə bilməyən və əyalətdən olan adamlar irəli çəkilirdi. Seçimdə ləyaqət prinsipi, meritokratiyanın tələbləri vacib sayılırdı, proteksionizm hallarına yol verilmirdi.

U-nun sarayı ədəbi yaradıcılığın fokusu rolunu oynayır. İmperatriçənin özünün yazdığı 46 poema Tan poemaları külliyyatında toplanmışdı. Onlardan çoxu siyasi nəticələrə xidmət etmək üçün yazılmışdı. U həm də sarayın digər yaradıcı adamlarına da himayəçilik edirdi.

Janna d'Ark- Fransanın milli qəhrəmanı

Janna d'Ark 1412-ci ildə Fransanın şimal-şərqindəki Domremi kəndində anadan olmuşdur. 1431-ci ilin mayında ölmüşdür. O, Müqəddəslər siyahısına salınmışdı, axı o, Fransanın həm də milli qəhrəmanı hesab olunurdu.

Kəndli qızı olan Janna inanırdı ki, o, ilahi qüvvələrin təsiri altında hərəkət edir. Fransız ordusuna başçılıq edərək, Orleanda möhtəşəm qələbə qazandı. İngilislərin Yüz illik müharibədə Fransanı bütünlüklə işğal etmək cəhdini isə ilk dəfə olaraq dəf etməyə müvəffəq olmuşdu. Sonrakı ildə o, əsir götürülmüş, ingilislər və onların kolloborantları tərəfindən tonqalda yandırılmışdı. Bu qız öz müasirləri arasında ən böyük milli qəhrəmana çevrilmişdi və onun uğuru fransızların sonrakı milli mübarizəsini oyadaraq, ona güclü təkan vermişdi.

II Dünya müharibəsində Fransa müqavimət hərəkətinin lideri general Şarl de Qoll ingilislər onun təşəbbüs xarakterli təklifini başa düşməyəndə demişdi ki, mən Janna d'Arkam, vaxtilə ingilislər onu tonqalda yandırmışdılar, indi mənimlə də belə rəftar edə bilərsiniz.

Janna Domremidəki fransız fermerinin qızı idi, bu kənd Lotaringiyanın sərhədində yerləşirdi. İngilisləri dəf etmək ideyasını ona yol göstərən böyük mələk Müqəddəs Mixail, Aleksandriyadan olan Müqəddəs Marqaret təlqin etmişdi. Janna həm ruhi, həm də fiziki igidliyə malik idi, sağlam düşüncədə möhkəm olmaqla yanaşı, digər xarakterik atributlara da sahib idi.

Bu qız öncəgörməsinə görə öz dövründə, bu xüsusiyyətə real malik olan bir adam kimi tanınmışdı. Bu keyfiyyətlər, onun yüksək dindarlığı da daxil olmaqla, birbaşa müqəddəslərlə çox sayda əlaqələrinin yaranmasına səbəb olmuşdu. Və nəticədə onun şəxsi təcrübəsi kilsənin heç də xoşuna gəlmirdi və din xadimləri tərəfindən onun ideyaları rədd edilirdi. Həmin vaxt Fransa tacına dofin Karl (sonralar o, kral kimi VII Karl olmuşdu) və Valua kralı VI Karlın və Lankasterli ingilis kralı VI Henrinin yaxın adamının varis olması üstündə qızgın mübahisə gedirdi. İngiltərə kralı Henri həm də Burqundiya hersoqu Xoşxasiyyətli Filiplə ittifaqda idi və Fransa krallığının şimal hissəsinin çoxunu işğal etmişdi. 427-ci ildə dofin ümitsiz vəziyyətdə idi. O, Reymsdə özünə tac qoyulacağına əmin deyildi. Reyms Fransız krallığının ənənəvi taclanması yeri olsa da, bu vaxt şəhər onun düşmənlərinin əlində idi. Fransa kralının taxt-tacı məsələsi çağırış üçün açıq idi.

1428-ci ilin mayında Müqəddəslərin səsinin təsiri ilə Janna Domremidən dofinə loyal olan şəhərə gəlib çatdıqda, dofinlə görüşmək istədiyini və buna icazə

verilməsini xahiş etdi. Kapitan bu 16 yaşlı qızın öncəgörməsinə inanmadığından, Janna evinə dönməli oldu. 1429-cu ilin yanvarında Janna yenidən həmin şəhərə gəldi, kapitan onun cadugər olmadığına inanıb, onun dofinlə görüşməsinə icazə verdi. Janna kişi paltarında, 6 silahlı adamla birlikdə düşmənin tabeliyində olan ərazidən keçib, 12 gün sonra dofin Karlın yanına gəldi.

Janna dofin yaşayan qəsrlərdən birinə yollandı, 2 gün sonra dofin qızı qəbul etdi. Qızı sınamaq üçün o, saray adamlarının arasında idi, Janna heş vaxt onu görmədiyi halda, tezliklə dofini tanıdı və ona dedi ki, ingilislərlə döyüşə getmək istəyir və dofin də hökmən Reymsdə taclanacaqdır.

Janna üç həftəyə Puatyeyə gətirildi, ilahiyyatçılar ona suallar verirdilər. Qız onlara cavab verdi ki, bunlar Puatyeyə deyil, Orleana aid məsələlərdir, orada olanların hamısına bunu sübut edəcəkdir. Orlean bu vaxt bir neçə ay idi ki, ingilislərin mühasirəsində idi. Dofinə əyanları məsləhət gördülər ki, Jannadan istifadə etsin.

Dofin Jannaya bir neçə adamdan ibarət hərbi qüvvə verdi. Üstündə Xristin şəkli olan bayrağı Janna başı üzərində qaldırdı. Orlean 12 oktyabr 1428-ci ildən 1429-cu ilin aprelinə kimi ingilislərin mühasirəsində idi. 29 apreldə Janna dedi ki, onların hərəkəti ingilislərə əlavə kömək gələcək qədlər davam etməlidir. Mayın 4-də Janna istirahət edəndə, ayağa qalxıb dedi ki, gedib ingilislərə hücum etməlidir. O, gecikmədən döyüşə tələsdı və orada öz yerini tutdu. Onun gəlişi döyüşçüləri düşmənin qarşı mübarizəyə ruhlandırdı və onlar hücum edib düşmənin fortunu tutdular. Sonrakı günü Janna ingilislərə özünün qəzəbli məktubunu göndərdi. Sonra o, başqa forta tərəf döndü, onu da qasırğa kimi məhv etdi. Mayın 7-də başqa bir fort da təslim edildi, ingilislər yenə də məğlub oldular. Beləliklə, düşmənin Orleandan mühasirəni götürməyə məcbur oldu.

Bundan sonra Janna Orleanı tərk edib, dofin Karl ilə görüşdü. O təklif etdi ki, ingilislərin başı Luara çayı yanındakı işlərə qarışdığından, o, Reymsdə taclanmalıdır.

Fransız və ingilis orduları Patarda üz-üzə gəldilər. Janna dofinə dedi ki, böyük qələbə qazanacaqdır və doğrudan da, o, qalib gəldi. İngilis ordusu geri qaçdı və onların uğuru yoxa çıxmışdı.

Janna yenidən təklif etdi ki, dofin Reymsə getməlidir. Janna ona qoşuldu və onun ordusu düşmənin üstün gəldi. Bu, Karlın qıza olan inamını artırdı. Janna və dofin Reymsə yollandılar. Janna artıq Orlean qızı kimi böyük şöhrətə yiyələnmiş, ölkədə məşhurlaşmışdı.

16 iyunda kral ordusu Reymsə girdi və qapıları açdı. Bir gün sonra isə tac qoyulma mərasimi baş verdi. Janna bu mərasimdə iştirak etdi, Karlın qarşısında diz çöküb, onu ilk dəfə olaraq kral olmağa səslədi.

Janna Karlı tərk etdikdən sonra, kral Parisi azad etməyə hazırlaşdı. Ordu Karlın qərargahının əleyhinə idi, bunun da səbəbi Burqundiya hersoqunun Parisə yiyələnmişdi. İngilis ordusu Karlı qabaqlayıb, Sena çayını keçdi. Janna isə sevinirdi ki, Karl Parisə hücum edəcəkdir. Ancaq Senanın şimalını burqundiyalılar tutmuşdular. Karlın hücumu uğursuz qaydada başa çatdı. Janna hücumu tərk etmişdi, hücumun davam etdirilməsini isə kralın özü əmr etmişdi.

Jannanı iki qardaşı ilə birlikdə burqundiyalılar tutdular. 25 may 1430-cu ildə Reyms əhalisinə Jannanın Parisdə əsir düşməsi xəbəri məlum oldu. Karl isə

Burqundiya hersoqu ilə sülh bağlamaq istəyirdi.

Burqundiya hersoqu əsir götürülmüş Jannanı mühakimə edilmək üçün Ruana göndərdi. Orada isə ingilislər ağalıq edirdi. Janna kilsə məhkəməsi qarşısında mühakimə edilməli idi. Bu mühakimə VII Karlı da gözdən saldı, axı o, özünün taclanmasına görə Jannaya borclu idi.

Mühakiməyə sədrliyi yepiskop, həm də vitse-inkvizitor olan Koşon edirdi. Onun familiyası fransız dilində «donuz» demək idi.

1431-ci ilin yanvarında Jannanın mühakiməsi başlandı. Ona həbsdən qaçmaq cəhdi qadağan edilmişdi. Hər dəfə ondan həqiqəti deməsi barədə and içməyi tələb edirdilər. Mühakimə edənlər həm də kral VII Karlın düşmənləri idilər. Jannanı 70 maddə üzrə ittiham edirdilər. Onların hamısı qızı şərləməyə, qaralamağa əsaslanırdı. Mart ayında o, yenidən mühakimə edildi. O, labüd şəkildə məhkəməyə tabe olmaqdan imtina edirdi, özünün tələyə salınmasına imkan vermirdi.

Janna məhbəsdə möhkəm xəstələnmişdi, az qala ölüm ayağında idi. Tövbə etməsi üçün şərait yaradılmasını xahiş etdi. Ona qadın paltarı geyinməyi tələb edirdilər. Janna isə cavab verirdi ki, yalnız öz azad iradəsinə tabedir.

1431-ci ilin 30 mayında məhkəmə onun tonqalda yandırılması hökmünü verdi. Onu edam yerinə, eşafota gətirdilər. Cəlladlar onu tonqal üçün qurulmuş səhnənin üstünə çıxardılar. O, dominikan keşişinə dedi ki, alovun dəhşətli harayının üstündən onun səsi eşidiləcəkdir.

İspaniya kraliçası İzabella Kastiliyalı

İspaniyanın ilk kraliçası olan İzabella Kastiliyalı 1451-ci ildə anadan olmuş, 1504-cü ildə ölmüşdür. Bu qadın 1474-cü ildən başlayaraq əvvəlcə Kastiliyanın kraliçası olmuş, iki krallıq – Kastiliya və Araqon birləşib, İspaniyanın ilk mərkəzləşmiş dövlətini yaratdıqda, əri Ferdinand Araqonlu ilə birlikdə o, bu yeni birliyi idarə etməyə başladı. Onların hökmranlığı ispanların daimi birliyinə səbəb olmaqla yanaşı, Yeni Dünya imperiyasının başlanğıcı ilə əlamətdar olmuşdur. Əvvəllər məlum olmayan Yeni Dünyanı isə həm İspaniya, həm də bəşəriyyət üçün ilk dəfə kəşf edən, ispan dənizçisi, əslən gənuyalı olan Xristofor Kolumb (ispanlar onu Kolon adlandırırlar, italyan dilində isə onun adı «Göyərçin» deməkdir) kəşf etmişdir. Bu ekspedisiyanı yola salmaq heç də sadə məsələ və iş deyildi. Üç gəmidən ibarət olmaqla, iri xərc tələb edirdi. Sadə səyyah bu səfərin xərclərini öz üzərinə götürə bilməzdi, dövlətin maddi yardımını olmasa, onu icra etmək də mümkün deyildi. Bu böyük işin məsarif xərclərini İspaniya kraliçası İzabella Kastiliyalı öz üzərinə götürdü və nəticəsi naməlum olan bu böyük səfərin reallaşmasına məhz bu alicənab və perspektivi görən qadın sponsorluq etdi. Kolumb Amerikanı Köhnə Dünya üçün bilavasitə açdığı kimi, bu inqilabi layihənin həyata keçirilməsi məhz qadın hökmdarın müdaxiləsi nəticəsində baş tutmuşdu. Ona görə də kraliça İzabellanın kəşfin icra edilməsinin baş tutmasındakı əvəzsiz rolu layiqincə qiymətləndirilməlidir.

İzabella erkən həyatında da siyasi fəallığı və müstəqilliyi ilə seçilmişdi. İspan papası tərəfindən «La Catolica» - «Katolik» tituluna layiq görülmüş bu qadın əri ilə birgə ölkəni idarə edəndə, onlar əvvəldən vəzifələrini bərabər qayada bölüşdürməklə və qanun yaratmaqla, yeni monarxiyanı möhkəmləndirmişdilər. Onların idarəçiliyinə

qədər hakimiyyətə müdaxilə edən kübarların qüvvələrini zəiflətməyi bacarmışdılar. Kraliçanın ən məşhur əməllərinə onun müəlliflik etdiyi beş iş daxildir.

1. Birincisi və ən mühümü, Kolumba sponsorluq etməsi ilə kraliça İzabellanın bilavasitə köməyi nəticəsində Yeni Dünya kəşf edilmişdir. Yalnız İzabellanın monarx kimi öz təbəəsi Kolumbun səfərinə pul ayırması ilə dünyanın yeni hissəsinin açılması mümkün olmuşdur. Kolumb 3 avqust 1492-ci ildə səyahətinə başlamış, öz niyyətində, yolunu acmaq istədiyi məntəqəni – Hindistanı tapmaq əvəzinə, Amerikalı kəşf etmişdi. O, ədviyyat bazarına sahib olmaq naminə Hindistana gedib çıxdığına inanmışdı. İspaniyaya qayıtdıqdan sonra qəhrəman kimi qarşılanan Kolumb, kəşf etdiyi ərazilərdən böyük fayda götürüləcəyini vəd etmiş, müstəmləkəçiliyin Qızıl Erasına start vermişdi. Bu kəşf kraliça I İzabellanın daha böyük şöhrətinə səbəb olmaqla, taleyinə də mühüm təsir göstərmişdi.

2. İzabellanın əri II Ferdinand Araqonlu onun əmisi oğlu idi. İzabella ilə Araqon arasında nikah razılaşması, qızın hələ 6 yaşı olanda baş vermişdi, bunu onun ögey qardaşı, Kastiliya kralı IV Henri təşkil etmişdi və bununla da digər elçiləri öz iddialarından uzaqlaşmağa sövq etmişdi. İzabella özü də sonralar onların hamısına rədd cavabı verərək, Ferdinandla ələ getməyi vəd etmişdi. Ferdinandla nikaha girmək üçün papadan razılıq almaq lazım idi. Cütlük 1469-cu ildə gizləncə evləndi. Şərqi və Qərbi İspaniyanın bu yolla birləşdirmələri ilə onlar milli dövləti dominant Avropa hakimiyyətinə çevirdilər.

3. İspan inkvizisiyası əri ilə onun rəhbərliyi altında qurulmuşdu. İzabella bir dindar katolik monarx kimi dini və milli birlik siyasətini aparırdı. O, inanırdı ki, bu, kilsənin də doktrinal birliyi üçün vacibdir və 1478-ci ildə əri ilə birlikdə ispan inkvizisiyasının yaradılmasına start verdi. Bu qayda diqtə edirdi ki İspaniyadakı bütün yəhudilər və müsəlmanlar ya xristianlığa keçməli, ya da sürgün olunmalıdırlar. Təqribən 40 min yəhudi və ya ölkədəki yəhudi əhalisinin yarısı İspaniyadan mühacirət etməyə məcbur oldu. Birliyə nail olmaq cəhdi kütləvi təqiblərə və zorakılıqlara səbəb oldu.

4. İngiltərə kralı VIII Henri onun kürəkəni idi. Qadının yeddi uşağından ikisi ölü doğulmuşdu, beşi isə yaşlı həyata qədəm qoymuşdu. Lakin onun biri – Katerina Araqonlu İngiltərənin Uels printsi Artura ələ getmiş, Artur tezliklə öldükdən sonra, Katerina sonralar kral VIII Henrinin ilk arvadı olmuşdu. 1553-1558-ci illərdə İngiltərə kraliçası olan Mariya İzabellanın nəvəsi idi.

5. İzabella və Ferdinandın evlənməsi nəticəsində iki müstəqil dövlət birləşib, ilk İspaniya dövlətini yaratmışdı. Gələcəkdə bu dövlət böyük əraziyə sahib olan və imperiyaya çevrilən bir İspaniya olacaqdı. Lakin birləşmiş dövlətin yaranması da gərginliksiz ötüşmədi. İzabella hökmdar elan olundu. Kastiliya və Araqon kimi iki krallıq birlikdə tarazlıq şəraitində yaşayır, burada ciddi münaqişə baş vermirdi.

İzabellanın uşaqlığına gəldikdə, o, atasının varisliyi xətti üzrə ikinci övladı idi. Kral II Xuan Kastiliyalı, onun böyük qardaşı Henridən əvvəl taxt-taca gəlmişdi. Yeni kral isə qardaşı öldüyünə görə, İzabellanı öz varisi elan etmişdi. İzabella həm də yaxşı təhsil almışdı.

İzabella öz əmisi oğlu Ferdinand Araqonluya 1469-cu ildə ələ getdi. Kardinal Rodriges Borcia, sonralar o, papa VI Aleksandr oldu, onların nikahına papanın razılığını almaqda kömək etdi. 1474-cü ildə Henri öləndə İzabella Kastiliyanın

kraliçası elan olundu. Bu vaxt Ferdinand da Araqon kralı oldu və hər ikisi bərabər hakimiyyətlə bu cüt səltənəti idarə edib, İspaniyanı birləşdirdilər. İzabella və Ferdinand İspan inkvizisiyasını yaratdıqlarına görə, 1480-ci ildə onlara katolik monarxlar titulu verildi.

Onlar bütün İspaniyanı birləşdirmək istəyirdilər, mavrları ölkədən qovmağa cəhd edirdilər. 1492-ci ilin əvvəlində sonuncu Qranada müsəlman krallığı da süqut etdi.

Xristofor Kolumb Yeni Dünyanı kəşf etdiyinə görə Kastiliyada çox məşhurlaşmışdı. Katolik monarxlar da öz sərhədlərini genişləndirmək istəyirdi. Bunu nəzərə alaraq, İspaniya Kolumbun səfərinə sponsorluq etmişdi. Ölkədə cinayətkarlıq da artdığına görə, İzabella həm də qanunlarda islahatlar apardı. 1500 quldur əyalətdən qovuldu. Saray xərcləri də xeyli azaldılmışdı, çünki Henrinin krallığı dövründə ölkə ağır borc içərisində idi.

1492-ci ildə Rekonkista (müsəlmanların İspaniyadan qovulması uğrunda mübarizə) sona çatdı. Bu mübarizəyə hələ VIII əsrdə, mavrlar Andalusiyaya müdaxilə edəndə başlanmışdı. 2 yanvar 1492-ci ildə İzabella və Ferdinand sonuncu ərəb dövləti olan Qranadanı, şəhərin açarlarını əldə etməklə tutdular. Mühəribədə İzabella həm də yüksək sərkərdəlik qabiliyyəti nümayiş etdirmişdi.

Kolumb da məhz həmin 1492-ci ilin 12 oktyabrında Yeni Dünyanın torpağına qədəm basmışdı. 1494-ü il Tordesiliya müqaviləsi ilə Avropadan kənarda olan dünya əraziləri İspaniya və Portuqaliya arasında bölündü. İspanlar Cənubi Amerikada ağalığ mövqeyi tutdular. 1492-ci ildə həm də yəhudilər İspaniyadan qovuldular.

1504-cü ilin sentyabrında İzabella xəstəliyinə görə hökmranlıqdan geri çəkildi və noyabrın 26-da öldü. Təkcə Amerikaların kəşfini himayəçilik etdiyinə görə, İzabella ölümündən sonra daha böyük hörmətə yiyələndi.

Rusiya imperatriçəsi II Yekaterina

II Yekaterina və ya Böyük Yekaterina, ərə getməmişdən əvvəl Sofiya Avqusta Tserbskaya adını daşıyırdı. O, 1729-cu ildə Prussiyadakı Ştettində anadan olmuş, 1796-cı ildə Sankt-Peterburqda ölmüşdü. 1762-1796-cı illərdə Rusiya imperiyasında hökmranlıq etmişdi. O, həm də İsveç-Prussiya krallarının qohumu idi. Karl Tserbskinin qızı olmaqla, Yekaterina öz əri III Pyotrun saray çevrilişi nəticəsində devrilməsindən sonra Rusiya dövlətinin taxt-tacına yiyələnmişdi. Əri isə müəyyən olunmamış şəraitdə həlak olmuşdu, yəqin ki, öldürülmüşdü.

Yekaterina epoxası kəndlilərin maksimum dərəcədə istismarı, dvoryanların idarə etmədə iştiraklarının hərtərəfli genişlənməsi dövrü idi. Böyük Yekaterinanın hakimiyyəti dövründə həm də Rusiya imperiyasının sərhədi, Reçi Pospolitanın bölünməsi hesabına qərbə tərəf genişlənmişdi. İmperiyaya Novorossiya, Krım yarımadası daxil edilmişdi. Həmçinin Qafqazın bir hissəsi zəbt edilmişdi.

II Yekaterinanın dövründə dövlət idarəçilik sistemi ilk dəfə olaraq islahata uğradılmışdı, Senat altı departamentə bölünmüşdü və qanunvericilik hüququndan məhrum edilmişdi. Həm də quberniya islahatı keçirilmişdi, onları namestniklər (valilər) idarə edirdi. Bu vaxt həm də favoritizm inkişaf etdirildi, onları saxlamağa dövlət büdcəsindən on milyonlarla rubl məbləğində pul ayrılırdı. Bir sıra Avropa

ölkələrində sənaye inqilabının getməsi ilə yanaşı, Rusiyada heç də ciddi inkişaf getmirdi. Yeni texnika tətbiq edilmədiyindən yalnız əl əməyindən istifadə olunurdu. Büdcə mədaxilinin 80-90 faizi idxal hesabına gətirilən xarici sənaye mallarının satışından əldə edilirdi.

II Yekaterinanın hakimiyyətinin sonunda Rusiya həm də aqrar iqtisadi böhranda idi, maliyyə sistemi dağılmışdı. Onun aldığı borclar yalnız iki əsr sonra, 1991-ci ildə tamamilə ödənilmişdi.

İmperatriçənin əxlaqı ciddi qüsurlara malik idi, onun onlarla məşuqu vardı və bu, heç də gizlədilmirdi. Qərb mətbuatı indiyədək bu mövzunu geniş təbliğ etməyi unutmur. Məşuqlardan bəziləri Yekaterinaya böyük təsir göstərirdilər. Çariçanın əxlaqsızlığı açıq, özü də nümayişkarənə surətdə baş verirdi və bu davranış saray mühitində əxlaqın pozulmasına xidmət edirdi. Hersoq Tserbskinin ailəsində böyüyən Yekaterina ev təhsili almışdı, ingilis, fransız və italyan dillərini öyrənmişdi. Bir sıra elmlərə, həmçinin musiqiyə və rəqsə həvəs göstərirdi.

1743-cü ildə Rusiya imperatriçəsi Yelizaveta Petrovna öz varisi, gələcək imperator III Pyotra gəlin seçəndə, öz seçimini alman qızı Sofya üzərində saxladı. Tezliklə qız öz gələcək əri Pyotr Fyodoroviçi gördü. 21 avqust 1745 ildə 16 yaşlı Yekaterina Pyotra ərə getdi, oğlanın bu vaxt 17 yaşı var idi. Ailə həyatının ilk illərində Pyotr öz arvadı ilə heç cür maraqlanmırdı və onların arasında ər-arvad münasibətləri yox idi. Bu barədə Yekaterina sonralar özü yazmışdı ki, əri onu heç sevməmişdi də. O, Kerr adlı bir qıza vurulmuşdu.

Tənhalığa qapılan Yekaterina təhsili ilə məşğul olmağını davam etdirir, tarixə, fəlsəfəyə, hüquq elminə dair kitablar oxuyurdu. Onu daha çox Tatsitin, Bekonun, Volterin, Monteskyüenin əsərləri maraqlandırır.

İki dəfəlik uğursuz hamiləliyindən sonra, 1754-cü ilin sentyabrında o, oğlu Paveli doğdu. İmperatriçə Yelizaveta Petrovnanın göstərişi ilə uşağı anasından ayırdılar, o, körpəni nadir hallarda görürdü. Uşağın həqiqi atası isə Yekaterinanın məşuqu S.V. Saltıkov idi. Ərinin laqeydliyindən onun məşuqları meydana gəlirdi.

Sofiya artıq printsin arvadı kimi Yekaterina Alekseyevnaya çevrilmişdi. O, qızlıq dövründə görmədiyi dəbdəbəli bir mühitə, bolluq aləminə düşmüşdü. İmperatriçə Yelizaveta dəbdəbəni sevirdi, gəlinin atası evi isə Avropanın ucqarında olmaqla, gözü kor edən nəhəng sarayla müqayisədə, onun tam əksi sayıla bilərdi. Ona görə də Rusiyaya gələn Sofiya hamıya xoş gəlməyə çalışırdı və bunu ustalıqla bacarmışdı.

Qayınanası Yekaterinadan uzun müddət uşağının olmamasının səbəbini soruşduqda, o, cavab vermişdi kim, uşağın doğulması üçün səbəbin özü yoxdur. Nikahdan on il sonra doğulan Pavel Petroviç əslində onun məşuqu ilə yaxınlığının bəhrəsi idi. Lakin Pavel, III Pyotru öz atası hesab edirdi, taxt-taca çıxdıqdan sonra ona böyük ehtiram göstərmişdi.

III Pyotr çar olduqdan sonra ərlə arvadının münasibəti tamamilə pozuldu və aralarında münaqişə başlandı. Yekaterina qərarlar qəbul edilməsindən və imperatorun özündən uzaqlaşdırıldı. Axı Pyotr özünə məşuqə saxlayırdı. Arvadının isə Saltıkovla yanaşı, Polşa kralı Ponyatovski ilə də hələ əvvəldən intim münasibəti var idi.

Yeni imperator Yeddi illik müharibədə rus ordusunun Böyük Fridrixin

Prussiya qoşunları üzərindəki qələbəsinin üstündən xətt çəkdi, düşmən Prussiya isə Rusiyanın müttəfiqinə çevrildi.

III Pyotr taxt-tacda cəmi 6 ay oldu. O, dvoryanlara sərbəstlik verdi, monastır torpaqlarını dünyəvi mülkiyyətə çevirdi. Kilsəyə açıq nifrətlə yanaşırdı. Arvadı isə əksinə, pravoslav kilsəsinə daim yaxşı münasibət bəsləmişdi. Onun ən böyük fərasəti özünü zabitlərlə əhatə etməsi idi, özü də qvardiya polkunun mundirini geyinirdi. Qvardiya kapitanı Qriqori Orlovla gur eşq macərası yaşamışdı.

1762-ci ilin iyununda Pyotr qvardiyaçıların xoşuna gəlmədiyinə görə taxt-tacdan məhrum edildi, bir həftə sonra isə o, qəflətən öldü.

Bütün Rusiya imperatorları kimi Yekaterinanın da ölkəni total qaydada yenidən qurmaq imkanları var idi. O, özünü Böyük Pyotrun varisi hesab edirdi. Ölkədə vətəndaş maariflənməsinin qızıl dövrünü yaratmağı düşünürdü və bunu daim təbliğ edirdi. Qərbin görkəmli ziyalıları ilə məktublaşırdı.

Onun bir xüsusiyyəti də özü haqqında yüksək fikirdə olması idi. Böyük Pyotrun işlərini başa çatdırmaq istəyirdi. Şair Suvarokrov yazırdı ki, “Pyotr bizə varlıq, Yekaterina isə könül vermişdir”. I Pyotr Avropa qaydalarını tətbiq edirdi, Yekaterina isə öz təbəələrindən yeni insan cinsi yaratmaq istəyirdi. Bu məqsədlə teatrla, jurnal dərci ilə, təhsillə məşğul olurdu. Oğlu Pavel səhnədə oynamağı sevmədiyindən, gələcək çarın hər şeyi bacarmalı olduğunu vurğulamışdı. O, yeni kadet məktəbi yaratdı, universiteti islahata uğrattı, Smolnı institutunun əsasını qoydu, axıncıda qızlar yeni qaydada tərbiyə ovunurdular ki, ana olanda öz uşaqlarını da bu qaydada böyütsünlər. Akademiyanın rəhbərliyinə, direktor kimi rəfiqəsi Yekaterina Daşkovanı gətirmişdi.

Ölkədə baş verən Yemelyan Puqaçov üsyanı çariçanı qorxutmuşdu. Çox vaxt mülkədarlar öz kəndliləri tərəfindən bıçaqlanıb öldürülürdülər. Bu Puqaçov üsyanına gətirib çıxardı və üç il ərzində dövlət qüvvələri onunla bacara bilmirdi. Bu çariçanı məcbur etdi ki, bürokratiya sistemini islahata uğratsın, namestniklər quberniyalar, uyezdlər yaratdı, general-qubernatorlar vəzifəsini təsis etdi. Lakin Yekaterina bilirdi ki, təhkimçiliyi ləğv etməyin özü yeni problemlər yaradacaqdır. O deyirdi ki, azad kəndli kotandan yapışmaq əvəzinə, əlinə bıçaq götürəcəkdir. Puqaçov üsyanı nəhayət xeyli cəhdlərlə yatırıldı.

Əvvəlki dövrdə Yekaterinanın ekspansiya planı yox idi. 1768-ci ildə Osmanlı imperiyası ilə birinci rus-türk müharibəsi başlayanda Zoporojye kazakları bir neçə türk şəhərini qarət etdi. Yekaterina üzr istəsə də, bunun köməkliyi olmadı. Bu müharibədə işlər Rusiyanın xeyrinə gedirdi. Osmanlı ərazisinin bir hissəsini ruslar ələ keçirdilər. 1770-ci ildə Peterburqdan çıxıb, Atlantik okeanı ilə Aralıq dənizinə keçən rus donanması Çesmen döyüşündə türk donanmasını darmadağın etdi və bir sıra adanı Rusiyaya birləşdirdi.

Sarayın hazırladığı Yunan layihəsi ilə Osmanlı Krımını işğal edib, Rusiya tərkibinə keçirmək nəzərlə tutulurdu. 1783-cü ildə çariçanın keçmiş favoriti Qriqori Potyomkin dinc qaydada, heç bir döyüş aparmadan yarımadaı Rusiyaya birləşdirdi. Krım xanının özü bu xahiş ilə Yekaterinaya müraciət etmişdi. II Rus-türk müharibəsi başlansa da, Krım şimal imperiyasına qaldı.

Yekaterina rus imperiyası tarixində ən fəal ekspansionist olaraq qalır. Sonralar Stalin də bu praktikanı davam etdirməyə müvəffəq olmuşdu. Lakin çariçanın oğlu və

nəvələri onun layihələrinə heç də müsbət yanaşmırdılar.

Yekaterina favoritlərinin olmasını, hətta çoxluğunu gizlətmək istəmirdi. Onun bir düjün favoriti var idi və onları tez-tez dəyişirdi. Son favoriti Platon Zubov əvvəlkilərdən fərqli olaraq, dövlətçilik istedadına malik deyildi. Favoritlərdən Qriqori və onun kiçik qardaşı Aleksey Orlovlar, həmçinin Qriqori Potyomkin ərazilər işğal etməklə, Rusiyaya böyük xidmət göstərmişdilər. Yekaterina hətta Potyomkinlə gizlincə evlənmişdi.

Favoritlər Yekaterinaya xidmət göstərməyə çalışırdılar. Lakin çariça ölkəni təkbəşinə idarə edirdi. Torpaq, ərazi mülkiyyətini o, Rusiya üçün vacib hesab edirdi. Oğlu Pavellə ananın münasibətləri dramatik xarakter daşıyırdı, onların arasında etimad və yaxınlıq yox idi. Anası Pavelə şübhə ilə yanaşırdı, ona görə də əsas diqqəti nəvəsi, gələcək imperator I Aleksandra verirdi.

Yekaterina 1796-cı ildə ürək tutmasından öldü və Pavel taxt-taca çıxdı. Yeni çar, atası III Pyotru təntənəli qaydada yenidən dəfn etdi, mərasimdə onun tabutunun arxasınca gedən dəstəyə vaxtilə onun qatili olmuş Aleksey Orlov başçılıq edirdi. 1801-ci ildə Pavelin özü də qətlə yetirildi və I Aleksandr yeni çar oldu.

Böyük Britaniya kraliçası Viktoriya

Viktorianın taxt-tacda olduğu dövr Böyük Britaniyada elmin, sənayenin və incəsənətin sürətli inkişafı ilə əlamətdar olmuşdur. Viktoriyanın kraliçalığı sənaye hakimiyyəti olduğuna görə, onun təsiri bu gün də hiss olunur.

Kraliça Viktoriya 1837-1901-ci illərdə taxt-tacda olmuşdur. O, Birləşmiş Krallıq Viktoriyası və ya sadəcə Viktoriya kimi tanınırdı. Viktoriya 1819-cu ildə anadan olmuş, 1901-ci ilin yanvarında ölmüşdü. 1837-ci ildə hakimiyyətə gəlmiş, bütövlükdə 63 il 216 gün kraliçalıq etmişdi, beləliklə, bütün sələflərindən daha uzun müddətdə taxt-tacda olmuşdu. Bu dövr haqlı olaraq Viktoriya epoxası adlanır və sənaye, siyasi, elmi və hərbi dəyişikliklər məsələləri ilə yanaşı, ekspansiya hesabına Birləşmiş Krallıq Britaniya imperiyasına çevrilmişdi. 1877-ci ildə Britaniya parlamenti ona Hindistan imperatriçəsi titulu vermək barədə qərar qəbul etmişdi.

Viktoriya Kent hersoku olan prints Eduardın qızı idi. Atası və babası 1820-ci ildə öldükdən sonra anasının himayəsində böyümüşdü. Atasının böyük qardaşı öldükdən sonra o, 18 yaşında artıq taxt-tacın varisi olmuşdu və qanuni əsasla konstitusion monarxa çevrilmişdi. İlk vaxtlardan hökumət siyasətinə təsir göstərməyə cəhd etmiş, təyinatlar icra etməklə və fəaliyyəti ilə milli ikonaya çevrilmişdi.

1840-cı ildə öz əmisi oğlu, Saks-Koburq və Qote printsi Albertə ərə getmişdi. Onların 9 uşağı olmuşdu, övladları qitəyə yayıldığına görə Viktoriya «Avropanın nənəsi» adlanırdı. 1861-ci ildə əri Albert öləndən sonra Viktoriya dərin matəmə qapılmış və ictimai səhnədən uzaqlaşmışdı. Lakin hakimiyyətinin ikinci yarısında onun populyarlığı yenidən bərpa olunmuşdu. Onun qızıl və brilyant yubileyləri (kraliçalığının 50 və 60 illiyi) ölkədə və imperiya ərazisində ictimai bayrama çevrilmişdi. Viktoriya Uayt adasındakı Ostborn Evində 81 yaşında ölmüşdü. Onu taxt-tacda oğlu kral VII Eduard əvəz etmişdi.

IV Uilyam adını götürmüş kral IV Corc 1836-cı ilə elan etdi ki, o,

Viktorianın 18 yaşı çatana qədər yaşamaq istəyir ki, gənc kraliçanın, anasının regentliyinə ehtiyacı olmasın.

Viktorianın uşaqlığına gəldikdə, bu dövrü özünün sonralar yazdığına görə, o, daha çox melanxoliya vəziyyətində keçirmişdi. Anası ona həddən artıq himayəçilik göstərdiyindən, Viktoriya başqa uşaqlardan kənar mühitdə böyümüşdü. 1836-cı ildə onu Saks-Koburq və Qoteyə dəvət etdilər ki, Albertə göstərsinlər. Albert olduqca qəşəng oğlan olmaqla, iri və mavi gözlərə, gözəl buruna və şirin ağıza malik idi. Onun məlahəti olduqca xoşagələn idi. Viktoriya məktubunda Albertlə tanışlıq imkanı yaratdığına görə kral Leonidə minnətdarlığını bildirmişdi və qeyd etmişdi ki, həmin oğlan onu həqiqətən xoşbəxt edə bilər. Albert doğrudan da hissiyyatlı, xeyirxah bir gənc idi. 17 yaşlı bu qız təkcə Albertlə maraqlanmaqla kifayətlənməyib, hətta erkən ərə getməyə də hazır idi. Ona görə də bu cütlük rəsmi nişanlanmaya ehtiyac duymadı.

Viktoriya 1837-ci ilin mayında vətənə döndü və bir ay sonra kral VI Uilyam 71 yaşında öləndə, 18 yaşlı qız Birləşmiş Krallığın kraliçasına çevrildi. Hökumətə bu vaxt Viq partiyasından olan nazir lord Melburn başçılıq edirdi. Təcrübəsiz monarxa o, siyasi cəhətdən güclü təsir göstərirdi və kraliça da onun məsləhətlərinə ciddi qulaq asırdı. Melburnun qızı olsaydı, Viktorianı öz qızı kimi sevarı. Viktoriya da onu ata gözündə görürdü. 1838-ci ilin 28 iyununda Vestminster Abbatlığında taclanma prosesi getdi. Bayramda iştirak etmək üçün Londona çox sayda qonaq gəlmişdi. Viktoriya Bakingem sarayına qədəm basan ilk suveren idi.

Hakimiyyətinin başlanğıcından Viktoriya populyarlıq qazandı. Lakin saray intriqası onun nüfuzuna pis təsir göstərirdi. 1839-cu ildə Melburn istefa verdi, onu Robert Piil əvəz etdi. Bu nazir Londonda ilk dəfə polis sistemi yaratdı. Onun şərəfinə İngiltərədə polislər indiyədək onun Robert adından götürülmüş "bobbie" adlanır. Lakin o, kraliçanın nəzarəti altında ölkəni idarə etmək istəmirdi, ona görə də istefa verdikdə, Melburn yenidən öz ofisinə qayıtdı.

Viktoriya subay qız kimi, xasiyyətlərinin tutmamasına baxmayaraq, anası ilə yaşayardı. 1839-cu ildə o, Albertdən xahiş etdi ki, Londonda ona qonaq gəlsin və nişanlısı Vindzor sarayına gəldi. Onlar 1840-cı ilin fevralında evləndilər. Qız ərinə vurulmuşdu, axşamlar başı ağrısa da, onun yanında uzanırdı. Bunu gündəliyində geniş surətdə təsvir edir, yazırdı ki, mənim əziz dostum Albertlə olan kimi heç vaxt belə axşamları keçirməmişdim. Mən əsl Səma məhəbbəti və xoşbəxtliyi hiss edirəm. Onun əlləri arasında olacağıma əvvəllər ümid etməmişdim. Biz bir-birimizi dəfələrlə öpürdük. Onun şirinliyinə və nəcibliyinə mən minnətdar idim. Belə ərimin olacağına mən necə inana bilərdim. Viktoriya əri ilə intim yaxınlığa daim can atmaqla, bundan xüsusi həzz alırdı.

Albert tezliklə kraliçanın mühüm siyasi məsləhətçisinə çevrildi. 1840-cı ildə Viktorianın hakimliyi ilinin sonu qız uşağının doğulması ilə nəticələndi. Ancaq gənc xanımın hamiləlikdən zəhləsi gedirdi və Viktoriya adlandırdığı övladını çirkin hesab edirdi. Bu xüsusiyyətinə baxmayaraq o, Albertdən əlavə səkkiz uşaq dünyaya gətirdi. Uşaqlara evdə dayələr baxırdı. 1842-ci ilin mayında Viktoriya karetdə gedəndə bir nəfər ona atəş açmağa cəhd etdi, lakin atəş açılmadı.

1846-cı ildə Piil hökuməti taxıl qanunlarını ləğv etməyi tələb edəndə, böhran baş verdi. Torilər bu təklifə etiraz etdilər. Viktoriya Piili müdafiə etdi və həmin il Piil

istefa verdi. Bu dəfə onu Con Rassel əvəz etdi. Gələcək baş nazir Palmerston isə xarici işlər naziri oldu.

1853-cü ildə Viktoriya səkkizinci uşağını doğdu. Krım müharibəsindən (1853-1856-cı illər) sonra Fransa imperatoru III Napoleon Britaniyanın yaxın müttəfiqinə çevrildi. 1861-ci ilin martında kraliçanın anası öldü. Qadının kağızlarından aydın oldu ki, anası qızını çox sevirmiş.

1861-ci ilin dekabrında isə Albertin vəziyyəti yaxşı deyildi və dekabrın 14-də o, öldü. Bu hadisə Viktoriyanı çox məyus etdi, sonrakı illərdə o, London ictimaiyyəti qarşısına çıxmırdı. Bu vaxt onun çəkisi artmağa başladı.

Böyük dövlət xadimi olan Palmerston 1865-ci ildə öldü, az sonra nazirlik Rasselə keçdi. 1868-ci ildə isə onu Bencamin Dizraeli əvəz etdi. Xristianlığa keçmiş bu yəhudi xadim söhbətləri ilə Viktoriyanı çox şadlandırırdı.

Kraliça ərinin ölümündən sonra Şotlandiyada Bal Moralda yaşayırdı, ona nökrəri Con Braun qulluq edirdi və onların arasında dostluq yaranmışdı. Con Braun öldükdən sonra Viktoriya onun portretini qoruyub saxlayırdı. Sonra Hindistandan olan şəxsi katibi müsəlman Məhəmməd Əbdül Kərimlə dostluq etməyə başladı.

Viktoriya 1901-ci ilin yanvarında öləndə Vindzor Böyük parkında prints Albertin yanında dəfn edildi. Onilliklər boyu kraliçalıq edən görkəmli qadın dünyanı tərk etmişdi. Onun nəticəsi olan kraliça II Elizabet 70 il ərzində Britaniya taxt-tacında olmaqla, öz böyük nənəsinin rekordunu təzələdi.

Viktoriya ilə Albertin 9 uşağından çoxu, anasının diplomatik bacarığına görə, Avropanın kral ailələrinə daxil oldu. Viktoriya hemofiliya geninin daşıyıcısı olduğuna görə, bu xəstəlik onun oğlu Albertə, Rusiya çarı II Nikolayın oğlu Alekseyə də keçmişdi. İnqilab nəticəsində 1931-ci ildə İspaniya kral taxt-tacı ilə vidalaşan XIII Alfons da Viktoriya ilə qohumluğuna görə bu xəstəlikdən əziyyət çəkən nəslin sonuncu nümayəndəsi idi.

Viktoriya Vestminsterdəki yeni sarayda parlamentin açılışına gəlməklə təzə kral ənənəsinin əsasını qoymuşdu. O, 150 institutun patronu idi. Krım müharibəsindəki igidliyi mükafatlandırmaq üçün Viktoriya Xaç ordenini təsis etmişdi. Bu orden rütbəni böyütmək əvəzinə ləyaqət nişanəsi kimi verilirdi.

Viktoriyanın Şotlandiyada nökrəri Con Braunla dostluğu övladlarının xoşuna gəlmirdi, onlar bu mehtərə nifrət edirdilər. Mətbuat Viktoriyanın «Missis Braun» adlandırırdı, buna baxmayaraq kraliça onunla dostluqdan imtina etmirdi. Varis olan oğlu tif xəstəliyindən sağaldıqda, 1871-ci ilin fevralında dövlət işlərinə qayıtmaq üçün bundan istifadə edib, on illik fasilədən sonra Bükinqem sarayının balkonunda kütlənin qarşısına çıxdı. Şəhər əhalisi onun ictimai həyata qayıtdığını sevinclə qarşıladı.

Baş nazir Bencamin Diraelinin təşəbbüsü ilə Viktoriya Hindistan müstəmləkəsinə görə imperatriçə tituluna yiyələndi. Bu həm də britaniyalıları dünyanın ən qüdrətli millətinə çevirdi. Qadın öz hakimiyyətinin sonunda imperiyanın simvoluna çevrilmişdi. Kraliçanın Hindistana marağı böyük idi, lakin heç vaxt orada olmamışdı. Katibi Əbdül Kərim qadın üçün müəllim olmaqla, «munşiyə» çevrildi. 24 yaşlı bu adam həm də kraliçaya doğma urdu dilini öyrədirdi. Onun təbliği ilə Viktoriya xərəklərə kari qatılmasını xoşlayırdı.

1897-ci ildə keçirilən brilyant yubiley Viktoriyanın imperiyadakı şöhrətini

daha da artırmışdı. Avstraliyadakı Sidney limanı illüminasiyadan işığa qərq olunmuşdu. Hindistanda imperatriçənin yubileyi ilə əlaqədar 19 min dustaq azadlığa buraxılmışdı.

22 yanvar 1901-ci ildə Viktoriya Erası başa çatdı. O, bir neçə həftə xəstə olduqdan sonra öldü. Oğlu və varisi VII Eduard və onun nəvəsi, Almaniya kəyzeri II Vilhelm ölüm yatağında olan kraliçanın yanında idilər. Viktoriya Yer kürəsi ərazisinin dördə birinə bərabər olan, üzərində günəşin batmadığı bir imperiyanı idarə edirdi. Öləndə də o, həqiqi monarx kimi öz yolu ilə getmişdir.

Səkkiz nəfər qadın tarixi şəxsiyyət barədə söhbət getdi. Onlar müxtəlif dövrlərdə və başqa-başqa ölkələrdə yaşamışdılar, bir-birlərinə bənzəmədilər. Onları birləşdirən yeganə cəhət öz şərəflərini yüksəltmələri idi. İlk qadın faraon olan Hatsepsut Misirin inkişafına böyük töhfələr vermişdi. Massaget çariçası Tomiris adlı-sanlı sərkərdə Böyük Piri məğlub etməklə, igidliyin dövlətin böyüklüyündən asılı olmadığını sübut etmişdi. Kleopatra Misirin müstəqilliyini qoruyub saxlamaq üçün bütün vasitələrə əl atmışdı, Romanın tabeliyində yaşamaqdansa, həyatla vidalaşmaq yolunu seçmişdi. Çin imperatriçəsi U dövlətini böyük beynəlxalq nüfuz sahibinə çevirmişdi. Janna d'Ark Fransanın ingilis işğalından azad olunmasında qeyri –adi qəhrəmanlıq göstərmişdi. İspaniya kraliçası İzabella Yeni Dünyanın kəşfi kimi böyük bir işə sponsorluq etmişdi. İmperatriçə II Yekaterina Rusiyanın böyük dövlətə çevrilməsinə nəhəng xidmətlər göstərmişdi. Böyük Britaniya kraliçası Viktoriya öz adını daşıyan epoxa yaratmışdı. Bu qadınlar gur fəaliyyətləri ilə tarixin pozulmaz səhifələrini zəbt etmişlər. Ona görə də onlar böyük ehtirama layiqdirlər.

Son

3.6.2025-ci il